

آداب سفر حج

سید علی قاضی عسگر

پیشگفتار

همه ساله دهها هزار انسان عاشق ، از شهر و دیار خود به سوی حرمین شریفین حرکت می کنند تا با انجام عمره و حج ، یکی از شکوهمندترین عبادت ها را انجام دهند.

زائران بیت الله الحرام نسبت به این سفر دیدگاه های متفاوتی دارند و هرکدام به میزان آگاهی و شناخت خویش از آن بهره می گیرند. تعدادی از حاجیان در پایان سفر ، قلب خود را از عشق و محبت خدا لبریز نموده ، پیروزمندانه و با حجّی مقبول و مبرور به شهر و دیار خود باز می گردند.

گروهی نیز همچون انسان فرورفته در خواب اند که خواب خوش می بیند و به ناگاه از جا می پرد ، پس از بازگشت از سفر حج از خواب غفلت بیدار شده و همه چیز را خاتمه یافته می بینند و از این که فرصت های ارزشمندی را به آسانی از دست داده اند در حسرت و اندوه عمیقی فرو می روند.

زائری ، عمری در آرزوی زیارت خانه خدا و مرقد

رسول خدا (صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَآلِهِ) و ائمه بقیع به سر برده و هر روز و هر شب از خدا درخواست می کرده و این دعا را مرتب تکرار می نموده است :

«اللَّهُمَّ ارْزُقْنِي حَجَّ بَيْتِكَ الْحَرَامِ ، فِي عَامِي هَذَا وَفِي كُلِّ عَامٍ ... وَزِيَارَةَ قَبْرِ نَبِيِّكَ وَقُبُورِ الْأَيِّمَةِ (۱) . » ...

حال که دعای او مستجاب گردیده ، به جای بهره بری از این سفر الهی ، چند روزی را در کوچه و بازارهای مکه و مدینه پرسه می زند و بر سر سفره آماده می نشیند و دیگران از او پذیرایی می کنند و پس از گذشت چند روز ، با کوله باری سنگین به خانه و کاشانه خویش بازمی گردد و هنگام ورود به شهر و دیار خود ، آن گاه که فرزندان و دوستان و خویشاوندان به استقبالش می آیند ، خاطرات سفر را از او جویا می شوند ، هیچ حرف مفید و سودمندی برای گفتن ندارد و این خود زیانی بزرگ است که غمی فراموش ناشدنی را به دنبال خواهد داشت.

باتوجه به آن چه بیان شد ، چه نیکو است که حاجیان ، قبل از سفر ، با اهداف سفر و وظایف خویش

آشنا گردیده ، با معرفت به زیارت خانه خدا و قبر مطهر رسول خدا (صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ) و ائمه معصوم بقیع (عَلَیْهِمُ السَّلَام) مشرف شوند و در نتیجه هنگام مراجعت ، علاوه بر دستیابی به دریای بیکران رحمت و مغفرت الهی ، در روح و جان آنان تحولی بزرگ پدیدار شود و تمام وجودشان رنگ الهی به خود بگیرد.

اخلاق و آدابی که در این کتاب گردآوری شده ، برگرفته از آموزه های پیشوایان دینی ما در زمینه اخلاق و آداب سفر ، به خصوص سفر الهی و معنوی حج است که امید است مورد استفاده واقع شود.

آداب سفر حج

۱- تعیین هدف

سیر و سفر با انگیزه های دینی و عقلانی ، از دیدگاه اسلام امری پسندیده و مقبول است. خداوند متعال در آیات متعددی از قرآن کریم مردم را به سیر و گردش در زمین دعوت نموده ، از آنان خواسته است تا با سفر به گوشه و کنار جهان ، در تاریخ و سرنوشت نهایی ملت ها بیاندیشند و از حوادث ، رخدادها و خوب و بد زندگی امت های گذشته درس عبرت بگیرند :

«أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ (۱) ؛ ...»

«آیا در زمین نگشته اند تا ببینند فرجام کسانی که پیش از آن ها زیسته اند چگونه بوده است ؟»

سفر الهی و معنوی حج نیز به دلیل اهمیتی که در اسلام دارد باید با انگیزه ای الهی و با قصد قربت و

به صورتی هدفمند انجام شود تا حاجی بتواند به دستاوردهای درنظر گرفته شده از سوی خداوند ، دست یابد.

امام صادق (عَلَیْهِ السَّلَام) فرمود :

«الْحَجُّ حَجَّانِ : حَجٌّ لِلَّهِ وَحَجٌّ لِلنَّاسِ ، فَمَنْ حَجَّ لِلَّهِ كَانَ ثَوَابُهُ عَلَى اللَّهِ الْجَنَّةَ ، وَ مَنْ حَجَّ لِلنَّاسِ كَانَ ثَوَابُهُ عَلَى النَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ (۱) .»

«حج دو گونه است : ۱ - حج برای خدا ۲ - حج برای مردم ، پس آن کس که برای خدا حج گزارد ، از خداوند پاداش بهشت گیرد و آن کس که برای مردم حج به جای آورد ، پاداش آن در روز قیامت با مردم است » !

از این روایت به خوبی می توان فهمید که هدف و انگیزه تا چه اندازه در سفر حج تأثیرگذار است.

بنابراین اگر حاجی با هدف خداخواهی ، خداجویی ، تحول روحی و اخلاقی ، و پالایش روح و جان در این راه گام نهد ، اعمال و رفتار خود را نیز با این اهداف منطبق می سازد و در نتیجه در حرمین شریفین پیوسته به نماز و دعا و عبادت و تفکر در حقایق اسلام و

۱- وسائل الشیعه ، ج ۱۱ ، ص ۱۰۹ ، ح ۴۰; ثواب الاعمال ، ج ۷۴ ، ص ۱۶

۱۵

تاریخ زندگی پیامبران و امامان و یاران باوفا و پاکباخته آنان می پردازد ، از لحظه لحظه سفر بهره گیری می کند ، پرده های غفلت را از جلو چشمانش کنار می زند تا هنگام رسیدن به مرقد معشوق در مدینه و معبد عشق در مکه ، کاملاً روح و جان خویش را صیقل داده ، رنگ الهی و معنوی به خود بگیرد.

و اگر حاجی به قصد تفریح و استراحت به حج بیاید ، به گونه ای دیگر رفتار خواهد کرد ، بیشتر به مسکن بهتر ، غذای لذیذتر ، و خرید کالای بیشتر و ارزان تر می اندیشد و به جای حضور در حرمین شریفین در کوچه و خیابان و بازار پرسه می زند و در پایان سفر نیز با کوله باری از اجناس پرزرق و برق دنیایی به دیار خویش بازمی گردد.

رسول خدا (ﷺ) در یک تقسیم بندی تنبّه آفرین ، حاجیان امت خود در آخرالزمان را به سه دسته تقسیم فرموده ، وضعیت آنان را این چنین پیش بینی کرده است :

دسته اول : ثروتمندان که با انگیزه تفریح و خوشگذرانی به حج می روند.

دسته دوم : گروه های متوسط جامعه که با هدف تجارت و سوداگری راهی زیارت خانه خدا می شوند.

دسته سوم : نیازمندان و فقیران که برای خودنمایی و

۱۶

ریاکاری عازم آن دیار می شوند. (۱)

و طبیعی است که هیچ یک از این سه دسته ، بهره و نصیب معنوی از این سفر نخواهند داشت.

از این رو حاجیان پیش از سفر ، باید هدف و انگیزه خود را مشخص کنند و سپس در راستای همان اهداف در نظر گرفته شده ، برنامه ریزی نموده ، سفر را آغاز نمایند.

۲- توبه و استغفار

پس از آن که خداخواهي و خداجويي به عنوان هدف مشخص شد ، حاجي بايد زنگارهاي گناه و معصيت را از جان و دل بزدايد ، و روح را از تيرگي ها پاک کند تا زمينه را براي راه يابي به محضر حق و حريم عشق و پذيرش در پيشگاه معبود فراهم سازد.

امام صادق (عليه السلام) فرمود :

«إِذَا أَرَدْتَ الْحَجَّ... ثُمَّ اغْسِلْ يَمَاءِ التَّوْبَةِ الْخَالِصَةَ مِنَ الذُّنُوبِ (۲) . » ...

«هرگاه اراده حج كردي... با آب توبه خالص گناهانت را بشوي » ...

۱- تهذيب ، ۵ ج ، ص ۶۲۳ ، ح ۱۶۱۳ - تاريخ بغداد ، ج ۱۰ ، ص ۲۹۶

۲- مصباح الشريعه ، ص ۱۴۲

۱۷

حاجي در سفر حج و عمره ميهمان خداوند است و از آن جا كه خالق ، به ظاهر خلق نمي نگرد بلكه به باطن نظر دارد ، لذا به روح و جان حاجي نظر مي افكند و روا نيست انسان با آلودگي به محضر حق وارد شود.

عادت مردم در ميهماني ها اين است كه از محل كار خود به خانه رفته ، جسم خويش را شستشو داده ، لباس هاي تميز پوشيده ، موها را شانه زده ، خود را معطر مي كنند و سپس به ميهماني مي روند و هرچه ميزبان درنظر آن ها مهم تر باشد ، اين گونه آداب را بيشتر رعايت مي كنند.

حال چه كسي از خداوند عظمتش بيشتر است ؟ آيا از ادب به دور نيست كه انسان در پيشگاه خالق و آفريننده خود با قلبي مالا مال از گناه و معصيت شرفياب شود ؟ خدايي كه به تمام افكار و اسرار نهان ما آگاه است ، اعمال ما را مي داند و از نيات ما باخبر است.

از اين رو پيش از ورود به حرمين شريفين لازم است حاجي خانه دل را از گناه پاک نمايد ، آن گاه به سوي كوي دوست حركت كند.

توبه نيز بايد حقيقي و به بيان قرآن كريم توبه نصح باشد :

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً

۱۸

نَصُوحًا عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَنْ يُكَفِّرَ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ (۱) . }...

«اي كساني كه ايمان آورده ايد ، به درگاه خدا توبه اي راستين كنيد ، اميد است كه پروردگارتان ، بدي هايتان را از شما بزدايد و شما را به باغ هايي كه از زير [درختان] آن جويبارها روان است درآورد » ...

خواجه اگر توبه نصح کند * * * هر دمي ، عالمي فتوح کند

توبه نصح ، توبه بدون بازگشت است و نیازمند یک تصمیم جدي و قاطع.

روشي که براي دستیابی به توبه نصح از سوي پیشوایان دینی ارائه گردیده ، چنین است :

گناهکار ابتدا باید از عملکرد بد خویش پشیمان شود ، سپس تصمیم بگیرد از این پس خود را به معاصي نیالاید و گناهان مرتکب شده را ترک گوید ، آن گاه از پیشگاه خداوند طلب مغفرت و آموزش کند.

گناهان نیز بر دو قسم اند :

۱- حقّ الله ۲- حقّ الناس

۱- تحریم : ۸

۱۹

دسته اول گناهانی است که مستقیماً به خداوند ارتباط پیدا می کند ، مثلاً نمازی را نخوانده ، روزه ای نگرفته ... و .

توبه این گونه گناهان آن است که انسان از نافرمانی خداوند پشیمان شود ، سپس تصمیم بگیرد گذشته را جبران کند ، نمازها و روزه ها را قضا نماید و از این پس نیز فرایض دینی را در موعد مقرر به جای آورد. آن گاه از خداوند طلب مغفرت و آموزش کند.

دسته دوم گناهانی است که به مردم ارتباط پیدا می کند ، همچون غیبت ، افترا ، سرقت ، ظلم و ستم و

توبه این گونه گناهان ، پس از پشیمانی و تصمیم به ترک گناه ، آن است که در صورت امکان رضایت مردم را جلب و سپس از پیشگاه حق ، طلب مغفرت نماید. اگر مالی از کسی به زور گرفته ، آن را به صاحبش برگرداند و اگر صاحبش را نمی شناسد با اذن مرجع تقلید از سوي صاحب اصلي صدقه دهد ، اگر غیبت دیگران را کرده از آن ها حلالیت بطلبد و پس از آن استغفار نماید.

زمنجلاّب هوس گر برون نهی قدمي * * * نزول در حرم کبریا تواني کرد

اگر ز هستي خود بگذري يقين مي دان * * * که عرش و فلک زیر پا تواني کرد

۲۰

پشیمانی از گناه ، آغازی برای جبران گناهان است و به قول صائب ، شاعر نامدار :

ابر رحمت را کند اشک ندامت مایه دار * * * آبروي عفو در شرمندگي پوشیده است

خداوند در قرآن کریم می فرماید :

{وَأَنِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُمَتِّعْكُم مَّتَاعًا حَسَنًا إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى وَيُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ (۱) . }...

«از پروردگارتان آمرزش بخواهید ، سپس به درگاه او توبه کنید [تا این که] شما را با بهره مندی نیکویی تا زمانی معین بهره مند سازد و به هر شایسته نعمتی ، از کرم خود عطا کند » ...

۳- اخلاص در نیت

اخلاص شرط اساسی در تمامی عبادات است ، هرکس عبادتی را برای خودنمایی و ریا و یا دستیابی به امور مادی و دنیایی انجام دهد ، از آن عمل هرگز بهره و نصیبی نخواهد برد.

۱- هود : ۳

۳۱

این اصل مهم به اندازه ای کارساز و تعیین کننده است که اگر رزمنده و جهادگری در میدان نبرد شرکت کند و هدفش دستیابی به غنایم جنگی و یا چیره شدن و انتقام گیری از دشمن باشد و در این راه کشته شود ، شهید به حساب نمی آید.

رسول گرامی اسلام (صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم) فرمود :

«إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ (۱) . »

«جز این نیست که اعمال به نیت ها است . »

در حدیثی دیگر فرمود :

«إِذَا عَمِلْتَ عَمَلًا فَأَعْمَلْ لِلَّهِ خَالِصًا ، لَأَنَّهُ لَا يَقْبَلُ مِنْ عِبَادِهِ الْأَعْمَالُ إِلَّا مَا كَانَ خَالِصًا (۲) . »

«هرگاه کاری را انجام دادی ، آن را تنها برای خدا انجام ده؛ زیرا خداوند تنها اعمال خالص را از بندگان خود می پذیرد . »

پس بر سالکان این طریق است که با نیتی پاک و خالص در سرزمین وحی گام نهند ، دل به غیر خدا نبندند و در انجام اعمال جز قرب و نزدیکی به

۱- کنزالعمال ، ج ۷۲۷؛ صحیح مسلم ، ج ۶ ، ص ۴۶

۲- بحارالانوار ، ج ۷۷ ، ص ۱۰۳

حق تعالی چیز دیگری را نخواهند و در نظر نگیرند. امیرمؤمنان علی (علیه السلام) فرمود :

«كَيْفَ يَسْتَطِيعُ الْإِخْلَاصَ مَنْ يَغْلِبُهُ الْهَوَى (۱) .»

«آن کس که هوی و هوس بر وی چیره ، چگونه می تواند اخلاص داشته باشد ؟»

حاجیان باید سفر را با مبارزه با نفس آغاز کنند و پس از غلبه بر آن ، قصد کوی دوست کرده ، با تمام وجود به سوی او روند ، در چنین حالی است که به همه چیز خواهند رسید.

امام عسکری (علیه السلام) فرمود :

«لَوْ جَعَلْتُ الدُّنْيَا كُلَّهَا لُقْمَةً وَاحِدَةً وَلَقَمْتُهَا مَنْ يَعْبُدُ اللَّهَ خَالِصاً لَرَأَيْتُ أَنِّي مُقَصِّرٌ فِي حَقِّهِ (۲) .»

«اگر همه دنیا را یک لقمه کرده ، در دهان کسی گذارم که خدا را از روی اخلاص پرستش و عبادت کند ، باز می بینم که در حق او کوتاهی کرده ام !»

۱- غررالحکم ، ج ۶۹۷۷

۲- بحارالانوار ، ج ۷۰ ، ص ۲۴۵ ، ج ۱۹

۴- زاد و توشه حلال

بر حاجی است که هزینه سفر و زاد و توشه خود را از مال حلال برگیرد تا توفیق عبادت پیدا کند و بتواند در بهترین اماکن روی کره زمین ، شیرینی مناجات با خدا را لمس و از عبادات خود لذت ببرد.

خداوند در قرآن کریم ، به رسولان خود این چنین دستور می دهد :

{يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحاً إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ (۱) .}

«ای رسولان ، از چیزهای پاکیزه بخورید و کار شایسته کنید که من به آن چه انجام می دهید دانا هستم .»

و در آیه ای دیگر خطاب به مؤمنان می فرماید :

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلَّهِ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ (۲) .}

«ای کسانی که ایمان آورده اید ، از نعمت های پاک و پاکیزه ای که روزی شما کرده ایم

۱- مؤمنون : ۵۱

۲- بقره : ۱۷۲

۲۴

بخورید و خدا را شکر کنید ، اگر تنها او را می پرستید . »

استفاده از زاد و توشه حلال و بهره گیری از نعمت های پاک ، وظیفه رسولان و همه مؤمنان و دلباختگان به خداوند است. و آن ها که اموالشان را از راه حرام و یا شبهه ناک به دست آورده اند ، باید پیش از سفر ، دارایی خود را تزکیه کنند ، خمس و زکات و ردّ مظالم و دیگر حقوق مردم را به صاحبان اصلی آن بپردازند ، سپس لباس احرام بپوشند و گرنه ، در میقات پذیرفته نمی شوند و هرگز در حریم کبريایی حق وارد نخواهند شد ، گرچه به صورت ظاهر جسم آنان در چنین اماکن مقدسی در گردش باشد.

امام باقر (علیه السلام) فرمود :

«لَا يَقْبَلُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ حَجًّا وَلَا عُمْرَةً مِنْ مَالٍ حَرَامٍ (۱) . »

«خداوند حج و عمره بامال حرام را نمی پذیرد . »

و در روایتی دیگر فرمود :

«مَنْ أَصَابَ مَالًا مِنْ أَرْبَعٍ لَمْ يَقْبَلْ مِنْهُ فِي أَرْبَعٍ :

۱- بحارالانوار ، ج ۹۶ ، ص ۱۲۰

۲۵

مَنْ أَصَابَ مَالًا مِنْ غُلُولٍ أَوْ رِبَا أَوْ خِيَانَةٍ أَوْ سَرَقَةٍ لَمْ يَقْبَلْ مِنْهُ فِي زَكَاةٍ وَلَا فِي صَدَقَةٍ وَلَا فِي حَجٍّ وَلَا فِي عُمْرَةٍ . »
(۱)

«کسی که از چهار طریق مالی به دست آورد ، هزینه کردن آن درآمد ، در چهار چیز پذیرفته نمی شود :

کسی که مالی را از راه فریب ، ربا ، خیانت و یا سرقت به دست آورد و با آن زکات یا صدقه دهد و یا به حج و عمره رود ، خداوند از او نمی پذیرد . »

رسول خدا (صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) نیز فرمود :

هنگامي که مردی با مال حرام به حج می رود و [در میقات] می گوید :

«لَبَّيْكَ ، اَللّٰهُمَّ لَبَّيْكَ» ...

«به فرمانبرداری ایستاده ام ، بارخدا یا ! در اطاعت و خدمت تو هستم.»

خداوند در پاسخ به او می فرماید :

«لَا لَبَّيْكَ وَلَا سَعْدَيْكَ ، حَتَّى تَرُدَّ مَا فِي يَدَيْكَ (۲) ؛ »

۱- امالی صدوق ، ص ۴۴۲

۲- هداية السالك ، ج ۱ ، ص ۱۳۶

۳۶

«نه ، به فرمانبرداری نایستاده ای و در اطاعت و خدمت نیستی ، تا آن که هرچه در اختیار و در دست تو است ، به صاحبان آن بازگردانی .»

و در حدیثی دیگر فرمود :

«و حَجُّكَ مَرْدُودٌ إِلَيْكَ.»

«حج تو ، به تو برگردانده می شود.» (۱)

احمد بن حنبل در اشعاری که منسوب به او است می گوید :

إِذَا حَجَّجْتَ يَمَالَ أَصْلُهُ سَحْتُ * * * فَمَا حَجَّجْتَ وَلَكِنْ حَجَّتِ الْعِيرُ

لَا يَقْبَلُ اللَّهُ إِلَّا كُلَّ طَيِّبَةٍ * * * مَا كُلُّ مَنْ حَجَّ بَيْتَ اللَّهِ مَبْرُورٌ (۲)

«با مالی حج گزاردی که اصل آن حرام است ، پس تو حج انجام نداده ای ، بلکه حیوانی حج گزارده است.

خداوند جز پاک را نپذیرد ، این گونه نیست که هرکس حج خانه خدا کند ، حج او مبرور و پذیرفته باشد .»

۱- همان.

۲- همان ، ص ۱۳۷

ه. خداحافظي و حلايت طلبی

حاجي هرگاه تصميم مي گيرد به حج مشرف شود ، براساس توصيه امام صادق (عليه السلام) ، شايسته است آن را به اطلاع برادران ديني خود برساند. آن حضرت به نقل از رسول خدا (صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَآلِه) فرمود :

«حَقُّ عَلَي الْمُسْلِمِ إِذَا أَرَادَ سَفَرًا أَنْ يُعْلِمَ إِخْوَانَهُ وَحَقُّ عَلَي إِخْوَانِهِ إِذَا قَدِمَ أَنْ يَأْتُوهُ (۱) .»

«مسلماناني که قصد مسافرت دارد ، شايسته است برادران خويش را آگاه سازد ، بر برادران او نيز لازم است هنگام بازگشت به ديدن وي بيايند .»

انجام اين دستورالعمل مي تواند ثمرات و برکات فراواني را به دنبال داشته باشد؛ يکي از اين برکات ، زدودن تيرگي ها و کدورت ها از دل انسان ها است.

افراد بشر به دليل اجتماعي بودن ، در زندگي شخصي و اجتماعي خود گرفتار تضادها و مشکلاتي مي شوند که درنتيجه رنجش و نارضايتي ديگران را به دنبال دارد ، همسر ، فرزندان ، برادران و خواهران ،

۱- وسائل الشيعه ، ج ۱۱ ، ص ۴۴۸ ، ح ۱۵۲۳۷

همسايگان ، همکاران ، مردم کوچه و بازار و ...

اگر به يکي از اين کسان ظلمي روا داشته ، غيبيتي کرده ، حقوقي از آنان پايمال نموده ، روابط غيرصميمانه با آنان داشته ، ناسزا و دشنامي به آن ها داده و... لازم است پيش از سفر به عنوان خداحافظي نزد آنان رفته ، حلايت بطلبد و به آن ها بگويد ، من عازم سفر خانه خدا هستم و از آن جا که در اين سفر ميهمان خداوندم و او از راز و درون من باخبر است ، نمي خواهم با دل آلوده به کينه و کدورت در محضر او حضور يابم. من در اين سفر براي شما دعا مي کنم ، شما نيز اگر حقي به گردن من داريد ، مرا حلال کنيد. به يقين چنين برخوردی عاطفه طرف مقابل را تحريك نموده ، اشک از ديدگانش جاري مي شود و رضايت مي دهد و فضايي کاملاً معنوي و الهي را بر سر زندگي حاجي و ديگران حاکم مي سازد. و پس از آن زمينه براي بهره گيري هرچه بيشتر از حج فراهم مي شود؛ زيرا حاجي تصميم گرفته است تا در اين سفر ، قلب خود را لبريز از محبت خدا کند. اگر بخشي از قلب را کدورت و کينه نسبت به مردم پر کرده باشد ، تنها بخش خالي آن ظرفيت خواهد داشت و اگر آن ظرفيت پر شده از کينه ، خالي شود به يقين جاي بيشترى براي ذخيره معرفت و عشق به حق فراهم مي آيد.

در این جا توجه به این نکته مهم نیز ضروري است که در بسياري اوقات شيطان مانع ايجاد کرده ، انسان را وسوسه مي کند که اگر نزد ديگران بروم و اين حرکت را آغاز کنم ، ممکن است باعث حقارت و کوچکي من شود و همين وساوس شيطاني انسان را از دستيابي به يك نعمت بزرگ محروم سازد.

خودشکني و پرهيز از کبر و غرور زمينه پاكي از گناه و آمرزش را فراهم مي آورد و اگر حاجي خودشکني را پيش از سفر آغاز نکند ، بهره لازم را نخواهد برد.

امام صادق (عليه السلام) مي فرمايد :

«كَانَ أَبِي يَقُولُ :

مَنْ أَمَّ هَذَا الْبَيْتَ حَاجًّا أَوْ مُعْتَمِرًا مُبْرَأً مِنَ الْكِبَرِ رَجَعَ مِنْ ذُنُوبِهِ كَهَيْئَةِ يَوْمٍ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ (١) . »

«پدرم امام باقر (عليه السلام) پيوسته مي فرمود :

کسي که براي حج يا عمره قصد اين خانه کند ، در حالي که از کبر و خودپسندي بري و دور باشد ، همانند روزي که از مادر متولد گرديده ، از گناهان پاک مي شود . »

١- کافي ، ج ٤ ، ص ٢٥٢ ، ح ٢

٣٠

بنابراين ، بر حاجي لازم است از اقوام و دوستان و همسايگان و همکاران حلاليت بخواهد و سپس عازم ديار نور شود.

٦- آگاهي کامل

آشنايي با اهداف حج ، موجب مي شود تا حاجي براي دستيابي به آنها ، معلومات و دانستني هاي مورد نياز اين سفر را به خوبي فراگيرد و با آگاهي کامل در اين مسير قدم بگذارد.

رسول خدا (ﷺ) عليه وآله در سخنراني مهم روز غدير از مردم خواستند تا با آگاهي و بصيرت کامل به حج روند و از اين اماکن مقدس جز با توبه و رها شدن از گناه بازنگردند (قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ﷺ) عليه وآله) فِي خُطْبَتِهِ فِي الْغَدِيرِ : مَعَاشِرَ النَّاسِ ! حُجُّوا الْبَيْتَ يَكْمَالِ الدِّينِ وَالتَّقَى وَلَا تَنْصَرِفُوا عَنِ الْمَشَاهِدِ إِلَّا بِتَوْبَةٍ وَإِفْلَاحٍ (١) .)

برخي از اهداف حج که در روايات آمده است عبارتند از :

*رسول خدا (صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ) فرمود :

طواف خانه خدا و سعی میان صفا و مروه و رمی

۱- الحج و العمرة في القرآن و السنة ، ص ۲۵۷ ، ح ۷۱۸

۳۱

جمرات ، برای برپایی و اقامه یاد خدا وضع شده است. (۱)

*علي (عَلَيْهِ السَّلَام) فرمود :

...خداوند حج را نشانه تواضع مردم در برابر عظمت خود و... پرچم افراشته اسلام و پناهگاه امن پناه جویان قرار داده است. (۲)

*و نیز فرمود :

...خداوند حج را وسیله دستیابی به رحمت خود و رسیدن به بهشت و موجب آموزش و امتحان مردم ، و زدودن کبر از دل ها و ایجاد تواضع و فروتنی در درون جان آنان ، قرار داد. (۳)

*امام رضا (عَلَيْهِ السَّلَام) بخشی از فلسفه حج را ، جداشدن از سنگدلی ، خست و زیونی نفس ، ناامیدی ، بازداشتن نفس از فساد و بازیابی حقوق شمرده اند. (۴)

*و امام صادق (عَلَيْهِ السَّلَام) آن را برای شناخت بیشتر مسلمانان از یکدیگر ، بهره گیری های تجاری ، شناخت نشانه ها و آثار رسول خدا (صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ) دانسته اند و... (۵)

آیا این اهداف تنها با دانستن احکام و مناسک حج

۱- سنن ابی داوود ، ج ۲ ، ص ۱۷۹ ، ح ۱۸۸

۲- نهج البلاغه : خطبه ۱

۳- کافی ، ج ۴ ، ص ۱۹۹ ، ح ۲

۴- علل الشرایع : ۴۰۴

۵- علل الشرایع : ۴۰۵

قابل دستیابی است ؟ هرگز !

از این رو حاجی باید از ماه ها پیش از حج ، با مطالعه کتب و یک سلسله تمرینات جسمی و روحی ، خود را برای دستیابی به این اهداف آماده نماید و تنها به شرکت در چند جلسه محدود که معمولاً کاروان ها برگزار می کنند بسنده نکند.

امام صادق (علیه السلام) به عیسی بن ابی منصور فرمود :

«يَا عِيسَى إِنِّي أَحِبُّ أَنْ يَرَاكَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فِيمَا بَيْنَ الْحَجِّ إِلَى الْحَجِّ وَأَنْتَ تَتَهَيَّأُ لِلْحَجِّ (۱) . »

«ای عیسی ، من دوست می دارم که خداوند عزوجل در فاصله بین دو حج ، تو را در حال آماده شدن برای حج بعد ببیند . »

برخی از اطلاعات مورد نیاز و ضروری این سفر عبارتند از :

۱- احکام عمومی از قبیل وضو ، غسل ، تیمم ، طهارات ، نجاسات و ...

۲- مناسک حج;

۳- اسرار و معارف حج;

۱- کافی ، ج ۴ ، ص ۲۸۱ ، ح ۱

۴- تاریخ اسلام;

۵- شناخت اماکن و آثار اسلامی موجود در حرمین شریفین;

۶- آداب و اخلاق سفر حج;

۷- آداب معاشرت با هموطنان و نیز دیگر مسلمانان شرکت کننده در حج;

۸- آشنایی با پیامبر (صَلَّی اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) و ائمه معصومین (عَلَيْهِمُ السَّلَام) و سیره علمی و عملی آنان;

۹- آشنایی با عقاید تشیع ، به منظور معرفی مذهب و فرهنگ اهل بیت به دیگران;

۱۰- شناخت مفهوم زیارت ، آداب سخن گفتن با پیامبر و ائمه ، مضامین زیارتنامه ها و ...

۱۱- آشنایی با مذاهب اسلامی ، اعتقادات و مسائل فقهی آن ها ، برای پیشگیری از هرگونه برخورد و ایجاد تفرقه در صفوف مسلمانان;

۱۲- تسلط به یکی از زبان های زنده دنیا و مهم ترین آن ها زبان عربی ، برای ایجاد ارتباط با دیگر مسلمانان;

۱۳- دستیابی به آگاهی های بهداشتی و اجرایی;

۱۴- شناخت کشور عربستان و قوانین و مقررات حاکم بر آن کشور;

حال برای فراگیری مطالب مربوط به محورهای

۳۴

فوق ، چه مقدار زمان نیاز است ؟ و چه تعداد کتاب باید مطالعه شود ؟ و چند کلاس آموزشی باید تشکیل گردد ؟ تا حاجی از هرجهت توجیه شود ، سپس رهسپار حرمین شریفین گردد ؟ ! (۱)

۷- فراگیری احکام و مناسک حج

در میان مجموعه اطلاعات مورد نیازی که ذکر شد ، فراگیری مناسک حج از اهمیت ویژه ای برخوردار است و حاجی باید آن را به طور دقیق بیاموزد و به کار بندد؛ زیرا صحت و درستی عمل یکی از شروط قبولی آن است.

مسائل و فروع حج نیز به حدی زیاد است که زراره (از اصحاب امام صادق) **علیه السلام** (می گوید :

«قُلْتُ لِأَيِّ عَبْدٍ اللَّهِ (**علیه السلام**) : (جَعَلَنِي اللَّهُ فِدَاكَ أَسْأَلُكَ فِي الْحَجِّ مِنْذُ أَرْبَعِينَ عَامًا فَتُفْتِنِي فَقَالَ يَا زُرَّارَةُ بَيْتٌ يُحَجُّ قَبْلَ

۱- خوشبختانه در سال های اخیر توسط بعثه مقام معظم رهبری و سایر علما و اندیشمندان ، گام های مؤثری در این زمینه برداشته شده ، کتب ، مجلات ، فیلم و دیگر ابزار آموزشی مورد نیاز تا حد زیادی فراهم آمده که حاجیان عزیز باید به موقع آن ها را تهیه نمایند و بهره ببرند و پیش از سفر ، خود را کاملاً آماده نمایند.

۳۵

أَدَمَ (**علیه السلام**) يَأْلَفِيَّ عَامَ تُرِيدُ أَنْ تَفْتِنِي مَسَائِلُهُ فِي أَرْبَعِينَ عَامًا (۱) . »

«به امام صادق (**علیه السلام**) عرض کردم ، فدای شما شوم ، حدود چهل سال است که درباره حج از شما می پرسم و شما پاسخ می دهید و فتوای خویش را بیان می فرمایید. امام (**علیه السلام**) فرمود : ای زراره ، خانه ای که بیش از دوهزار سال ، قبل از پیدایش آدم (**علیه السلام**) حج گزارده می شد ، می خواهی در چهل سال مسائل آن پایان پذیرد ؟ »

هرچه حاجي در زمينه اعمال و مناسک حج آگاه تر باشد ، ضمن انجام درست اعمال ، بيشتتر ذهن خود را به سوي اسرار و معارف هريك از اعمال حج معطوف داشته ، بهره معنوي بيشتري مي برد. برخي از حاجيان در ميقات ، به جاي ريختن اشک و توجه بيشتتر به حضرت حق و انابه و توبه و راهيابي به حضور صاحب خانه ، در وسوسه درست تلفظ کردن نيت گير مي کنند و از آن همه زيبايي و عشق محروم مي مانند و حال آن که فقها همگي فتوا داده و مي دهند که نيت لازم نيست بر زبان جاري شود و همان مرور به قلب و فکر کافي است.

رسول خدا (ﺻﻠﻰ ﺍﻟﻠﻪ ﻋﻠﻴﻪ ﻭﺍﻟﻪ) فرمود :

۱- من لا يحضره الفقيه ، ج ۲ ، ص ۵۱۹

۳۶

«تَعَلَّمُوا مَنَاسِكَكُمْ ، فَإِنَّهَا مِنْ دِينِكُمْ» (۱) . »

«مناسک حج خود را فراگيريد که آن ، بخشي از دين شما است . »

البته اهميت فراگيري مناسک حج ، نبايد موجب دلهره و اضطراب حاجي شود؛ زيرا چگونگي انجام درست آن ، معادله پيچيده اي نيست که نتوان به راحتی حل کرد ، فقط دقت عمل لازم دارد ، همانند راننده اي که به قصد رسيدن به مکان خاصي حرکت مي کند ، اگر فرمان را درست در دست نگيرد و یک مرتبه به سمت راست و چپ بپيچد ، از مسير خود منحرف خواهد شد ، حاجي نيز در چگونگي عمل اگر دقت لازم را داشته باشد ، مشکلي براي او پيش نخواهد آمد.

رسول خدا (ﺻﻠﻰ ﺍﻟﻠﻪ ﻋﻠﻴﻪ ﻭﺍﻟﻪ) آنگاه که به حج مشرف مي شد ، در هر فرصتي چگونگي انجام مناسک را به مردم مي آموخت. ابن عمر گوید :

«كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (ﺻﻠﻰ ﺍﻟﻠﻪ ﻋﻠﻴﻪ ﻭﺍﻟﻪ) إِذَا كَانَ قَبْلَ التَّرْوِيَةِ يَوْمَ ، خَطَبَ النَّاسَ فَأَخْبَرَهُمْ بِمَنَاسِكِهِمْ» (۲) . »

«رسول خدا (ﺻﻠﻰ ﺍﻟﻠﻪ ﻋﻠﻴﻪ ﻭﺍﻟﻪ) پيوسنه یک روز پيش از ترويه ، براي مردم خطبه مي خواند و مناسکشان را به آن ها مي آموخت . »

۱- تاريخ دمشق ، ج ۲۶ ، ص ۲۱۱

۲- الحج و العمرة في الكتاب و السنة : ص ۲۴۶ ، ج ۲ ، ص ۶۸۰

۳۷

۸- تأمین مخارج خانواده

سفر حج به لحاظ معنوي و ديني بودن آن ، نه تنها در روحیه حج گزار تأثیر مي گزارد ، بلکه از جنبه روحي و اخلاقي ، براي خانواده و نزديکان وي نیز برکات فراواني را به دنبال خواهد داشت. از این رو براي این که از این تأثیر شگرف در اطرافیان کاسته نشود ، باید حاجي به کلیه مسائل جانبي خود توجه کند. يکي از این مسائل ، تأمین نیازمندی هاي خانواده است؛ به شکلي که پس از رفتن وي به حرمین شریفین ، آن ها دچار مشکلات شدید نگردند . هر مسلماني زماني مستطیع خواهد بود که بتواند علاوه بر هزینه سفر ، زندگی افراد تحت تکفل خود را تأمین کند و پس از مراجعت نیز گرفتار فقر و تهیدستی نگردد.

امام صادق (عليه السلام) در پاسخ سؤال کننده اي که مراد از « سبیل » در آیه شریفه { وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا (۱) } را پرسید ، فرمود :

... «السَّعَةُ فِي الْمَالِ إِذَا كَانَ يَحُجُّ بَعْضٌ وَيَبْقَى بَعْضًا لِقَوْتِ عِيَالِهِ (۲) . »

۱- آل عمران : ۹۷

۲- وسائل الشیعه ، ج ۱۱ ، ص ۳۷ ، ح ۱۴۱۸۱

۳۸

«وسعت در مال ، به اندازه اي که با بخشي از آن حج انجام دهد و بخشي را براي خوراک خانواده اش باقي بگذارد . »

در حدیث دیگری نیز امام صادق (عليه السلام) فرمود : حج خانه خدا بر کسی که راهي به سوي او بیابد واجب است و راه همان داشتن هزینه سفر ، مرکب ، همراه با سلامتي بدن است و نیز بخشي که براي خانواده خود به جاي مي گذارد و بخشي نیز براي تأمین هزینه هاي زندگی پس از بازگشت از حج.

مرحوم صاحب جواهر (رحمه الله) نیز چهارمین شرط از شرایط استطاعت را ، داشتن امکانات مالي به اندازه نیازهاي سفر و تأمین نیازمندی هاي خانواده دانسته ، مي گوید :

«فلو قصر ماله عن ذلك لم يجب عليه الحج بلا خلاف أجده ، بل ربما ظهر من بعضهم الإجماع عليه ، للأصل و عدم تحقق الإستطاعة بدون (۱) . »

«پس اگر کسی مالي که دارد ، کمتر از آن است که بتواند هزینه افراد تحت تکفل خود را بپردازد ، حج بر او واجب نیست ، قول خلافي نیز من در آن نیافتم ، بلکه از اظهارات برخي

۱- جواهرالکلام ، ج ۱۷ ، ص ۲۷۳

۳۹

از فقها اجماع بر این مطلب فهمیده می شود ، به مقتضای اصل ، و تحقق نیافتن استطاعت بدون داشتن آن » .

لذا عزیزان حج گزار به این نکته توجه نموده ، به شکلی عمل کنند که در نبود آن ها ، به بازماندگان شان سخت نگذرد و این دوران را یکی از شیرین ترین لحظه های زندگی خود به حساب آورند. نکته جالب دیگر این که ، قبل از حرکت مناسب است حاجی افراد خانواده خود را جمع نموده ، آنان را به خانه دعوت کند و پس از محبت به آن ها و خواندن دعا ، در یک فضای کاملاً صمیمی و معنوی از آنان خداحافظی کرده ، عازم سفر حج شود.

برید بن معاویه عجلای گوید : امام باقر (علیه السلام) هرگاه تصمیم رفتن به حج را داشتند ، خانواده خویش را در خانه جمع نموده ، این گونه دعا می کردند :

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَوْدِعُكَ الْعِدَّةَ نَفْسِي وَمَالِي وَأَهْلِي وَوَلَدِي الشَّاهِدَ مِنَّا وَالْغَائِبَ ، اللَّهُمَّ احْفَظْنَا وَاحْفَظْ عَلَيْنَا ، اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا فِي جَوَارِكَ ، اللَّهُمَّ لَا تَسْلُبْنَا نِعْمَتَكَ وَلَا تُغَيِّرْ مَا بَيْنَا مِنْ عَاقِبَتِكَ وَفَضْلِكَ (۱) . »

۱- وسائل الشیعه ، ج ۱۱ ، ص ۳۸۰ ، ح ۱۵۰۶۵

۴۰

«بارخدايا ! همانا من [از] فردا ، خود و مال و خانواده و فرزندانم ، چه آنان که نزد من اند و چه آنان که نیستند ، همه را به تو می سپارم. پروردگارا ! در کنار خود ما را قرار ده ، نعمت هایت را از ما نگیر و آن چه از سلامتی و فضل تو در اختیار ما است آن را تغییر مده . »

همچنین مستحب است مسافر پیش از سفر ، خانواده خود را جمع نموده ، دو رکعت نماز بخواند و بگوید :

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَوْدِعُكَ نَفْسِي وَأَهْلِي وَمَالِي وَدُنْيَايَ وَآخِرَتِي وَأَمَانَتِي وَخَاتِمَةَ عَمَلِي (۱) . »

«بارخدايا ! همانا من خود ، خانواده ، مال و فرزندانم و دنیا و آخرتم ، و امانت و پایان کارم را به تو می سپارم . »

۹- انتخاب مدیر

در زندگی جمعی مشکلات کمتر وجود دارد و در صورت بروز آن نیز با همکاری دیگر همسفران مشکلات راحت تر حل و مرتفع می گردد. خوشبختانه در سفر حج و عمره ، مردم به صورت کاروانی حرکت

۱- وسائل الشیعه ، ج ۱۱ ، ص ۳۷۹ ، ح ۱۵۰۶۴

۴۱

می کنند و در نتیجه با مشکلات تنها سفر کردن روبه رو نیستند. لیکن مسافرت های جمعی نیز مشکلات مخصوص به خود را دارد که پیشوایان اسلام برای رفع آن راه حل های زیبا و مناسبی را ارائه داده اند.

از جمله این راه حل ها ، انتخاب یک نفر به عنوان مسؤول و مدیر اجرایی سفر است تا در لحظات تصمیم گیری دچار تردید و دودلی نشوند ، اختلافات تشدید نگردد و بتوانند به راحتی تصمیم گیری نموده ، به اهداف سفر نائل شوند.

رسول خدا (صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم) فرمود :

«إِذَا خَرَجَ ثَلَاثَةٌ فِي سَفَرٍ ، فَلْيُؤَمِّرُوا أَحَدَهُمْ (۱) . »

«هنگامی که سه نفر با یکدیگر به قصد مسافرت خارج می شوند ، باید یک نفر را از میان خود ، به سرپرستی برگزینند. »

اصحاب رسول خدا (صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم) نیز چنین عمل می کردند و درباره فرد منتخب می گفتند : این سرپرستی است که رسول خدا (صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم) تعیین کرده است (۲) .

نافع می گوید : در سفری که با ابی سلمه و تنی چند

۱- سنن ابی داوود ، ج ۳ ، ص ۳۶ ، ح ۳۶۰۸

۲- محجة البیضاء ، ج ۴ ، ص ۵۸

۴۲

همراه بودیم به ابی سلمه گفتم : امیر ما در این سفر تویی. (۱)

از عبدالله مروزی نیز نقل شده که ابوعلی الرباطی در سفری با او همراه شد. عبدالله به او گفت : تو فرمانده می شوی یا من ؟

ابوعلی گفت : تو فرمانده باش.

از آن پس عبدالله توشه سفر خود و ابوعلی را بر دوش حمل می کرد تا آن که شبی باران در گرفت و عبدالله در تمام شب بالای سر رفیق و همراهش ایستاد و عبایی را روی سر او گرفت تا باران روی او نریزد.

ابوعلی بارها گفت : برای خدا ، برای کار را نکن و عبدالله پاسخ می داد : مگر نگفتی فرماندهی قطعاً از آن تو است ؟ پس از گفته خود برنگرد و مرا مجبور مکن. ابوعلی گوید :

دوست می داشتم می مردم و به او نمی گفتم تو امیر باش. (۲)

انتخاب فردی بااخلاق ، مدبر ، باحوصله و پرکار برای مدیریت و اداره کارها در طول سفر ، در مراحل

۱- سنن ابی داوود ، ج ۳ ، ص ۳۶ ، ح ۳۶۰۹

۲- محجة البيضاء ، ج ۴ ، ص ۵۹

۴۳

مختلف از جمله : زمان حرکت ، تقسیم اتاق ها ، کیفیت پخت و تقسیم غذا ، و برنامه ریزی برای کارهای دیگر تا بازگشت به وطن می تواند از مشکلات و درگیریها و نزاع های احتمالی جلوگیری کند و سفر را برای مسافران شیرین سازد.

فرد منتخب نیز باید خود را خدمتگذار مردم بداند و با تمام وجود در خدمت زائران باشد.

پیامبر (صلی الله علیه وآله) فرمود :

«سَيِّدُ الْقَوْمِ خَادِمُهُمْ فِي السَّفَرِ (۱) .»

«بزرگ هر گروهی در سفر ، خدمتگذار آن ها است.»

۱۰. انتخاب همراه

از توصیه های رسول خدا (صلی الله علیه وآله) و اهل بیت آن حضرت (علیهم السلام) به مسافران این است که تنها به مسافرت نروند و پیش از سفر برای خود همراهی انتخاب کنند تا آن ها را در لحظات حساس سفر یاری داده ، از خستگی و تنهایی به در آیند و مددکار یکدیگر باشند.

رسول خدا (صلی الله علیه وآله) فرمود :

۱- محجة البيضاء ، ج ۴ ، ص ۶۱

۴۴

«الرَّفِيقَ ثُمَّ السَّفَرَ (۱) .»

«اول [انتخاب] رفیق و همراه ، سپس مسافرت .»

امام کاظم (علیه السلام) فرمود :

از وصایای رسول خدا (صلی الله علیه وآله) (به علی بن ابی طالب) علیه السلام (یکی این بود :

«لَا تَخْرُجْ فِي سَفَرٍ وَحْدَكَ ، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ مَعَ الْوَاحِدِ ، وَهُوَ مِنَ الْإِثْنَيْنِ أَبْعَدُ (٢) . » ...

«به تنهایی مسافرت مکن؛ زیرا شیطان همراه فرد تنها است و او از دو نفر دورتر است.»

در حدیث دیگری آمده است که رسول خدا (صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَآلِه) سه نفر را لعنت کرده است :

«الْأَكِلَ زَادَهُ وَحْدَهُ وَالنَّائِمَ فِي بَيْتٍ وَحْدَهُ وَالرَّاكِبَ فِي الْفَلَاةِ وَحْدَهُ (٣) . »

«کسی که تنها غذا بخورد ، و آن کس که تنها در خانه ای بخواهد و کسی که در دشت به تنهایی سفر کند .»

۱- وسائل الشیعه ، ج ۱۱ ، ص ۴۰۸ ، ح ۱۵۱۲۳

۲- وسائل الشیعه ، ج ۱۱ ، ص ۴۱۰ ، ح ۱۵۱۲۷

۳- همان : ح ۱۵۱۲۹

۴۵

همچنین از اسماعیل بن جابر نقل شده که گوید :

در مکه خدمت امام صادق (عَلِيهِ السَّلَام) بودم ، که مردی از اهالی مدینه وارد شد.

حضرت از وی سؤال فرمود : چه کسی همراه تو بود ؟

پاسخ داد : هیچ کس همراه من نبود !

امام صادق (عَلِيهِ السَّلَام) فرمود : اگر همراهی می داشتی من ادب تو را می ستودم ، سپس فرمود : یک نفر شیطان است ، دونفر نیز شیطانند و سه نفر همراه و چهارنفر رفیقان اند.

از مجموع این روایات به خوبی می توان فهمید که پیشوایان دینی ، مردم را از تنها سفر کردن منع و آنان را به مسافرت دسته جمعی ترغیب نموده اند . بدیهی است آن کس که براساس ضرورت ، گاهی مجبور می شود تنها غذا بخورد یا در خانه ای تنها بخواهد و یا تنها سفر کند ، هرگز مورد لعن قرار نمی گیرد. بلکه تنها کسانی که می توانند و چنین نمی کنند مخاطبین روایت اند.

اگر نگاهی گذرا به مسافرت در گذشته داشته باشیم ، به خوبی مفهوم این توصیه ها را درک می کنیم؛ زیرا درگذشته عوامل بسیاری؛ مانند بدي آب و هوا ، نبود جاده های مناسب ، ناامنی در جاده ها ، نبود امکانات رفاهی و آب و غذا در طول مسیر ، نبود مرکب مناسب

و... جان مسافران تنها را تهدید می کرد ، علاوه بر آن ، ایجاد اضطراب و وحشت و در نهایت افسردگی ، از دیگر نتایج سفرهای فردی بود و پیشوایان معصوم برای پیشگیری از این گونه عوارض ، به مردم توصیه کرده اند که به تنهایی مسافرت نکنند.

۱۱- همراهان شایسته و هم شأن

انتخاب همسفران شایسته و هم شأن ، یکی دیگر از آداب سفر است . کسانی که از نظر سلوک و خصوصیات رفتاری و سطح زندگی با یکدیگر همگون هستند ، مناسب است در یک کاروان ثبت نام نموده و با هماهنگی مدیر کاروان ، آن ها که با هم سنجیت بیشتری دارند در یک اتاق جای گیرند.

امام باقر (علیه السلام) فرمود :

«إِذَا صَحِبْتَ فَاصْحَبْ نَحْوَكَ ، وَلَا تَصْحَبْ مَنْ يَكْفِيكَ فَإِنَّ ذَلِكَ مَذَلَّةٌ لِلْمُؤْمِنِ (۱) . »

«هنگامی که با کسی همراه و همسفر شدی ، پس با مثل خودت همراه شو و با آن کس که زندگی تو را اداره می کند همسفر مشو ، که این کار موجب ذلت مؤمن است . »

۱- وسائل الشیعه ، ج ۱۱ ، ص ۴۱۲/۱۵۱۳۵

۴۷

همچنین برای این که حاجی در جمع همراهان تحقیر نشود نباید ، با کسانی که برای او قدر و منزلتی قائل نیستند همسفر شود. علی (علیه السلام) در این زمینه فرمود :

«لَا تَصْحَبَنَّ فِي سَفَرِكَ مَنْ لَا يَرِي لَكَ مِنَ الْفَضْلِ عَلَيْهِ كَمَا تَرِي لَهُ عَلَيْكَ (۱) . »

«با کسی که در تو فضیلتی نسبت به خود احساس نمی کند و تو نیز در او فضیلتی نسبت به خود نمی بینی در سفر همراه مشو . »

امام صادق (علیه السلام) نیز فرمود :

«إِصْحَبْ مَنْ تَتَزَيَّنُ بِهِ وَلَا تَصْحَبْ مَنْ يَتَزَيَّنُ بِكَ (۲) . »

«با کسی همسفر شو که موجب افتخار و زینت تو باشد و با آن کس که تو باعث افتخار او باشی همراهی مکن . »

فردی به نام شهاب بن عبدربه گوید :

به امام صادق (علیه السلام) گفتم :

شما از حال من آگاهید و دست و دل بازی و بذل و بخشش را نسبت به برادران دینی ام می دانید ، آیا

۱- کافي ، ج ۴ ، ص ۲۸۶

۲- وسائل الشیعه ، ج ۱۱ ، ص ۴۱۲ ، ح ۱۵۱۳۳

۴۸

می توانم با بعضی از آن ها در راه مکه همراه شوم و به آنان بذل و بخشش کنم ؟ حضرت فرمود :

ای شهاب ، چنین مکن. اگر تو آن چه داری بر آنان ببخشایی و آنان نیز در هزینه کردن زیاده روی کنند ، به آنان ستم کرده ای ، و [اگر تو ببخشایی] و آنان از خرج کردن خودداری کنند ، آن ها را ذلیل کرده ای ، پس با امثال خود همسفر شو. (۱)

حسین بن ابی العلاء نیز گوید :

همراه با بیست و چند نفر مرد به طرف مکه حرکت کردیم ، در میان راه ، در هر منزلی گوسفندی برای آنان قربانی می کردم ، پس زمانی که به محضر امام صادق (علیه السلام) شرفیاب شدم ، آن حضرت خطاب به من فرمود :

ای حسین ، مؤمنان را خوار و ذلیل می کنی ؟

گفتم : از چنین کاری به خداوند پناه می برم !

حضرت فرمود : به من خبر رسیده است که در هر منزلی برای آنان گوسفندی کشته ای !

گفتم : قصدی جز خدا نداشتم.

حضرت فرمود : آیا ندانستی که در میان همراهان تو کسانی هستند که دوست دارند مانند تو عمل کنند ، لیکن به دلیل نداشتن توانایی مالی ، نمی توانند و

۱- وسائل الشیعه ، ج ۱۱ ، ص ۴۱۳ ، ح ۱۵۱۳۷

۴۹

درنتیجه احساس کوچکی و حقارت می کنند ؟

گفتم : از خداوند طلب مغفرت می کنم و از این پس چنین نخواهم کرد (۱) .

رعایت این نکته اخلاقی باعث می شود که افراد کاروان و همسفران ، از چشموهم چشمی و ایجاد تنش های روحی و اخلاقی پرهیز نموده ، در محیطی سالم و آرام به سر ببرند و بیشتر به دنبال کسب معرفت و بهره معنوی باشند.

۱۲- مشوقان خوبی ها

در سفر حج ، دوستان دیندار و عاشق خداوند ، در ترغیب و تشویق همراهان به عبادت و بهرهوری بیشتر از سفر ، سهم مؤثر و به سزایی دارند. گاهی شیطان حاجیان را وسوسه نموده ، به خواب و استراحت بیشتر فرامی خواند ، لیکن دوست صمیمی و دیندار ، با رفتار و گفتار خوب خود ، همسفران را به حرکت واداشته ، شیطان را در دستیابی به اهداف خود ناکام می کند.

از این رو ، در روایات به مؤمنان توصیه شده تا دوستانی را برای خود برگزینند که آنان را در انجام کارهای مربوط به آخرت یار و یاور باشند.

۱- وسائل الشیعه ، ج ۱۱ ، ص ۴۱۵ ، ح ۱۵۱۴۲

۵۰

رسول خدا (صلی الله علیه وآله) فرمود :

بهترین برادرت کسی است که تو را به پیروی از خدا کمک نموده ، از نافرمانی او بازدارد و تو را به خشنود ساختن او وادار کند. (۱)

علی (علیه السلام) نیز فرمود :

بهترین برادرات کسی است که به سویی خیر شتاب کند و تو را نیز به دنبال خود بکشد و تو را به نیکی فرمان دهد و بر انجام آن یاریت رساند. (۲)

بنابراین ، سزاوار است حاجی همسفران خود را به حضور در حرمین شریفین و خواندن قرآن و نماز و دعائیزکمکوباری همسفرانودیگر امور خیر تشویق نموده ، خود نیز در انجام این کارها پیشقدم گردد.

۱۲- وصیت

یکی دیگر از مستحبات سفر ، وصیت کردن پیش از رفتن به مسافرت است ، سفر همیشه با خطر همراه بوده و هست ، در گذشته راه های طولانی و ناهموار ، دزدان مسلح ، نبود امکانات غذایی و بهداشتی ، ناامن بودن راه ها و امثال آن ، موجب می شد که تعدادی از

۱- المحبة في الكتاب و السنة ، ص ۱۰۹ ، ح ۶۶۲

مسافران ، جان به جان آفرین بسپارند و مظلومانه در گوشه ای به خاک سپرده شوند .

در عصر کنونی نیز که امکانات فراوانی برای مسافران فراهم شده است ، باز خطرهای بسیاری جان انسان ها را تهدید می کند و افراد بشر نه در زمین و نه در آسمان امنیت لازم را ندارند . گاهی هواپیمای مسافربری به علت نقص فنی سقوط می کند و تعدادی کشته می شوند ، گاهی دو اتومبیل با هم برخورد می کنند و جان سرنشینان بی گناهیانشان را می گیرند و گاهی اتومبیلی به عابر پیاده می زند و . . .

بنابراین ، هیچ کس از آینده خود خبر ندارد و نمی تواند آن را پیش بینی کند و به بازگشت قطعی خود از سفر مطمئن باشد . از این رو ، نوشتن و تنظیم وصیت نامه در شرایط عادی کاملاً مطلوب است ، لیکن در سفر حج ، مطلوب تر و لازم تر است تا وارثان و بازماندگان دچار مشکل نشوند و تکلیف خود را بشناسند و براساس آن عمل کنند .

امام صادق (علیه السلام) فرمود :

«مَنْ رَكِبَ رَاحِلَةً قَلْبُوصٍ^(۱) .»

«کسی که بر مرکبی سوار می شود لازم است

۱- وسائل الشیعه ، ج ۱۱ ، ص ۳۶۹

وصیت کند .»

رسول خدا (صلی الله علیه وآله) فرمود :

«الْوَصِيَّةُ حَقٌّ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ^(۱) .»

«وصیت کردن وظیفه هر مسلمانی است .»

در حدیث دیگری فرمود :

«مَا يَنْبَغِي لِامْرِئٍ مُسْلِمٍ أَنْ يَبِيتَ لَيْلَةً إِلَّا وَوَصِيَّتُهُ تَحْتَ رَأْسِهِ^(۲) .»

«بر هیچ مسلمانی سزاوار نیست که شب سر بر بالین بگذارد مگر آن که وصیت او زیر سرش باشد .»

رسول خدا (صلی الله علیه وآله) در حدیث دیگری فرمود :

«مَنْ مَاتَ يَغْيَرُ وَصِيَّةَ مَاتَ مَيْتَةً جَاهِلِيَّةً»^(۲) . »

«کسی که بدون وصیت بمیرد ، به مرگ جاهلی مرده است . »

از مشکلاتی که گاهی در موسم حج و عمره ، در کاروان ها پدید می آید ، این است که نمی دانند فرد

۱- وسائل الشیعه ، ج ۱۹ ، ص ۲۵۷ ، ح ۲۴۵۴۴

۲- وسائل الشیعه ، ج ۱۹ ، ص ۲۵۸ ، ح ۲۴۵۴۵

۳- وسائل الشیعه ، ج ۱۹ ، ص ۲۵۹ ، ح ۲۴۵۴۶

۵۳

فوت شده در رابطه با محل دفن خود چه وصیت کرده است ؟ لذا چند روزی جنازه باقی می ماند تا بازماندگان تصمیم بگیرند به ایران حمل شود و یا در مکه و مدینه به خاک بسپارند ؟

از این رو ، مناسب است که در وصیت نامه ،

علاوه بر امور جاری زندگی ، محلّ دفن نیز مشخص شود .

۱۴- غسل

مستحب است انسان پیش از رفتن به مسافرت غسل کند و هنگام غسل این دعا را بخواند :

«يَسْمُ اللَّهُ وَ بِاللَّهِ وَ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ وَعَلَيْ مِلَّةِ رَسُولِ اللَّهِ وَالصَّادِقِينَ عَنِ اللَّهِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ .

اللَّهُمَّ طَهِّرْ يَه قَلْبِي وَاشْرَحْ يَه صَدْرِي وَنَوِّرْ يَه قَبْرِي .

اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ لِي نُورًا وَطَهْرًا وَحِرْزًا وَ شِفَاءً مِنْ كُلِّ دَاءٍ وَآفَةٍ وَعَاهَةٍ وَسُوءٍ مِمَّا أَخَافُ وَ أَحْذَرُ ، وَطَهِّرْ يَه قَلْبِي وَجَوَارِحِي وَعِظَامِي وَلَحْمِي وَدَمِي وَشَعْرِي وَبَشَرِي وَمُخِّي وَعَصِيي وَمَا

۵۴

أَقَلَّتِ الْأَرْضُ مِنِّي^(۱) . »

«به نام و به یاری خدا ، و هیچ حول و نیرویی جز با کمک او نیست و بر آیین رسول خدا (صَلَّی اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) و آن ها که صادقانه از خدا سخن گفته اند درود خدا بر همه آنان .

بارخدايا ! بهوسیله این غسل قلبم را پاک و سینه ام را گشاده و قبرم را نورانی کن .

بارخدايا ! اين غسل را [براي من] نور و پاكي و نگاهبان و شفائي هر آفت و درد و بيماري و هر بدئي كه از آن بيم دارم قرار ده و قلب و اعصابي بدنم و استخوان هايي و خون و موي و پوست و مغز و اعصابم و تمام وجودم را پاك گردان . »

حاجي با اين غسل جسمش را و با دعا و توبه جانش را شستشو مي دهد تا هنگام حضور در خانه خدا ، از هر آلودگي پاك و پيراسته شود .

۱۵- صدقه

مستحب است مسافر هنگام حركت ، صدقه دهد^(۲) و با نيكي به مردم ، سفر را آغاز كند .

۱- وسائل الشيعه ، ج ۱۱ ، ص ۳۶۹ ، ح ۱۵۰۳۸ ؛ امان الاخطار ، ص ۳۳

۲- محاسن ، ج ۲ ، ص ۳۴۸ ، ح ۲۳۱

۵۵

امام صادق (عليه السلام) فرمود :

«تَصَدَّقْ وَ اخْرُجْ أَيَّ يَوْمٍ شِئْتَ^(۱) . »

«صدقه بده و هر روزي خواستي خارج شو . »

ابن ابي عمير گوید :

به ستارگان مي نگرستم ، آن ها را مي شناسم و شگون و سعد و نحس طلوع ستارگان را نيز مي دانم ، پس در من ترديد بهوجود آمد ، به موسي بن جعفر (عليهما السلام) شكوه بردم ، آن حضرت فرمود :

اگر در وجود تو مسأله اي [نگران كننده] پيدا شد به نخستين مسكيني كه رسيدي صدقه بده و سپس بگذر . پس همانا خداوند - عزّ و جلّ - آن نگراني را از تو دفع مي كند^(۲) .

حتي آنان كه به نحوست ايام اعتقاد دارند ، اگر صبحگاهان صدقه دهند ، خداوند نحوست آن روز را از آنان دفع خواهد كرد . خواجه شيراز گوید :

اي صاحب كرامت ، شكرانه سلامت * * * روزي تفقدي كن درويش بينوا را

صدقه منافع فراواني دارد كه يكي از آن ها

۱- وسائل الشيعه ، ج ۱۱ ، ص ۳۷۵ ، ح ۱۵۰۵۱

جلوگیری از بدّ مردن است . رسول خدا (صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ) فرمود :

«الصَّدَقَةُ تَمْنَعُ مَيِّتَةَ السَّوْءِ»^(۱) . »

«صدقه از مرگ بد و دلخراش جلوگیری می کند .»

صدقه همچنین هفتاد نوع بلا را دفع می کند^(۲) و هفتاد در ، از بلا را به روی انسان می بندد^(۳) .

دادن صدقه در آغاز و در طول سفر حج ، مورد تأکید روایات است .

امام صادق (عَلَیْهِ السَّلَام) فرمود :

شایسته است حاجی هنگامی که مناسک حج را انجام داد و تصمیم گرفت از مکه خارج شود ، یک درهم خرما بخرد و آن را صدقه دهد^(۴) .

در دادن صدقه به این نکته هم باید توجه داشت که گرچه صدقه گیرنده ، فرد فقیر و مسکین است ، لیکن گیرنده اصلی خداوند است و در نتیجه صدقه دهنده با خدا معامله کرده و چندبرابر در دنیا و آخرت پاداش دریافت خواهد کرد .

۱- بحارالانوار ، ج ۹۶ ، ص ۱۲۴ ، ح ۳۵

۲- کنزالعمال ، ح ۱۵۹۸۲

۳- بحارالانوار ، ج ۶۲ ، ص ۲۶۹

۴- کافی ، ج ۴ ، ص ۵۳۳

امام صادق (عَلَیْهِ السَّلَام) فرمود :

«همانا خداوند تبارک و تعالی می فرماید :

هیچ چیزی نیست مگر آن که ، کسی را مأموریت داده ام تا آن را بگیرد جز صدقه ، که آن را خود می گیرم^(۱) . »

۱۶- آغاز سفر با نماز

در سفر حج ، حاجي میهمان خداوند است و باید قبل از سفر ، خود را برای این میهمانی مهم آماده کند ، لذا مستحب است سفر را با نماز ، که یاد خدا است ، آغاز نماید .

امام صادق (علیه السلام) از طریق پدران بزرگوارشان ، از رسول خدا (صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَآلِهِ) نقل کرده اند که فرمود :

مردی که عازم سفر است هیچ چیزی برای خانواده اش از خود باقی نمی گذارد بهتر از این که هنگام رفتن دو رکعت نماز بخواند و بگوید :

«اللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْتَوِدُّكَ نَفْسِي وَأَهْلِي وَمَالِي وَدُرِّيَّتِي وَدُنْيَايَ وَآخِرَتِي وَأَمَانَتِي وَخَاتِمَةَ عَمَلِي ، إِلَّا أَعْطَاهُ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ مَا سَأَلُ (۲) .»

۱- بحارالانوار ، ج ۸۰ ، ص ۳۲۹ ، ح ۲

۲- وسائل الشیعه ، ج ۱۱ ، ص ۳۷۹ ، ح ۱۵۰۶۴

۵۸

«بارخدايا ! خود و خانواده و مال و اولاد و دنیا و آخرت و امانت و پایان کارم را نزد تو به امانت می گذارم [. این دعا را کسی نمی خواند [مگر این که آن چه را از خدا خواسته ، به او عنایت می کند .»

۱۷- دعا هنگام خروج

صبح حذاء گوید : از موسی بن جعفر (علیهما السلام) شنیدم که فرمود :

«اگر یکی از مردان شما قصد مسافرت کرد ، هنگام خروج از منزل و روبه سمتی که به قصد آن در حرکت است بایستد و سوره حمد را در چهار سوي خود بخواند ، همچنین معوذتین [یعنی سوره های فلق و ناس] و قل هو الله احد و آیه الكرسي را در پیش رو و سمت راست و پشت سر بخواند و سپس بگوید :

«اللّٰهُمَّ احْفَظْنِي وَاحْفَظْ مَا مَعِيَ وَسَلِّمْ مَنِيَّ وَسَلِّمْ مَا مَعِيَ وَبَلِّغْنِي وَبَلِّغْ مَا مَعِيَ بِبَلَاغِكَ الْحَسَنَ الْجَمِيلِ (۱) .»

«بارخدايا ! مرا و هرچه همراه من است را نگهدار و من و هرچه با من است را سالم بدار

۱- وسائل الشیعه ، ج ۱۱ ، ص ۳۸۱ ، ح ۱۵۰۶۷

۵۹

و من و هرچه با من است را به مقصد برسان به گونه ای شایسته و زیبا .»

[آن گاه] خداوند او را با آن چه همراه خود دارد محفوظ داشته و به سلامت به مقصد مي رساند . آيا ندیده اي که مرد [مسافر] خود مصون و سالم مي ماند ، ليکن آن چه همراه خود دارد محفوظ نمانده و سالم به مقصد نمي رسد ؟

در حديث ديگري امام صادق (عليه السلام) فرمود :

«هرکس هنگام بيرون رفتن از خانه ، ده مرتبه سوره « قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ » (توحيد) را بخواند ، پيوسته در پناه و حمايت خداوند است تا به خانه برگردد^(۱) . »

ابوحمره ثمالی نیز گفت :

هرگاه امام باقر (عليه السلام) از خانه بيرون مي رفت مي فرمود :

«يَسْمُ اللَّهُ حَرَجْتُ وَعَلَيَّ اللَّهُ تَوَكَّلْتُ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ^(۲) . »

«به نام خدا خارج شدمویر او توکل کردم ، هیچ توانايي و نيرويي نيست جز به نيروي خدا . »

امير مؤمنان علي (عليه السلام) هنگام بيرون رفتن از خانه براي

۱- کافي ، ج ۴ ، ص ۳۳۳

۲- همان .

۶۰

مسافرت ، اين دعا را مي خواند :

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ وَعَثَاءِ السَّفَرِ وَكَآبَةِ الْمُنْقَلَبِ وَسُوءِ الْمُنْظَرِ فِي الْأَهْلِ وَالْمَالِ وَالْوَلَدِ اللَّهُمَّ أَنْتَ الصَّاحِبُ فِي السَّفَرِ وَأَنْتَ الْخَلِيفَةُ فِي الْأَهْلِ وَلَا يَجْمَعُهُمَا غَيْرُكَ لِأَنَّ الْمُسْتَخْلَفَ لَا يَكُونُ مُسْتَصْحَبًا وَالْمُسْتَصْحَبُ لَا يَكُونُ مُسْتَخْلَفًا^(۱) »

«بارخدايا ! به تو پناه مي برم از سختي هاي سفر و اندوهناک برگشتن و بدنگري [مردم] در جان و خانواده و مال و فرزندان ؛ بارخدايا ! تو در سفر همراه مني و جانشين من در خانواده ام و جز تو کسي نيست که بتواند ميان اين دو جمع کند [و در سفر همراه و در وطن جانشين باشد] زيرا آن که بازمانده و [در وطن] جانشين در خانواده باشد [در سفر] همراه و رفيق نيست و آن که رفيق سفر است جانشين در خانواده نيست . »

پيمودن راه و طي مسير در زمين و آسمان ، همراه با فراز و نشيب و اوج و فرود است ، اتومبيل وقتي به مناطق کوهستاني مي رسد ، جاده هاي پريچ و خم

کوهستان را طی کرده بالا می رود و پس از رسیدن به قله سرازیر می شود ، هواپیما از باند فرودگاه برمی خیزد ، اوج می گیرد و با رسیدن به مقصد فاصله خود را با زمین کم کرده ، در فرودگاه مقصد ، به زمین می نشیند ، مسافر خانه خدا سزاوار است که در تمامی این مراحل به یاد خدا بوده ، زیر لب زمزمه عاشقانه با خدا داشته باشد .

رسول خدا (صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ) هر زمان در مسیری بالا می رفت « الله اکبر » و آن گاه که فرود می آمد « سیحان الله » می گفت ^(۱) .

برخی مناطق در میان راه ، همچون گردنه های صعب العبور و راه های پرپیچ و خم ، خطرناک و ترس آفرین اند ، امام صادق (عَلَیْهِ السَّلَام) فرمود :

اگر به جایی رسیدی که ترسانی این آیه را بخوان :

«وَقُلْ رَبِّ ادْخِلْنِيْ مُدْخَلَ صِدْقٍ وَاُخْرِجْنِيْ مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ لِّیْ مِنْ لَّدُنْكَ سُلْطٰنًا نَّصِيْرًا» ^(۲) .

«پروردگارا ! مرا [در هرکاری] به طرز درست داخل کن و به طرز درست خارج ساز و از جانب خود برای من تسلّطی یاری بخش قرار ده [و پیروزی و یاری عنایت فرما » . [

۱- وسائل الشیعه ، ج ۱۱ ، ص ۳۹۱ ، ح ۱۵۰۸۸

۲- اسراء : ۸۰

امام سجاد (عَلَیْهِ السَّلَام) فرمود :

«اگر کسی پیاده حج گزارد و سوره « إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ [...] سوره قدر [را بخواند ، درد سخت پیاده روی را لمس نمی کند ^(۱) » .

ادعیه سفر فراوان است و پیشوایان دین برای مراحل مختلف همچون : خروج از منزل ، زمان سوار شدن بر مرکب ، موقع حرکت و زمان فرود آمدن ، ادعیه گوناگونی را نقل کرده اند که به دلیل رعایت اختصار ، از ذکر آن ها خودداری می شود . علاقه مندان می توانند به کتب مربوط مراجعه کنند .

در عصر حاضر ، به دلیل توسعه گردشگری در جهان ، مسئولان هر کشوری تلاش می کنند تا امکانات رفاهی و پزشکی را برای مسافران فراهم سازند . جمهوری اسلامی ایران نیز در کاروان های زیارتی حج و عمره ، پزشکی را همراه کاروان می فرستد که از آغاز تا پایان سفر ، حاجیان را همراهی و در صورت نیاز به

دارو و درمان ، آن ها را معالجه کند . لیکن در عین حال حاجیان اگر بیماری خاصی دارند لازم است ضمن آگاه

۱- وسائل الشیعه ، ج ۱۱ ، ص ۳۹۶ ، ح ۱۵۰۹۹

ساختن پزشک کاروان ، داروهای ضروری و سوابق مربوط به بیماری خود را همراه بردارند ، دیگران نیز برای دردها و بیماری های سطحی مقداری دارو بردارند تا در صورت نیاز از آن استفاده کنند . لقمان حکیم به فرزندش فرمود :

[«در مسافرت [با خود دارو بردار] تا در صورت نیاز [هم تو و هم همسفرانت از آن بهره گیرند ^(۱)] . . . » .

۱۹- نیازمندی های سفر

شایسته است مسافر برخی از نیازمندی های خود را همراه بردارد تا هنگام نیاز از آن بهره گیرد . عایشه گوید :

«رسول خدا (ﷺ) هرگاه به مسافرت می رفت چند چیز با خود برمی داشت :

۱- آئینه ۲- سرمه دان ۳- شانه کوچک (مِدْرِي) ۴- مسواک ۵- شانه بزرگ ^(۲) . »

ام سعد انصاری نیز گوید :

رسول خدا (ﷺ) در مسافرت آئینه و سرمه دان را از

۱- بحارالانوار ، ج ۷۳ ، ص ۲۷۵

۲- محجة البیضاء ، ج ۴ ، ص ۷۲

خود دور نمی کرد ^(۱) .

مرحوم مجلسی (رحمه الله) نیز در بحارالانوار نقل می کند :

«رسول خدا (صَلَّي الله عليه وآله) هرگاه به مسافرت مي رفت ، شانه ، مسواک و سرمه دان با خود برمي داشت (۲) .»

باتوجه به خصوصيات اخلاقي رسول خدا (صَلَّي الله عليه وآله) مي توان از اين احاديث به خوبي دريافت که پيروان آن حضرت ، بايد در مسافرت ها ابزار و وسايلي که آنان را در منظم و آراسته بودن و نيز نظم و ترتيب ياري مي دهد ، همراه بردارند و از نامنظم و آشفته بودن سر و صورت و وضعيت ظاهري خود اجتناب ورزند .

حماد بن عيسي از امام صادق (عليه السلام) نقل کرده که آن حضرت فرمود :

در وصيت لقمان به فرزندش اين چنين آمده است :

«اي پسر من ، شمشير و کفش و عمامه و ريسمان و مشک آب و نخ خياطي و سوزن در سفر همراه داشته باش و داروي بيشتري همراه خود بردار تا هم خود و هم همراهانت از آن استفاده کنيد و در هر کاري که نافرمانی خدا در آن نباشد با همسفرانت موافقت کن (۲) .»

مرحوم فيض نقل کرده است که بعضي از متوکلين و

۱- همان : ۷۳

۲- بحارالانوار ، ج ۷۳ ، ص ۲۳۵

۳- من لا يحضره الفقيه ، ج ۲ ، ص ۱۸۵ ، ح ۸۳۴

۶۵

کساني که توکل به خداوند در وجود آنان قوي بود ، در سفر و در وطن ، قمقمه ، ريسمان ، سوزن و نخ و قيچي را از خود جدا نکرده ، مي گفتند : « اين ها مربوط به دنيا نيست (۱) . »

شايد ذکر است که آنچه در اين روايت و نظير آن آمده ، نيازمندي هاي حاجيان در آن زمان بوده و طبيعي است که در اين دوران نيز بايد نيازمندي هاي فعلي از قبيل : مسواک ، دمپايي ، قيچي ، ناخن گير و امثال آن را همراه بردارند .

۲۰- همراه داشتن خوراكي

شايبه است زائر خانه خدا در سفر حج ، از پاکيزه ترين اموال خود بهره گيرد و برخي از خوراكي هاي فاسدنشدني را همراه بردارد تا در صورت نياز از آن استفاده کند .

رسول خدا (صَلَّي الله عليه وآله) فرمود :

«از بزرگواري مرد است که هنگام رفتن به مسافرت ، توشه اش پاکيزه باشد (۲) .»

امام صادق (علیه السلام) نیز فرمود :

۱- محجة البيضاء ، ج ۴ ، ص ۷۲

۲- وسائل الشیعه ، ج ۱۱ ، ص ۴۲۳ ، ح ۱۵۱۶۰

«زیادی توشه و پاکیزه بودن و بخشش آن به همراهانی که در سفر با شما هستند ، از نشانه های جوانمردی است»^(۱) . »

امام سجاد (علیه السلام) نیز هرگاه به قصد حج یا عمره ، به مکه مسافرت می کرد ، از بهترین و پاکیزه ترین خوراکی ها ، مانند : بادام ، شکر ، سویق و آرد نرم الک نکرده ، همراه خود برمی داشت^(۲) .

گفتنی است ، خوراکی هایی که مسافر همراه خود برمی دارد ، نباید فاسدشدنی باشد و تنها خوراکی های خشک و قابل نگهداری در شرایط آب و هوایی مختلف ، برای استفاده در سفر مناسب است .

۲۱. همراه داشتن تربت حسینی

یکی از توصیه های امام صادق (علیه السلام) به مسافران این است که مقداری تربت امام حسین (علیه السلام) در سفر همراه داشته باشند .

روزی از آن حضرت پرسیدند : ای فرزند رسول خدا (صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ) ، همان گونه که تربت قبر حسین بن علی (علیهما السلام) شفای هر دردی است ، آیا ایمن بخش از هر

۱- همان ، ص ۴۲۴ ، ح ۱۵۱۶۲

۲- وسائل الشیعه ، ج ۱۱ ، ص ۴۲۳ ، ح ۱۵۱۶۱

ترس و نگرانی هم هست ؟

امام صادق (علیه السلام) فرمود : آری ، اگر یکی از شما بخواهد از هر ترسی در امان باشد ، تسبیحی از تربت حسین (علیه السلام) با خود بگیرد و هنگام خفتن در بستر ، دعای وقت خفتن را سه مرتبه بخواند ، آن گاه آن تربت را بوسیده ، بر چشمان خود بگذارد و این گونه بگوید :

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ يَحَقَّ هَذِهِ التُّرْبَةُ وَيَحَقَّ صَاحِبُهَا وَيَحَقَّ جَدُّهُ وَيَحَقَّ أَبِيهِ وَيَحَقَّ أُمُّهُ وَأَخِيهِ وَيَحَقَّ وَلَدُهُ الطَّاهِرِينَ أَجْعَلْهَا شِفَاءً مِنْ كُلِّ دَاءٍ وَأَمَاناً مِنْ كُلِّ خَوْفٍ وَحِفْظاً مِنْ كُلِّ سُوءٍ»^(۱) .

سپس آن تربت را در جیب خود گذارد . اگر در وقت عشا چنین کند تا صبحگاهان در پناه خدا خواهد بود^(۲) .

۲۲. وظیفه دیگران نسبت به مسافر

مستحب است مردم مسافر را هنگام سفر بدرقه کنند ؛ چراکه مسافردر شرایط روحی خاصی به سر

۱- وسائل الشیعه ، ج ۱۱ ، ص ۴۲۷

۲- همان .

می برد ، از فرزندان و خویشان و نزدیکان و زندگی و خانه و کاشانه خویش جدایی شود و تاملاتی از آنان دور می ماند . بدرقه مسافر و محبت نسبت به او و دعا کردن در حق او ، از آلام سفر می کاهد و روح مسافر را آرام می کند .

امام صادق (علیه السلام) فرمود :

«كَانَ إِذَا وَدَّعَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) رَجُلًا قَالَ : أَسْتَوْدِعُ اللَّهَ دِينَكَ وَأَمَانَتَكَ وَخَوَاتِيمَ عَمَلِكَ وَوَجْهَكَ لِلْخَيْرِ حَيْثُمَا تَوَجَّهْتَ وَرَزَقَكَ التَّقْوَى وَغَفَرَ لَكَ الذُّنُوبَ»^(۱) .

«رسول خدا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) هرگاه با مردی خداحافظی می کرد ، می فرمود : دین و امانت و سرانجام کارت را به خدا بسپار و به هرکجا می روی ، خداوند خیر و خوبی را به روی تو بگشاید و تقوای الهی را روزی ات کند و گناهانت را بپامزد » .

و نیز در حدیث دیگری امام باقر (علیه السلام) فرمود :

رسول خدا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) هرگاه با مسافری خداحافظی می کرد ، دست او را می گرفت ، و می فرمود :

«خداوند همسفران خوبی نصیبت کند و یاری تو را

۱- وسائل الشیعه ، ج ۱۱ ، ص ۴۰۷ ، ح ۱۵۱۱۹

کامل گرداند و مشکلات سفر را بر تو آسان کند ، دور را برای تو نزدیک و گرفتاری هایت را برطرف سازد و دین و امانت و فرجام کارت را حفظ کند و راه هر خیري را به روی تو بگشاید . بر تو باد به رعایت تقوای الهی . خودت را به خدا بسپار و به امید برکت خداوند - عزوجل - حرکت کن ^(۱) . »

محمد بن علي بن الحسين نیز گوید :

رسول خدا (**صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ**) هرگاه با مؤمنان خداحافظي مي کرد مي فرمود :

«رَوَدَكُمْ اللَّهُ التَّقْوَى وَوَجَّهَكُمْ إِلَيَّ كُلَّ خَيْرٍ وَقَضَى لَكُمْ كُلَّ حَاجَةٍ وَسَلَّمَ لَكُمْ دِينَكُمْ وَدُنْيَاكُمْ وَرَدَّكُمْ سَالِمِينَ إِلَيَّ سَالِمِينَ» ^(۲) . »

«خداوند بر تقوای شما بیافزاید و شما را به سوی کارهای خیر متوجه سازد ، حاجات شما را برآورد و دین و دنیای شما را سالم بدارد و شما را به سلامت بازگرداند . »

این سیره حسنه ، جو معنوي خاصي در مسافر و نیز بستگان و دوستان او ایجاد مي کند ، به شکلي که زائر در تمامی اماکن مقدس ، بدرقه کنندگان را یاد و دعا

۱- وسائل الشیعه ، ج ۱۱ ، ص ۴۰۶ ، ح ۱۵۱۱۷

۲- همان : ۱۵۱۱۶

خواهد کرد .

امیرمؤمنان و دیگر ائمه (**عليهم السلام**) بر این سنت پایدار بودند . آن گاه که ابو ذر ، این یار صادق و صمیمی رسول خدا (**صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ**) توسط خلیفه سوم به ربه تبعید گردید ، علي بن ابی طالب (**عليه السلام**) به همراه دو فرزندش حسن و حسین (**عليهما السلام**) و برادرشان عقیل بن ابی طالب و نیز عبدالله ابن جعفر و عمار بن یاسر به بدرقه ابوذر آمدند ؛ سپس امیر مؤمنان (**عليه السلام**) فرمود : با برادران [ابوذر] وداع کنید ؛ زیرا آن که آهنگ سفر دارد باید برود و بدرقه کننده باید بازگردد ، پس هریک از بدرقه کنندگان آن چه در دل داشتند بازگو کردند ؛ آن گاه حسن بن علي (**عليهما السلام**) به ابوذر فرمود :

«ای ابوذر ، خداوند تو را بیامرزد ! همانا این قوم تو را به رنج و بلا گرفتار کردند ؛ زیرا که تو جلو تعرض آن ها به دینت را گرفتی ، آنان نیز دنیای خویش را از تو منع کردند . تو به آن چه آن ها را جلوگیری کردی ، فردای قیامت بسی نیامزندی و از آن چه تو را منع کردند بی نیازی . »

ابوذر نیز در پاسخ گفت :

«خداوند لطفش را به شما اهل بیت ارزانی

دارد ! من در دنیا جز شما مقصدي ندارم ؛ هرگاه شمارا مي بينم ، به ياد جدّتان رسول خدا (صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) مي افتم^(۱) . »

۲۲. مخفي كاري ممنوع

مرحوم فيض در آداب سفر كتاب محجة البيضاء به نقل از غزالي آورده است :

«شايسته است مسافر تمامي بار خود را مشخص نموده ، آن را به رؤيت صاحب مركب برساند و با قرارداد و عقد صحيح ، آن مركب را اجاره كند تا ميان آن ها [در طول مسير] درگيري رخ ندهد كه درنتيجه باعث كدورت و رنجش خاطر گردد . همچنين شايسته است از پرگويي و لجاجت با صاحب مركب پرهيز كند و روا نيست بيش از آن چه كه در قرار داد مشخص كرده بر آن بار زند ، هرچند سبك باشد ؛ زيرا هرچيزي از كم به زياد كشيده مي شود و كسي كه در اطراف منطقه ممنوعه بگردد ممكن است كه در درون آن قرار گيرد (يعني از اموري كه ورود به آن ، به نزاع و اختلاف منجر مي گردد پرهيز نمايد)^(۲) . »

۱- وسائل الشيعة ، ج ۱۱ ، ص ۴۰۶ ، ح ۱۵۱۱۵

۲- محجة البيضاء ، ج ۴ ، ص ۷۲

۲۴. يادآوري نعمت هاي خداوند

مستحب است مسافر به هنگام سوار شدن بر مركب و وسيله نقليه ، نعمت هاي الهي را به ياد آورده ، از خداوند سپاسگاري نمايد . امام صادق (عليه السلام) فرمود :

«هنگامي كه پا در ركاب نهادي بگو :

يَسْمُ اللّٰهُ الرَّحْمٰنُ الرَّحِيْمُ ، يَسْمُ اللّٰهُ وَاللّٰهُ اَكْبَرُ ؛ به نام خدا و خدا بزرگ تر است [از آن كه به وصف درآيد] و آنگاه كه بر مركب جاي گرفتي و استقرار يفتي بگو :

«الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي هَدَانَا لِلْاِسْلَامِ وَعَلَّمَنَا الْقُرْآنَ وَمَنْ عَلَيْنَا يَمْحَمِدُ (صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) ، سُبْحَانَ اللّٰهِ ، سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ، اَللّٰهُمَّ اَنْتَ الْحَامِلُ عَلَيَّ الظَّهْرِ وَالْمُسْتَعَانُ عَلَيَّ الْأَمْرِ ، اَللّٰهُمَّ بَلِّغْنَا بَلَاغًا يَبْلُغُ إِلَيَّ خَيْرَ بَلَاغًا يَبْلُغُ إِلَيَّ رِضْوَانِكَ وَمَغْفِرَتِكَ ، اَللّٰهُمَّ لَا طَيْرَ إِلَّا طَيْرُكَ وَلَا خَيْرَ إِلَّا خَيْرُكَ وَلَا حَافِظَ غَيْرُكَ^(۱) . »

سپاس خدای را که ما را به اسلام هدایت کرد و به ما قرآن آموخت و با فرستادن رسولش

محمد (صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَآلِهِ) بر ما منت نهاد ؛ منزه است خدا ، منزه

است خدایی که این مرکب را در اختیار ما نهاد و آن را مسخر ما ساخت ؛ ما توان آن را نداشتیم و همانا به سوي پروردگارمان برمي گردیم و سپاس مخصوص پروردگار جهانیان است .

بارخدایا ! تو ما را بر این مرکب سوار نمودی و تو در هر کاری پشتیبان هستی . بارخدایا ! ما را به جایی رسان که به خیر و خوبی منتهی گردد ، به جایی که به آموزش و رضوان تو نائل گردیم . بارخدایا ! هیچ امری جز امر تو و هیچ چیزی جز خیر تو و حافظ و نگهدارنده ای جز تو نیست . »

علی بن ربیعہ اسدی گوید :

امیر مؤمنان علی بن ابی طالب (عَلَیْهِ السَّلَام) بر مرکب سوار شد ، هنگام پانهادن در رکاب فرمود « : یَسْمُ اللّٰهُ ، و پس از آن که روی مرکب استقرار یافت فرمود :

«الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي أَكْرَمَنَا وَحَمَلَنَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقَنَا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلَنَا عَلَى كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقَ تَفْضِيلًا سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ^(۱) . »

«سپاس خداوندي را که ما را گرامی داشت

و درخشکی و دریا ما را حمل نمود و از

غذاهای پاک و پاکیزه به ما روزی داد و ما را بر بسیاری از آفریده های خود برتری بخشید ، منزه است خدایی که این مرکب را مسخر ما ساخت و ما توان تسخیر آن را نداشتیم . »

سپس سه مرتبه « سبحان الله » و سه مرتبه « الحمد لله » گفت و آن گاه فرمود :

«رَبِّ اغْفِرْ لِي فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ^(۱) . »

«پروردگارا ! مرا ببخش ، که گناهان را جز تو کسی نمی بخشد . »

و در ادامه فرمود :

رسول خدا (صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) [هنگام سفر] در حالي كه من کنار او قرار داشتم ، اين چنين عمل مي كرد
(۲) .

بنابراين شايسته است حاجي هنگام حركت ، لحظه اي با خود بياندېشد و نعمت هاي خداوند را
به ياد آورد و پروردگار را به خاطر نعمت سلامتي ،

۱- وسائل الشيعه ، ج ۱۱ ، ص ۳۹۰

۲- وسائل الشيعه ، ج ۱۱ ، ص ۳۹۰ ، ح ۱۵۰۸۵

Vo

توفيق يافتن براي چنين سفر ارزشمندي ، فراهم ساختن ابزار و وسايل سفر و ديگر نعمت هايي كه به او عنايت
فرموده سپاس گويد .

آن گاه براساس آيه شريفه { لَإِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ } ، خداوند نعمت هايش را در اين سفر بر حاجي افزون خواهد
كرد .

۲۵- پرهيز از عجله و شتاب

در سفر ، هرگز در انجام كارها نبايد عجله كرد ؛ زيرا عجله موجب مي شود تا كار يا به درستي انجام نشود و يا
داراي فضاي معنوي مناسب نباشد .

رسول خدا (صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) فرمود :

«الْأَثَاةُ مِنَ اللَّهِ وَالْعَجَلَةُ مِنَ الشَّيْطَانِ»^(۱) .

«تأثي در كارها از جانب خدا و عجله از جانب شيطان است » .

مرحوم علامه ملا مهدي نراقي در تعريف عجله مي گويد :

«عجله حالي است در دل كه به مجرد خطوط

امري در ذهن ، بي درنگ و بدون تأمل در باره آن ، به آن اقدام كند و اين حالت از لوازم ضعف و

کوچکی نفس و از درهای بزرگ ورود شیطان به دل آدمی است که بسیاری از مردم را از این راه به هلاکت افکنده است^(۱) . »

یکی از دلایل مذمت عجله و شتاب ، آن است

که کارها ، اگر بخواهد صحیح انجام شود باید

همراه با بصیرت و معرفت باشد و این نیاز به تأنی و آرامش و صبر دارد و فردی که شتاب زده عمل می کند فرصت اندیشیدن در کارها را نیافته و در نتیجه کاری انجام می دهد که سرانجام آن ، پشیمانی و خسران خواهد بود .

علی (علیه السلام) فرمود :

«مَعَ الْعَجَلِ يَكْثُرُ الزَّلَلُ»^(۲) . »

«با شتابزدگی ، لغزش ها فراوان گردد . »

امیر مؤمنان علی (علیه السلام) هنگام شهادت ، به فرزند بزرگوارشان امام حسن مجتبی (علیه السلام) فرمودند :

«أَنْهَاكَ عَنِ التَّسَرُّعِ بِالْقَوْلِ وَالْفِعْلِ»^(۳) . »

«تورا از شتاب در گفتار و کردار نهی می کنم . »

۱- جامع السعادات ، ج ۱ ، ص ۳۳۵

۲- غررالحکم ، ج ۹۷۴۰

۳- امالی طوسی ، ص ۷

۳۶- حفظ دارایی و اثاثیه

مسافر باید حافظ و نگهبان پول و اثاثیه خود باشد و در طول سفر مراقبت کند تا چیزی را گم نکند و یا در محلی جا نگذارد .

صفوان جمال به امام صادق (علیه السلام) گفت :

«مي خواهم به حج بروم ، خانواده من نیز همراه من است ، نفقه سفرم را در کیسه ای گذاشته ، به کمر مي بندم [نظر شما در این باره چیست ؟]

امام صادق (علیه السلام) فرمود :

آري ، پدرم [امام باقر (علیه السلام)] پیوسته مي فرمود :

«حفظ و نگهباني نفقه از توانمدي مسافر است»^(۱) .

يعقوب بن سالم گوید : به امام صادق (علیه السلام) گفتم :

همراه من درهم هايي است که داراي تصويراند و من نیز مُحرم هستم ؛ آن ها را در هميانم قرار داده و آن را به کمر مي بندم [آیا اشکالي ندارد ؟]

امام فرمودند : مانعي ندارد . مگر نه اين است که آن ها خرجي سفر تو است ؟ و پس از خداوند عزّ و جل اعتماد تو بر آن ها است ؟^(۲)

بنابراین در سفر حج ، حاجي بايد مراقب ارز و ديگر

۱- وسائل الشيعه ، ج ۱۱ ، ص ۴۱۹ ، ح ۱۵۱۵۲

۲- من لا يحضره الفقيه ، ج ۲ ، ص ۲۸۰ ، ح ۲۴۴۹

کالاهاي همراه خود بوده ، آنها را به صندوق امانات تحويل دهد و يا در جاي اميني نگهداري کند تا گرفتار سرقت هاي احتمالي و يا مفقود شدن نشود .

۲۷. پرداخت هزینه ها

رسول خدا (صَلَّي الله عليه وآله) فرمود :

«مستحب است وقتي گروهی با هم به مسافرت مي روند ، مخارج سفر را از مال خود جدا نموده ، آن را پرداخت کنند . اين شیوه براي اخلاق آن ها بهتر و براي خودشان پاکیزه تر است » ؛^(۱)

بدیهي است اگر هر مسافري براي تهیه غذا و امکانات مورد نیاز خود ، بخواهد جداگانه تصمیم گيري نموده ، اقدام نماید و يا تنها براي خود غذا طبخ کند ، علاوه بر صرف وقت زیاد ، خستگی رويي به دنبال دارد و از فيض حضور در اماکن مقدس مکه و مدینه نیز کم بهره خواهد شد .

از این رو شاید بتوان گفت ، الگوي امروزه حج و عمره همان توصیه روايت است که زائر هزینه هاي خود ؛ اعم از هواپیما ، هتل ، غذا و . . . را یک جا پرداخت نموده ، به شکل کارواني حرکت مي کند و در مدتي که

۱- وسائل الشیعه ، ج ۱۱ ، ص ۴۱۳ ، ج ۱۵۱۳۶

در مکه و مدینه حضور دارد ، به هیچوجه دغدغه غذا و مسکن و امثال آن را ندارد و درنتیجه مي تواند براي لحظه لحظه حضور خود در حرمین شریفین برنامه ریزی نموده ، بهره معنوي ببرد .

۲۸- اخلاق حاجیان

رعایت اخلاق اسلامي در سفر حج یکی از ضروریات این سفر عبادي و معنوي است . کسانی که مي خواهند از این سفر بهره معنوي برده ، مورد عنایت حضرت حق قرار گیرند ، باید نکاتي را رعایت کنند :

امام باقر (علیه السلام) فرمود :

«مَا يُعْبَأُ مَنْ يَسْلُكُ هَذَا الطَّرِيقَ إِذَا لَمْ يَكُنْ فِيهِ ثَلَاثُ خِصَالٍ :

وَرَعَّ يَحْجُزُهُ عَنْ مَعَاصِي اللَّهِ وَحِلْمٍ يَمْلِكُ بِهِ غَضَبَهُ وَحَسَنُ الصُّحْبَةِ لِمَنْ صَحِبَهُ^(۱) . »

«کسی که به حج مي رود و این راه را طی مي کند ، اگر سه خصلت در وي نباشد مورد عنایت و توجه [خداوند] قرار نمي گیرد :

۱- ورع و پارسايي که او را از گناه بازدارد .

۲- صبر و بردباري که بتواند خشم خود را

۱- کافي ، ج ۴ ، ص ۲۸۶

در اختیار گیرد .

۳- خوش رفتاري با همراهان » .

در سفر حج ، به دليل ازدحام بیش از حد جمعیت و نیز محدودیت بسياري از امکانات ، معمولاً مشکلاتي بروز مي کند که اگر حاجي داراي ویژگی هاي فوق نباشد ممکن است از کنترل خارج شود و خدای ناکرده با دیگران

درگيري پيدا کرده ، موجب آزار و اذیب ديگران گردد . براي پيشگيري از بروز چنين وضعيتي ، در مرحله اول نياز به ورع و پارسايي است تا حاجي بتواند از يك سو خود را كنترل كند و از سوي ديگر به ثمرات حج دست يابد .

رسول خدا (ﷺ) فرمود : « كسي كه حج يا عمره انجام دهد و در آن گناه و فسقي مرتكب نشود ، برمي گردد همانند روزي كه از مادر متولد شده است ^(۱) . »

بنابراين ورع مي تواند مانع انجام گناه و موجب آمرزش شود .

نكته ديگر اين كه حاجي بايد تمرين كند تا هميشه در برابر مشكلات و سختي ها صبور و بردبار بوده ، آشفته و خشمگين نشود .

رسول خدا (ﷺ) فرمود : « خشم ايمان را

۱- سنن دارقطني ، ج ۲ ، ص ۲۸۴

۸۱

تباه مي كند ، چونان كه سرکه غسل را خراب مي كند ^(۱) . »

روزي عربي بياباني نزد رسول خدا (ﷺ) آمد و گفت :

من مردی بیابان نشینم ، سخنانی جامع به من بیاموز [تا راهنمای عملم باشد] .

حضرت فرمود : به تو فرمان می دهم كه خشم نكني !

عرب سه بار سؤال خود را تکرار کرد و حضرت همان پاسخ را داد ، تا آن كه آن مرد به خود آمد و گفت :

پس از اين ديگر چيزي سؤال نمي كنم ؛ رسول خدا (ﷺ) جز به خير مرا فرمان نداده است ^(۲) .

زيبايي كلام رسول خدا (ﷺ) را سخن امام صادق (عليه السلام) تفسير مي كند كه فرمود :

«الْعَصَبُ مِفْتَاحُ كُلِّ شَرٍّ ^(۳) . »

«خشم كليد هر بدی است » .

بنابراين هر حاجي بايد مراقب خود باشد تا بر كسي خشم نگیرد و اگر خشمگين شد ، خشم خويش را فرو برد و اجازه ندهد كه خدای ناکرده به درگيري و خشونت مبدل گردد .

امام صادق (علیه السلام) فرمود :

۱- کافی ، ج ۲ ، ص ۳۰۲

۲- همان .

۳- کافی ، ج ۲ ، ص ۳۰۳

«هیچ بنده ای خشم خود را فرو نبرد مگر

آن که خداوند بر عزت او در دنیا و آخرت

بیافزاید^(۱) . . . »

و سومین توصیه ، خوش رفتاری با همسفران است .

امام صادق (علیه السلام) فرمود :

[«در سفر حج [خویشتن را آماده ساز تا با هرکس همراه می شوی ، همنشینی خوب و خوش اخلاق باشی ، زیانت را نگه دار و خشم را فروشان ، از کارهای بیهوده و بی فایده کم کن ، عفو و بخشش ات را برای دیگران بگستران و سخی و گشاده دست باش^(۲) . »

مردی نزد رسول خدا (صلی الله علیه وآله) آمد و گفت : ای رسول خدا به من سفارشی کن . حضرت توصیه هایی به او نمود ، از جمله فرمود : با برادر دینی ات با روی گشاده برخورد کن^(۳) .

یکی از اصحاب امام صادق (علیه السلام) نیز گوید :

«به آن حضرت گفتم : حدود حسن خلق چیست ؟ امام فرمود :

این که بال خود را برای دیگران بگسترانی و نرم خو باشی ، سخن شیرین بگویی و با برادر دینی ات با

۱- کافی ، ج ۲ ، ص ۱۱۰

۲- کافی ، ج ۴ ، ص ۲۸۶

۳- کافی ، ج ۲ ، ص ۱۰۳

خوش رویی برخورد کنی^(۱) .

ابوربیع شامی گوید :

«خدمت امام صادق (علیه السلام) رسیدم ، در حالی که خانه پر از جمعیت بود و جمعی از اهالی خراسان و شام و دیگر نقاط جهان آن جا حضور داشتند ، به شکلی که من جایی را نیافتم تا بنشینم . پس دیدم امام صادق (علیه السلام) در حالی که تکیه داده بودند ، روی دوزانو نشسته ، فرمودند :

ای شیعیان آل محمد ، از مانیست آن کس که به هنگام خشم ، خود را کنترل نکند و از ما نیست آن کس که با همنشین خود ، به خوشی سخن نگوید و با هم نوعان خود خوش خلقی ننماید و با رفیقان خود رفاقت نکند و برای همسایگان خود همسایه خوبی نباشد . ای شیعیان آل محمد ، از خداوند بترسید و تا می توانید تقوا داشته باشید ؛ و لاحول و لا قوة الا بالله^(۲) . »

۲۹- مهرورزی به مردم

توجه به ارزش های اخلاقی اسلام در سفر حج ، این سفر را بسیار شیرین و جاذبه دار می کند . برای آن که از هرگونه کدورتی پیشگیری شود ، حاجیان در برخورد با

۱- کافی ، ج ۲ ، ص ۱۰۳

۲- کافی ، ج ۲ ، ص ۶۳۷

همسفران این نکات را رعایت کنند :

امام صادق (علیه السلام) (به نقل از رسول خدا) علیه السلام (فرمود :

«سه چیز پایه های دوستی مرد با برادر دینی خود را محکم می کند :

۱- همیشه با خوش رویی با او برخورد کند ؛

۲- در مجلس هرگاه به سویی او آمد ، برایش جا باز کند و او را در کنار خود بنشاند ؛

۳- او را به هر نامی که خودش دوست دارد صدا بزند^(۱) . »

امام باقر (علیه السلام) نیز فرمود :

«روزي يکي از اعراب بني تميم به حضور رسول خدا (ﺻﻠﯽ ﺍﻟﻠﻪ ﻋﻠﯿﻪ ﻭﺍﻟﻪ) شرفياب شد و گفت : يا رسول الله مرا سفارشي کن .

حضرت در ضمن سفارش هايي به او فرمود : با مردم دوستي کنوآنان رادوست بدارتاتورا دوست بدارند^(۲) . »

۳۰. احترام به سال خوردگان

در هر کارواني معمولاً تعدادي از افراد سال خورده وجود دارند که نیازمند کمک همسفران خویش اند .

۱- کافي ، ج ۲ ، ص ۶۴۳

۲- کافي ، ج ۲ ، ص ۶۴۳

۸۵

هنگام سوار شدن و پیاده شدن از اتوبوس و یا هواپیما و رفتن و برگشتن به حرم و بالأخره هنگام انجام اعمال ، سزاوار است دیگر حاجیان آن ها را ياري دهند .

امام صادق (عليه السلام) فرمود :

«احترام به مرد سال خورده ، احترام به خدا است^(۱) . »

در حدیثي دیگر رسول خدا (ﺻﻠﯽ ﺍﻟﻠﻪ ﻋﻠﯿﻪ ﻭﺍﻟﻪ) فرمود :

«هرکس ، سالمندی را که در اسلام موي خود را سپید کرده احترام کند ، خداوند او را از هراس روز قیامت آسوده سازد^(۲) . »

۳۱. سلام کردن به همسفران

انس و علاقه میان برادران و خواهران دینی ، یکی از زیباترین هدیه هاي دین مقدس اسلام به مردم است و از جمله اموري که مي تواند این پیوند را استوار سازد ، سلام کردن به یکدیگر است . در برخوردهاي داخل کاروان و نیز در دیدار با مسلمانان دیگر کشورها ، سخن را با سلام آغاز کنید .

رسول خدا (ﺻﻠﯽ ﺍﻟﻠﻪ ﻋﻠﯿﻪ ﻭﺍﻟﻪ) فرمود :

«پیش از سخن گفتن سلام کنید و کسی که بدون

۱- کافي ، ج ۲ ، ص ۶۵۸

سلام سخن آغاز کرد پاسخش را ندهید^(۱) . »

آن حضرت در حدیث دیگری فرمود :

«نزدیک ترین مردم به خدا و رسولش کسی است که آغاز به سلام کند^(۲) . »

هنگام سلام گفتن نیز بلند سلام دهید تا طرف مقابل صدای شما را بشنود .

امام باقر (علیه السلام) فرمود :

«خداوند ، آشکار سلام کردن را دوست می دارد^(۳) . »

امام صادق (علیه السلام) نیز فرمود :

«هرگاه یکی از شما به دیگری سلام دهد ، صدا به سلام بلند کند و نگوید : من سلام کردم ، آن ها جوابم را ندادند . شاید سلام کرده و آن ها نشنیده باشند ! هریک از شما نیز که جواب سلام را می دهد ، بلند جواب دهد تا مسلمانی نگوید : من سلام کردم و پاسخ من را ندادند^(۴) . . . »

۱- کافی ، ج ۲ ، ص ۶۴۴

۲- همان .

۳- همان ، ص ۶۴۵

۴- همان .

روش اجرایی سلام کردن را نیز پیشوایان دینی ، خود به ما آموخته اند .

امام صادق (علیه السلام) فرمود :

«کوچک بر بزرگ ، رهگذر بر کسی که نشسته و آنان که تعدادشان کم است بر کسانی که تعدادشان بیشتر است سلام کنند^(۱) . »

همچنین اگر تعدادی در مجلسی نشسته اند آنان که تازه به مجلس وارد می شوند به آنان که قبلاً در آن مجلس حضور یافته اند سلام دهند^(۲) .

اما اگر جمعی نشسته اند و گروهی به مجلس وارد شده و سلام کنند ، کافی است یک نفر آن را پاسخ دهد^(۳) .

۳۲- لبخند به همسفران

حاجیان در طول سفر حج تلاش کنند تا در برخورد با همسفران به روی آنان لبخند بزنند .

امام باقر (علیه السلام) فرمود :

«تَبَسُّمُ الرَّجُلِ فِي وَجْهِ أَخِيهِ حَسَنَةٌ وَصَرَفٌ

۱- کافی ، ج ۲ ، ص ۶۴۶

۲- همان ، ص ۶۴۷

۳- همان .

الْقَدِّي عَنْهُ حَسَنَةٌ وَمَا عِيْدَ اللَّهِ يَشَاءُ أَحَبُّ إِلَيَّ اللَّهِ مِنْ إِدْخَالِ السُّرُورِ عَلَى الْمُؤْمِنِ^(۱) . »

«لبخند هر مردی به روی برادر مؤمن خود حسنه است و پاداش دارد و برگرفتن خار و خاشاک از چشم او] و برداشتن مانع از سر راه او [حسنه است و خدا به چیزی محبوب تر از مسرور ساختن مؤمن پرستش نشده است . »

امام صادق (علیه السلام) نیز فرمود :

«کسی از شما گمان مبرد که اگر مؤمنی را شاد کند فقط او را خوشحال کرده ، بلکه به خدا ما را شاد کرده و بلکه به خدا سوگند رسول خدا (صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) را شادمان کرده است^(۲) . »

۳۳- کمک به همسفران

مستحب است مسافر به همراهان خود در طول سفر کمک کند و بار خویش را به دوش دیگران نیاندازد .

در حضور رسول خدا (صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) سخن از مردی به میان آمد و درباره او گفته شد :

او آدم خوبی است . سپس درباره اوصاف وی به

۱- کافي ، ج ۲ ، ص ۱۸۸

۲- کافي ، ج ۲ ، ص ۱۸۹

پیامبر (صَلَّی اللہ علیہ وآلہ) عرض شد :

او با ما به حج آمد ، هر زمان در مكاني منزل مي كرديم ، پيوسته ذاكر خدا بود و « لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ » مي گفت و آن گاه كه حركت مي كرديم ، پيوسته خدا را ياد مي كرد و ذكر خدا مي گفت تا باز در منزلي ديگر فرود مي آمديم .

رسول خدا (صَلَّی اللہ علیہ وآلہ) فرمود :

پس چه كسي شترش را علوفه مي داد و غذايش را آماده مي كرد ؟

پاسخ دادند : همه ما .

رسول خدا (صَلَّی اللہ علیہ وآلہ) فرمود : همه شما از او بهترید^(۱) !

پیامبر (صَلَّی اللہ علیہ وآلہ) در این زمینه براي اصحاب و ياران خویش الگو بود . در روايت آمده است كه آن حضرت در سفری به اصحاب خود فرمودند تا گوسفندي قرباني كنند ، يكي از مردان همراه گفت : ذبح گوسفند به عهده من ؛ دیگری گفت : پوست كندن آن نیز با من ؛ سوّمی گفت : قطعه قطعه كردن گوشت ها با من و چهارمی گفت پختن آن نیز با من .

رسول خدا (صَلَّی اللہ علیہ وآلہ) نیز فرمود : فراهم كردن هيزم نیز با من ! اصحاب گفتند يا رسول الله ، پدران و مادران ما

۱- مكارم الاخلاق ، ج ۱ ، ص ۵۶۴ ، ح ۱۹۵۵ ؛ میزان الحکمة ، ح ۸۶۱۴

فداي شما باد ! نبايد شما به زحمت بيفتيد ، ما به جاي شما كارها را انجام مي دهيم !

حضرت فرمود : مي دانم كه شما به جاي من انجام مي دهيد ، ليكن خداوند عزّوجل دوست نمي دارد بنده اي را كه اگر با گروهی مسافرت كرد ، گوشه اي بنشيند [و كار نكند] . حضرت اين سخن را فرمود و برخاست تا براي آن ها هيزم جمع آوري كند^(۱) .

بنابراین ، گرچه هم اکنون کارها به مدیر و خدمه کاروان واگذار گردیده ، لیکن حاجی نباید خود را از فیض خدمتگزاری به حاجیان محروم سازد .

امام سجاد (علیه السلام) مسافرت نمی رفتند مگر با کسانی که آن حضرت را نمی شناختند و از همان آغاز نیز با آن ها شرط می کردند که در طول سفر کار کنند و نیازهای کاروان را برآورده سازند .

در یک سفری که حضرت با گروهی همراه شد ، مردی آن حضرت را دید و شناخت ، سپس به کاروانیان گفت :

آیا می دانید این مرد کیست ؟ گفتند : نه .

گفت : این علی بن الحسین (علیهما السلام) است !

آن جمع به طرف آن حضرت آمده ، دست و پای

۱- بحارالانوار ، ج ۷۶ ، ص ۲۷۳ ، ح ۳۱

ایشان را بوسه زدند و گفتند :

فرزند رسول خدا ! آیا می خواستی آتش دوزخ ما را ، به دلیل رفتار نادرست ما با شما ، فرا گیرد ؟ و در پایان عمر به هلاکت گرفتار آییم ؟ چه باعث شده تا شما این چنین عمل کنید ؟

حضرت فرمود : یکوقت با گروهی که مرا می شناختند همسفر شدم ؛ آن ها به خاطر رسول خدا بیش از حد به من احترام و کمک کردند و من نگران تکرار آن توسط شما بودم ، بنابراین مخفی بودن کارم را بیشتر دوست دارم (۱) !

پیامبر (صلی الله علیه وآله) فرمود :

«کسی که مؤمن مسافری را یاری دهد ، خداوند هفتاد و سه ناراحتی را از وی دفع کند و در دنیا و آخرت او را از هم و غم پناه دهد و بلای بزرگی را که در روز اجتماع مردم [فردای قیامت] ، با آن روبه رو است مرتفع سازد. » (۲)

اسماعیل خَتَمَی گوید : به امام صادق (علیه السلام) عرض کردم : وقتی ما [در سفر حج] به مکه می رسیم ، همراهان ما مرا نزد اثاثیه گذاشته ، خود به طواف می روند .

۱- وسائل الشیعه ، ج ۱۱ ، ص ۴۳۰ ، ح ۱۵۱۷۷

حضرت فرمود : « أَنْتَ أَعْظَمُ أَجْرًا » ؛ « پاداش و اجر تو از آن ها بیشتر است ^(۱) » .

شخص دیگری به نام مُرازم بن حکیم گوید :

با محمد بن مُصادف همراه بودم ، وقتی به مدینه رسیدیم من بیمار شدم ، وی نیز مرتب مرا تنها می گذاشت و به مسجد می رفت ، من شکایت او را به پدرش مصادف کردم ، او نیز مسأله را به امام صادق (علیه السلام) خبر داد ، حضرت برای محمد بن مصادف پیغام فرستاد و فرمود :

«فَعُوذُكَ عِنْدَهُ أَفْضَلُ مِنْ صَلَاتِكَ فِي الْمَسْجِدِ ^(۲)» .

«نشستن تو در کنار او ، از نماز خواندن در مسجد بالاتر و برتر است » .

رسول خدا (صَلَّيَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) فرمود :

«سَيِّدُ الْقَوْمِ خَادِمُهُمْ فِي السَّفَرِ ^(۳)» .

«بزرگ هر قومی کسی است که در سفر خدمتگذار آنان باشد » .

۱- کافی ، ج ۴ ، ص ۵۴۵ ، ح ۲۶

۲- همان ، ص ۲۷

۳- محجة البيضاء ، ج ۴ ، ص ۶۱

بنابراین در طول سفر ، به خصوص روزهایی که حاجیان به عرفات و مشعر و منا می روند ، همسفران به ویژه افراد مسن و بیمار را یاری دهند تا با این عمل ، پاداش آن ها مضاعف گردد . «

۲۴- ناسازگاری ممنوع

افراد بشر ، هرچه از خوبی ها بهره مند باشند ، باز ممکن است در برخی شرایط گرفتار کم حوصله گی ، بهانه گیری و ناسازگاری شوند و به همین دلیل ، هم خود و هم دیگران را ناراحت کنند .

رسول خدا (صَلَّيَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) در سفری که به حج مشرف می شدند فرمودند :

«مَنْ كَانَ سَيِّئُ الْخُلُقِ وَالْجَوَارِ قَلَا يَصْحَبُنَا»^(۱) . »

«کسی که بداخلاق است و به همسایه خود بدی می کند ، با ما همراه نشود . »

دلیل این سخن واضح است ؛ زیرا آن کس که

در وضعیت عادی کج خلق بوده و همسایه آزاری می کند ، هنگام سفر و برخورد با سختی ها و

۱- بحارالانوار ، ج ۷۳/۲۷۳

مشکلات ، رفتاری به مراتب نامناسب تر با دیگران

خواهد داشت .

علی بن ابی طالب (**علیه السلام**) کمی ناسازگاری با همسفران را از نشانه های جوانمردی در سفر برشمرده است^(۱) .

سعدي گوید :

يکي خوب کردار خوش خوي بود * * * که بدسیرتان را نکوگوي بود

به خوابش کسی دید چون درگذشت * * * که باري حکایت کن از سرگذشت

دهانی به خنده چو گل باز کرد * * * چو بلبل به صوتي خوش آغاز کرد

که بر من نکردند سختي بسی * * * که من سخت نگرفتمی با کسی^(۲)

امام صادق (**علیه السلام**) فرمود :

«مسافرت و سیر منازل ، توشه انسان را تمام ، اخلاق را بد و لباس را فرسوده می کند^(۳) . . . »

در مسافرت نظم زندگی عادی مردم به هم می خورد

۱- بحارالانوار ، ج ۷۳ ، ص ۲۶۶ ، ح ۱

۲- بوستان سعدي : باب چهارم ، ص ۲۳۲

و در غذا و استراحت و مکان آنان تغییراتی ایجاد

می شود ، این امور که خودبه خود موجب تغییر در روحیه و اخلاق آنان می گردد ، لذا باید مسافران تلاش کنند تا در چنین وضعیتی ، همسفران خود را خسته و دل آزرده نکنند .

ناسازگاری آن چنان مذموم است که امام باقر (**علیه السلام**) به نقل از رسول خدا (**صلی الله علیه وآله**) فرمود :

«اگر ناسازگاری در برابر چشم [مردم] مجسم شود ، هیچ آفریده ای از مخلوقات خداوند از آن زشت تر نخواهد بود ^(۱) » .

زخاک آفریدت خداوند پاک * * * پس ای بنده افتادگی کن چو خاک

حریص و جهان سوز و سرکش مباش * * * زخاک آفریدنت آتش مباش

چو گردن کشید آتش هولناک * * * به بیچارگی تن بیانداخت خاک

چو آن سرفرازی نمود ، این کمی * * * از آن دیو کردند ، از این آدمی ^(۲)

۱- کافی ، ج ۲ ، ص ۳۲۱ ، ح ۲

۲- بوستان سعدی ، ص ۱۸۹

۲۵- آزار نرساندن به همسفران

زائران ، در جلسات و هنگام شرکت در نمازهای جماعت ، ورود و خروج به مساجد ، سوار شدن به اتوبوس و مواردی از این قبیل ، تلاش کنند تا دیگران را آزار ندهند ، در مکان هایی که می روند ، هرکجا جای خالی بود بنشینند و از تردد و عبور میان جمعیت فشرده حجاج اجتناب نمایند .

سیره رسول خدا (**صلی الله علیه وآله**) این گونه بود که هروقت به محلی وارد می شد ، در نزدیک ترین جا به ایشان - یعنی دم در - می نشست ^(۱) .

آن حضرت همچنین فرمود :

«هرگاه یکی از شما به مجلسی وارد شد ، در کنار آخرین نفری که نشسته بنشیند^(۲) . »

رسول خدا (صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم) در حدیث دیگری فرمود :

«هرگاه کسی در مجلسی وارد شود که تعدادی آن جا حضور دارند ، اگر از میان آنان برادر دینی خود را دعوت نموده و برای وی در کنار خود جا باز کند ، باید دعوت او را بپذیرد ؛ زیرا این احترامی است که

۱- کافی ، ج ۲ ، ص ۶۶۲

۲- بحارالانوار ، ج ۱۶ ، ص ۲۴۰

۹۷

برادر دینی او برای وی قائل شده و بدینوسیله او را گرمی داشته است . و اگر کسی برای وی جا باز نکرد ، در مجلس بنگردد ، هرکجا جای راحتی برای نشستن بود ، همان جا بنشیند^(۱) . »

۳۶- نادیده گرفتن لغزش ها

در مسافرت گاهی آگاهانه و گاهی از روی غفلت ممکن است یکی از همسفران دچار لغزش شده ، کار خلافی انجام دهد . سیره اهل بیت عصمت و طهارت (عَلَیْهِمُ السَّلَام) در این زمینه آن بوده که این لغزش ها را یا نادیده می گرفتند و یا با تذکر ، فرد خطاکار را اصلاح می کردند .

زراره از امام باقر و امام صادق (عَلَیْهِمَا السَّلَام) نقل کرده که فرمودند :

«نزدیک ترین موضع بنده به کفر آن است که با مردی برادر دینی باشد و لغزش ها و خطاهای او را شمرده [نزد خود نگه دارد] تا روزی او را به خاطر آن لغزش ها سرزنش کند^(۲) . »

۱- بحارالانوار ، ج ۷۲ ، ص ۴۶۵

۲- کافی ، ج ۲ ، ص ۳۵۴

۹۸

طبیعی است که هرکس به دنبال کشف عیوب و خطاهای مردم باشد ، عملاً دیگران را به مقابله دعوت کرده و آنان را بر این کار ترغیب می کند و همین ، موجب حرمت شکنی و درگیری مؤمنان و مسلمانان با یکدیگر خواهد شد .

رسول خدا (صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم) فرمود :

«به دنبال کشف لغزش های مؤمنان نباشید ، زیرا هرکس به دنبال لغزش های برادر دینی خود برآید ، خداوند لغزش های او را دنبال می کند و آن کس که خداوند به دنبال لغزش هایش برآید ، او را رسوا خواهد کرد ، گرچه در داخل خانه اش باشد^(۱) .»

در حدیث دیگری امام صادق (علیه السلام) از رسول خدا (صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ) نقل کرده اند که فرمود :

«ای کسانی که به زبان اسلام آورده ، ولی ایمان در دل هایتان نفوذ نکرده است ! مسلمانان را نکوهش نکنید و به دنبال عیوب آنان نباشید که هرکس چنین کند ، خداوند عیوب او را پیگیری می کند و هرکه را خداوند دنبال عیب او برآید ، او را رسوا می کند ، گرچه

۱- کافی ، ج ۲ ، ص ۳۵۵

در درون خانه اش باشد^(۱) .»

با رعایت این نکته اخلاقی ، می توان در کاروان ها فضایی صمیمی ایجاد کرد و بر شیرینی و لذت سفر افزود ، از این رو حاجیان باید با خوشبینی نسبت به یکدیگر برخورد کنند و هرگز به دنبال شمردن لغزش های دیگران نباشند .

۲۷- بازگو نکردن خاطرات تلخ

زندگی در سفر حج ، جمعی و گروهی است

و در نتیجه ، افراد مختلف با سلیقه ها و رفتارهای گوناگون کنار همدیگر جمع شده ، چندین روز با

هم زندگی می کنند و به طور طبیعی این اختلاف سلیقه ها ، گاهی منتهی به نزاع و درگیری و

کدورت می شود . توصیه اهل بیت عصمت و

طهارت (علیهم السلام) به حاجیان این است که با همسفران خود ، جوانمردانه برخورد نموده ، پس از مراجعت نیز در هیچ مجلسی ، حوادث ناخوشایند سفر را برای دیگران بازگو نکنند .

امام صادق (علیه السلام) در حدیثی ، یکی از دلایل جوانمردی در سفر را کتمان اسرار و رازداری همراهان

۱- همان ، ص ۳۵۴

پس از جدا شدن از آن ها ذکر مي کنند^(۱) .

آن حضرت در حديث ديگري فرمود :

«لَيْسَ مِنَ الْمَرْوَةِ أَنْ يُحَدِّثَ الرَّجُلُ يَمًا يَلْقَى فِي السَّفَرِ مِنْ خَيْرٍ أَوْ شَرٍّ»^(۲) .

«این از جوانمردی نیست که انسان آن چه از خوب و بد در سفر دیده و با آن برخورد کرده را بازگو نماید .»

۲۸. جوانمردی در سفر

در سفر حج ، حاجیان باید با همسفران جوانمردانه برخورد کنند و سختی ها را به جان خریده ، آسایش و آرامش دیگران را برخورد ترجیح دهند .

هنگام سوار شدن به اتوبوس ها ، موقع صرف غذا ، زمان استفاده از بالابرها و . . . دیگران - به خصوص کودکان و کهنسالان - را برخورد مقدم بدانند و با برخورد صحیح و اسلامی و لبخند خستگی را از تن همسفران خویش بردارند و به تعبیر روایات ، از خود جوانمردی نشان دهند .

رسول خدا (صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) تلاوت قرآن ، ساختن مسجد ،

۱- مکارم الاخلاق ، ج ۱ ، ص ۵۴۱ ، ج ۱۸۷۶ ؛ امالي مفید ، ص ۴۴ ، ج ۳

۲- آثارالصادقين ، ج ۸ ، ص ۴۹۲

دوست گرفتن برادران دینی به خاطر خدا ،

جوانمردی در وطن ، بخشیدن غذا ، خوش خلقي و شوخي بدون معصیت را نشانه هاي جوانمردی در سفر دانسته اند^(۱) .

شوخي با دیگران اگر با تمسخر و یا غیبت و امثال آن همراه باشد گناه و معصیت است ، لیکن دیگران را خوشحال نمودن و خستگی را از تن آنان زدودن ، از عبادات شمرده مي شود .

صفوان جمال گوید :

مُعَلِّي بن خُنَيس هنگام رفتن به سفر ، براي خداحافظي خدمت امام صادق (عَلَيْهِ السَّلام) آمد . حضرت به او فرمود :

اي مُعَلِّي ، بهوسيله خدا عزّت را طلب کن تا خداوند به تو عزّت بخشد .

مُعَلِّي گفت : اي فرزند رسول خدا ، چگونه ؟

حضرت فرمود :

اي مُعَلِّي ، از خداوند متعال بترس تا همه کس از تو بترسند . اي مُعَلِّي ، با بخشش به برادرانت ، به آنان اظهار دوستي کن ؛ زیرا خداوند بخشش را وسيله دوستي و عطا

۱- بحارالانوار ، ج ۷۳ ، ص ۲۶۶ ، ح ۲

۱۰۳

نکردن به دیگران را وسيله دشمني قرار داده است . به خدا قسم اگر شما از من چيزي بخواهيد و آن را به شما ببخشم براي من بهتر از آن است که از من چيزي طلب نکنيد و من نیز آن را به شما ندهم و درنتيجه مرا دشمن بداريد .

و هرگاه خداوند عزوجلّ به دست من خيري جاري کند و آن به شما برسد ، همان مورد پسند و ستايش خدا است ^(۱) .

۳۹- مدارا با بيماران

در مسافرت ها بسيار پيش مي آيد که يکي از همراهان مبتلا به بيماري مي شود و دوستانش به

وي کم توجه يا بي توجهي مي کنند . چه بسا مي توانند

او را همراه خود به زيارت ببرند ، ليکن به دليل

سختي کار ، از مسؤوليت پذيري خودداري مي کنند . اين

عمل با جوانمردي و اخلاق اسلامي در سفر سازگاري ندارد .

روزي مفضل بن عُمَر خدمت امام صادق (عليه السلام) آمد و بر آن حضرت وارد شد ، امام از او پرسيدند :

با چه کسي همسفر بودي ؟

۱- امالي طوسي ، ص ۳۰۴

۱۰۳

مفضل گفت : مردی از برادرانم .

حضرت فرمود : او چه شد ؟

گفتم : از وقتی که وارد مدینه شده ام نمی دانم مکان او کجاست !

امام (عليه السلام) به من فرمود :

آيا نمي داني كه اگر كسي كه چهل گام با مؤمني همسفر شود ، خداوند در روز قيامت درباره او از وي سؤال مي كند ؟^(۱)

امام صادق (عليه السلام) در حديثي ديگر فرمود :

«حَقُّ الْمُسَافِرِ أَنْ يُقِيمَ عَلَيْهِ إِخْوَانُهُ إِذَا مَرَضَ ثَلَاثًا^(۲) .»

«حق مسافر آن است كه اگر بيمار شد ، برادرانش تا سه روز کنار او بمانند .»

آن حضرت همچنين فرمود :

«هر كس در راهي با برادر ديني خود همراه شود ، سپس از او پيش افتد ، به اندازه اي كه از جلوي چشم رفيق خود پنهان گردد ، به او ستم كرده است^(۳) .»

۱- بحارالانوار ، ج ۷۳ ، ص ۲۷۵

۲- همان ، ص ۲۷۳

۳- بحارالانوار ، ج ۷۳ ، ص ۲۷۵

۴۰- حل مشكلات همسفران

گاهي در سفر حج ، براي برخي از حاجيان مشكلاتي ؛ مانند گم كردن پول ، بيماري و . . . پيش مي آيد كه شايسته است همسفران ، آن ها را ياري دهند و مشكلاتشان را برطرف كنند .

ابان بن تغلب گويد :

با امام صادق (عليه السلام) طواف مي كردم ، مردّي از اصحاب ما پيش آمد و با اشاره از من خواست تا براي انجام كاري همراه او بروم ، ليكن من دوست نمي داشتم طواف با امام صادق (عليه السلام) را رها كرده ، او را همراهي كنم . پس در همان حال كه طواف مي كردم ، بار ديگر به من اشاره كرد و امام صادق (عليه السلام) او راديد ، پس فرمود :

ابان ، اين مرد تو را مي خواهد ؟

گفتم : آري .

فرمود : او کیست ؟

گفتم : مردی از اصحاب و یاران ما است .

حضرت پرسیدند : آیا با تو هم عقیده و هم مذهب است ؟

گفتم : آری .

حضرت فرمود : نزد او برو .

گفتم : طواف را قطع کنم ؟

۱۰۵

فرمود : آری .

پرسیدم : اگرچه طواف واجب باشد ؟

فرمود : آری .

ابان گوید : با او رفتم و پس از انجام کار وی ، نزد آن حضرت بازگشتم .

سپس به ایشان عرض کردم : مرا از حقی که مؤمن به گردن مؤمن دیگر دارد باخبر ساز .

حضرت فرمود : آنان را واگذار و پاسخش را نخواه .

گفتم : فدای شما شوم پاسخ آن را خواهانم و پیوسته اصرار کردم .

آنگاه فرمود : ای ابان ، تا آن جا حق دارد که نیمی از مالت را به او بدهی !

سپس به من نگرست و عکس العمل مرا در برابر آن مشاهده نموده ، فرمود : ای ابان ، آیا نمی دانی که خداوند عزوجلّ از آن ها این گونه یاد کرده که دیگران را بر خود مقدم می دارند ؟

گفتم : آری ، فدایت شوم .

فرمود : پس اگر تو مالت را با او قسمت کنی ، او را بر خود مقدم نداشتی ، بلکه او را با خود برابر داشتی ، همانا وقتی او را بر خود مقدم داشته ای که آن نیمه ای که برای

۱۰۶

خود نگاهداشته ای به او دهی^(۱) .

در روایت تنبه آفرین دیگری ، یکی از یاران امام باقر (علیه السلام) گوید :

به امام باقر (علیه السلام) گفتم : فدای شما گردم ، همانا شیعه نزد ما فراوان است !

فرمود : آیا ثروتمندان به مستمندان کمک می کنند ؟ آیا نیکوکار از بدکار می گذرد ؟ آیا با هم برابری و مساوات دارند ؟

گفتم : نه .

امام فرمود :

«لَيْسَ هَؤُلَاءِ شِيعَةَ الشَّيْعَةِ مَنْ يَفْعَلُ هَذَا»^(۲) .

«این ها شیعه نیستند ، شیعه کسی است که این چنین عمل کند » !

جمیل گوید از امام صادق (علیه السلام) شنیدم که می فرمود : مؤمنان خدمتگزار یکدیگرند .

پرسیدم : چگونه ؟

حضرت فرمود : یعنی برای هم سودمند هستند و بعضی برای بعضی دیگر مفیداند^(۳)

۱- کافی ، ج ۲ ، ص ۱۷۱

۲- کافی ، ج ۲ ، ص ۱۷۳

۳- کافی ، ج ۲ ، ص ۱۶۷

۴۱- نامه نگاری

خانواده ، خویشان و دوستان مسافر ، از زمانی که او به سفر می رود تا وقتی که بر می گردد ، دوست می دارند پیوسته از او خبر بگیرند ، در گذشته های دور که ارتباط تلفنی محدود بوده و یا در برخی مناطق امکان پذیر نبوده است ، مسافران با تلگراف و نوشتن نامه ، خویشاوندان و دوستان خود را از سلامتی خویش باخبر می ساختند .

امام صادق (علیه السلام) در این زمینه فرمود :

«التَّوَّاصِلُ بَيْنَ الْإِخْوَانِ فِي الْحَضَرِ التَّزَاوُرُ وَفِي السَّفَرِ التَّكَاتُبُ»^(۱) .

«رابطه میان برادران در وطن با یکدیگر دیدار کردن و دید و بازدید و در سفر ، نامه نگاری است .»

۴۲. شناخت دوست

یکی از بهره‌هایی که می‌توان از مسافرت گرفت ، شناخت دوستان واقعی و آزمودن آن‌ها است .

پیامبر (صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ) فرمود :

۱- آثارالصادقین ، ج ۸ ، ص ۴۹۳

۱۰۸

«السَّفَرُ مِيزَانُ الْقَوْمِ»^(۱) . »

«سفر وسیله سنجش اخلاق مردم است .»

در حکمت‌های منسوب به امیرمؤمنان علی (عَلَیْهِ السَّلَام) نیز آمده است :

«السَّفَرُ مِيزَانُ الْأَخْلَاقِ»^(۲) . »

امام صادق (عَلَیْهِ السَّلَام) نیز فرمود :

«هیچ کس را دوست خود مشمار تا آن‌که او را در سه چیز بیازمایی :

۱- او را به خشم آوری و ببینی که آیا این خشم او را از حق به باطل می‌کشاند ؟

۲- با دینار و درهم (در امور مالی .)

۳- و زمانی که با او مسافرت کنی»^(۳) .

هنگام بروز مشکلات و سختی‌ها در سفر ، می‌توان دوست واقعی را شناخت . زمانی که همه چیز خوب و منظم است ، میان دوستان مشکلی بروز نمی‌کند ، لیکن اگر دشواری و سختی پدید آمد و همراه و همسفر ،

پایدار و مقاوم باقی ماند و دوست خود را تنها نگذاشت ، معلوم می‌شود در دوستی خویش صادق

۱- مکارم الاخلاق ، ص ۲۴۰

۲- شرح ابن ابی الحدید ، ج ۲۰ ، ص ۲۹۴

بوده و از این آزمون موفق بیرون آمده است .

امیر مؤمنان علی (علیه السلام) یافتن چنین دوستانی را نیازمند پیمودن راهی بس دراز و طولانی می داند^(۱) .

۴۲- راه های تحکیم دوستی در سفر

حاجیان معمولاً در سفر حج دوستانی پیدا می کنند که تا پایان عمر با یکدیگر مأنوس گشته ، همچون برادر با هم زندگی و معاشرت می کنند .

پیشوایان دینی برای تحکیم این اخوت و پیوند ، راه هایی را مطرح کرده اند که به برخی از آن ها اشاره می کنیم :

۱- خوش خویی با مردم

علی (علیه السلام) فرمود : « خوش خویی محبت ایجاد نموده و دوستی را پابرجا می کند^(۲) . »

۲- خوش رفتاری با مردم

علی (علیه السلام) فرمود : « هرکس خوش رفتاری پیشه کند ، دوستانش فراوان شوند^(۳) . »

۱- المحبه في الكتاب و السنه ، ص ۱۰۱ ، ح ۴۱۸

۲- المحبة في الكتاب و السنه : ص ۶۶ ، ح ۱۹۰

۳- همان ، ص ۶۷ ، ح ۱۹۹

۴۳- اخلاص در دوستی

علی (علیه السلام) فرمود : « دوست واقعی از دوستی اش برنمی گردد ، گرچه در حقّش جفا شود^(۱) . »

۴- خوش رویی

علی (علیه السلام) فرمود : « خوش رویی و گشاده رویی ، [موجب] دوام دوستی است^(۲) . »

۵- رعایت ادب

امام کاظم (علیه السلام) فرمود :

«ادب و احترام میان خود و برادر دینی ات را از بین ببر ؛ زیرا از میان رفتن آن ، حیا و شرم را از بین می برد و برجای بودن ادب ، پایدار بودن دوستی را به دنبال دارد»^(۳) .

۶- اظهار دوستی

علی (علیه السلام) فرمود : « با اظهار دوستی ، دوستی پدید می آید»^(۴) .

۱- المحبه في الكتاب و السنه : ص ۶۷ ، ح ۲۰۱

۲- همان ، ص ۶۸ ، ح ۲۰۵

۳- همان : ح ۲۰۷

۴- المحبه في الكتاب و السنه : ص ۶۸ ، ح ۲۰۸

۷- تواضع

علی (علیه السلام) فرمود : « میوه تواضع ، دوستی است»^(۱) .

۸- وفاداری

علی (علیه السلام) فرمود : « عامل انس گرفتن مردم ، وفاداری است»^(۲) .

۹- رعایت انصاف

علی (علیه السلام) فرمود : « با انصاف ، برادری مداوم می یابد»^(۳) .

۱۰- مدارا با مردم

علی (علیه السلام) فرمود : « مدارا و نرمی و بخشندگی انسان ، او را محبوب دشمنانش می کند»^(۴) .

۴۴- عوامل گسستن دوستی ها

یک سلسله علل و عوامل نیز موجب گسستن دوستی ها و منشأ بروز کینه و دشمنی می گردد که مسافران و به خصوص زائران بیت الله الحرام باید از

۱- المحبة في الكتاب والسنة ، ص ۶۸ ، ح ۲۱۲

۲- همان ، ص ۶۸ ، ح ۲۱۳

۳- همان ، ص ۶۹ ، ح ۲۱۹

۴- همان ، ص ۷۰ ، ح ۲۲۳

۱۱۲

آن ها پرهیز کنند . برخی از آن ها عبارتند از :

۱- بدخلقي

علي (عليه السلام) فرمود : « هر که بد اخلاق شود ، دوست و رفیق او نیز نایاب گردد^(۱) » .

۲- عیجويي

امام صادق (عليه السلام) به ابوبصير فرمود : « اي ابو محمد از دين مردم جستجو مکن که بدون دوست می مانى^(۲) » .

۳- جدال

علي (عليه السلام) فرمود : « کسی که با برادران خود به بحث و مناقشه پردازد دوستانش کم می شوند .^(۳) »

۴- ستیزه جويي

علي (عليه السلام) فرمود : « باستیزه گري ، دوستي وجود ندارد^(۴) » .

۵- تنگ چشمي

علي (عليه السلام) فرمود : « شخص تنگ چشم ، دوستي ندارد^(۵) » .

۶- تکبر

علي (عليه السلام) فرمود : « براي فرد متکبر دوستي

۱- المحبة في الكتاب و السنة ، ص ۸۷ ، ح ۳۲۳

۲- همان ، ص ۸۸ ، ح ۳۲۹

۳- همان ، ص ۸۸ ، ح ۳۲۳

۴- همان ، ص ۸۸ ، ح ۳۳۵

۵- همان ، ص ۸۸ ، ح ۳۴۳

وجود ندارد^(۱) . » .

۷- کینه توزي

علي (عليه السلام) فرمود : « هیچ کینه توزي را دوستي نيست^(۲) . » .

۸- حسدورزي

علي (عليه السلام) فرمود : « حسود را دوستي نخواهد بود^(۳) . » .

۹- دست انداختن ديگران

امام صادق (عليه السلام) فرمود :

«کسي که مردم را دست مي اندازد ، نبايد انتظار صداقت در دوستي داشته باشد » !

۱۰- نيرنگ و فريبکاري

علي (عليه السلام) فرمود : « با حيله گري ، هيچ دوستي پايدار نمي ماند^(۴) . » .

۴۵- چشم به مال ديگران نداشتن

مسافر سزاوار است در طول سفر ، چشم به مال ديگران نداشته باشد و عزت و بزرگواري خود را به

۱- المحبة في الكتاب والسنة ، ص ۹۰ ، ح ۳۵۱

۲- همان ، ص ۸۸ ، ح ۳۵۶

۳- همان ، ص ۸۸ ، ج ۳۵۸

۴- همان ، ص ۹۱ ، ج ۳۶۱

خصوص در سفر حج حفظ کند .

ابن عباس گوید :

گروهی از اهل یمن بدون تهیه زاد و توشه حج می گزاردند و می گفتند : بر خدا توکل می کنیم ، خداوند این آیه را نازل کرد :

{وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى} (۱) .

«و برای خود توشه بگیرید که همانا بهترین توشه تقوا است (۲)» .

عکرمه و مجاهد و جز آنان نیز گفته اند :

گروهی از اعراب بدون همراه داشتن غذا و خوراکی لازم به حج آمدند و می گفتند : ما توکل کننده بر خدا هستیم و برخی نیز می گفتند : ما حج خانه خدا را انجام می دهیم و او غذا به ما ندهد ؟

و با این تفکر ، باری بر دوش دیگران بوده ، غذای آنان را برخی از همسفرانشان تأمین می کردند ، آن گاه خداوند آیه {وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى} را نازل کرد و آنان را از این کار برحذر داشت (۳) .

احمد بن حنبل پیشوای حنبلیان ، درباره آنان که

۱- بقره : ۱۹۷

۲- تفسیر طبری ، ج ۴ ، ص ۱۶۶ - درالمنثور ، ج ۱ ، ص ۲۲۱

۳- تفسیر طبری ، ج ۴ ، ص ۱۶۶ ؛ درالمنثور ، ج ۱ ، صص ۲۲۰ و ۲۲۱

بدون زاد و توشه به سفر می روند گفت :

«من آن را دوست نمی دارم ، اینها بر خوراکی های مردم توکل کرده اند (۱)» .

۴۶- پرهیز از سوء ظن

شایسته است حاجیان کاروان خود را به کانون محبت و صفا تبدیل کنند و نسبت به همدیگر مهربان و خوشبین باشند و از هر گونه سوء ظنی پرهیزند .

امیر مؤمنان علی (علیه السلام) فرمود :

«کار برادر دینی خود را به بهترین وجه توجیه و حمل کن ، تا زمانی که از او کاری سرزند که راه توجیه را بر تو ببندد و هیچگاه از سخنی که از (دهان) برادرت بیرون آید تا وقتی که می توانی محل خویی برای آن بیابی گمان بد میر^(۲) .»

حسن ظن و خوش بینی نسبت به دیگران ، از برترین ارزش های اخلاقی و بزرگترین عطیه ها است^(۳) .

برای حل مشکل سوء ظن ، پیشوایان اسلام تا آنجا جلو رفته اند که رسول خدا (صلی الله علیه و آله) فرمود :

۱- مغنی ابن قدامه ، ج ۳ ، ص ۲۲۱

۲- امالی صدوق ، ص ۲۵۰

۳- غرر الحکم ، ج ۴۸۳

«أَطْلُبُ لِأَخِيكَ عُذْرًا فَإِنْ لَمْ تَجِدْ لَهُ عُذْرًا فَالْتِمِسْ لَهُ عُذْرًا^(۱) .»

«برای گفتار و کرداری که از برادر تو سر می زند عذری بجوی و اگر نیافتی عذری بساز !»

بنابراین ، از آنجا که حاجیان در سفر حج ، به عبادت خدا روی آورده و در صدد کسب معارف و آمرزش الهی برآمده اند ، لذا باید به شدت از سوء ظن و بدبینی نسبت به دیگران خودداری کنند ؛ زیرا گمان بد عبادت را تباه می کند^(۲) .

۴۷- رازداری

شیوه تقسیم بندی زائران هر کاروان به گونه ای است که معمولاً هر چند نفر در یک اتاق قرار می گیرند و نزدیک به یک ماه شب و روز با هم به سر می برند ، در چنین وضعیتی طبیعی است که میان آنان گفتگوهای رد و بدل شود که چه بسا بعضی از آن ها دوست نمی دارند این سخنان جای دیگری بیان شود ، از این رو پیشوایان دینی ما به ما دستور داده اند تا سخنان محرمانه اشخاص

۱- بحار ، ج ۷۲ ، ص ۱۹۷

را براي کسی بازگو نکنیم .

امام صادق (علیه السلام) فرمود :

آنچه در مجالس گفته می شود امانت است و

کسی حق ندارد ، سخن هم صحبت خود را براي دیگری بازگو کند مگر آنکه با اجازه او بوده و یا نقل آن ، بیان

خوبی او باشد)^(۱) مانند آن که کسی در مجالس خصوصی ، همسفران خود را به نیکی به عبادت و امثال آن تشویق و ترغیب کرده و این مطلب براي دیگری بازگو شود . (

رسول خدا) صلی الله علیه وآله (در این زمینه فرمود :

مجالس امانت اند و فاش کردن راز برادر دینی ، خیانت است پس از این کار دوری کن^(۲) .

و در حدیث دیگری فرمود :

وقتی دو نفر با یکدیگر در جلسه ای صحبت می کنند ، آنچه با یکدیگر در میان می گذارند امانت خدا است ، پس جایز نیست که یکی از آن ها بر خلاف میل برادر دینی اش آنچه که او میل به افشای آن ندارد را بازگو کند^(۳) .

۱- کافی ، ج ۲ ، ص ۶۶۰

۲- بحار الانوار ، ج ۷۴ ، ص ۸۹

۳- تنبیه الخواطر ، ج ۱ ، ص ۹۸

۴۸- مدارا با حیوانات

حاجیان درسفر حج باید تمرین کنند تا علاوه بر افراد بشر به حیوانات نیز آزار نرسانند و حقوق همگان را رعایت کنند .

یکی از توصیه های معصومین (علیهم السلام) رفی و مدارا با چهار پایانی بود که حاجیان به عنوان مرکب در سفر حج از آن ها استفاده می کردند .

امام سجاد (علیه السلام) با شتری چهل مرتبه به حج رفت و در این مسیر طولانی و خطرناک ، یک تازیانه به آن حیوان نزد (۱) .

اسماعیل بن ابی زیاد به اسناد خود نقل کرده که رسول خدا (صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ) فرمود :

هر چهارپایی به گردن صاحب خود حقوقی دارد :

هر گاه در منزلی فرود آمد ، ابتدا به آن علوفه دهد و چون از کنار آب می گذرد به آن آب دهد ، به صورت آن نزد ، و جز در راه خدا بر پشت آن سوار نگردد ، بیش از توان او بار بر آن حمل نکند و بیش از طاقتش آن را راه نبرد (۲) .

سکونی به اسناد خود از رسول خدا (صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ) نقل کرده که فرمود :

۱- من لایحضره الفقیه ، ج ۲ ، ص ۱۹۱

۲- من لایحضره الفقیه ، ج ۲ ، ص ۱۸۷

خداوند متعال مدارا را دوست دارد و مدارا کننده را کمک می دهد ، پس هنگامی که بر چهار پای لاغری سوار شدید ، در مکان محل استراحت آنان فرود آید ، اگر زمین آن محل خشک و بی علف بود آن را زودتر حرکت دهید و اگر زمین سرسبز بود پس آنجا فرود آید (و آن ها را راحت بگذارید) (۱) .

در حدیث دیگری رسول خدا (صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ) فرمود :

هر یک از شما با چهارپایی مسافرت کرد ، موقع فرود آمدن در هر منزلی ابتدا به آن آب و علف دهد (۲) .

ابن فضال از حماد لحام نقل کرده که گفت :

قطار شتری از کنار امام صادق (علیه السلام) گذر می کرد ، آن حضرت شتر بار کشی را دید که بارش کج شده ، فرمود :

ای غلام ، با این شتر به عدالت رفتار کن . پس همانا خداوند متعال عدالت را دوست می دارد (۳) .

گرچه در این زمان کسی از حیوانات به عنوان وسیله نقلیه استفاده نمی کند ، لیکن شاید بتوان این استفاده را از روایات داشت که حاجیان موظف اند در حفظ و حراست از وسائل نقلیه عمومی مانند هواپیما ، اتوبوس و . . . کوشا و مراقب باشند .

۱- من لایحضره الفقیه ، ج ۲ ، ص ۱۸۹

۴۹- صبر در برابر مشکلات

طبیعت سفر ، همواره با سختی و مشکلات همراه است ، نظم زندگی به هم می خورد و دشواری های ناخواسته ای بر انسان تحمیل می شود ، بهترین راه مقابله با این سختی ها ، صبر و بردباری است .

امام صادق (علیه السلام) فرمود :

«إِذَا أَرَدْتَ الْحَجَّ . . . وَدَعِ الدُّنْيَا وَالرَّاحَةَ (۱) . »

«هنگامی که اراده حج نمودی ، دنیا و راحتی را رها کن . . . »

محرم شدن ، از محرمات احرام پرهیز کردن ، در بین جمعیت انبوه حاجیان طواف کردن ، حضور در صحرای عرفات ، کوچ از عرفات به مشعر و در صحرای فاقد امکانات شبی را تا صبح به سر بردن ، پیاده به سوی منا در میان آن جمعیت حرکت نمودن و سپس رمی جمرات و سر تراشیدن و . . . سختی هایی دارد که اگر حاجی عاشقانه هر یک از آن ها را انجام دهد ، سختی ها به لذت روحی مبدل خواهد شد .

در روایت دیگری امام صادق (علیه السلام) فرمود :

«مَا مِنْ مَلِكٍ وَلَا سَوْقَةٍ يَصِلُ إِلَى الْحَجِّ إِلَّا

يَمَشَّقَةٌ فِي تَغْيِيرِ مَطْعَمٍ أَوْ مَشْرَبٍ أَوْ رِيحٍ أَوْ شَمْسٍ لَا يَسْتَطِيعُ رَدَّهَا وَذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ { وَتَحْمِلُ أَثْقَالَكُمْ إِلَى بَلَدٍ لَمْ تَكُونُوا بِالْغِيَةِ إِلَّا يَشِقُّ الْأَنْفُسُ إِنَّ رَبَّكُمْ لَرَوْفٌ رَحِيمٌ } (۱) . »

«هیچ پادشاه و نه هیچ رعیتی به حج نمی رسد مگر اینکه نوعی مشقت و ناگواری در غذا ، آشامیدنی ها ، باد توفان ، خورشید و گرمای هوا او را تحت تأثیر قرار می دهد و این است معنی فرموده خداوند بلند مرتبه که « این چهار پایان هستند که بارهای شما را به شهر حمل می کنند و اگر آن ها نبودند شما بامشقت و جان کندن آن را می بردید ، همانان پروردگار شما مهربان و رحیم است . »

در روایت دیگری امام صادق (علیه السلام) فرمود :

«وَمَا أَحَدٌ يَبْلُغُهُ حَتَّى تَنَالَهُ الْمَشَقَّةُ»^(۲) . »

هیچ کس به حج دست نمی یابد مگر اینکه مشقت و سختی به او می رسد .

تحمل سختی و رنج ، خود بخشی از فلسفه حج

۱- کافی ، ج ۴ ، ص ۲۵۳

۲- وسائل الشیعه ، ج ۱۱ ، ص ۱۱۲

۱۲۲

است که در آن ، انسان ساخته شده و به ضعف خویش در برابر خداوند بیشتر پی می برد .

علی بن موسی الرضا (**علیه السلام**) فرمود :

«وَعِلَّةُ الْحَجِّ . . . وَمَا فِيهِ مِنْ اسْتِخْرَاجِ الْأَمْوَالِ وَتَعَبِ الْأَبْدَانِ وَحَظَرِهَا عَنِ الشَّهَوَاتِ وَاللَّذَاتِ»^(۱) . . .

«پرداخت اموال ، سختی بدن ها ، دورماندن از شهوات و لذات و . . . بخشی از فلسفه وجوب حج است » .

امام صادق (**علیه السلام**) فرمود :

پدرم امام باقر (**علیه السلام**) پیوسته می فرمود :

حج از نماز و روزه برتر است ، همانا نمازگزار ساعتی و روزه دار ، یک روز از اهل خود دور می شود ، اما حاجی بدن خود را به رنج می افکند و نفس خود را به سختی و امید و مال خود را انفاق و مدتی طولانی از خانواده خود دور می ماند^(۲) . . .

از جمله سختی های حج ، تحمل گرما در فصل تابستان ، به خصوص هنگام حضور در عرفات و منا است .

۱- کافی ، ج ۴ ، ص ۲۵۵ ، ج ۱۴

۲- مسند احمد ، ج ۴ ، ص ۱۱۴

۱۲۳

رسول خدا (**صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ**) فرمود :

«وَمَنْ صَبَرَ عَلَيَّ حَرِّ مَكَّةَ سَاعَةً تَبَاعَدَتْ عَنْهُ النَّارُ مَسِيرَةَ مِائَةِ عَامٍ وَتَقَرَّبَتْ مِنْهُ الْجَنَّةُ مَسِيرَةَ مِائَةِ عَامٍ»^(۱) . »

«و کسی که یک ساعت بر گرمای مکه صبر کند ، دوزخ یک صد سال از وی دور و بهشت یک صد سال به وی نزدیک می گردد » .

تحمل گرما و ساخته شدن و ایجاد تحول روحی ، انسان حج گزار را به خدا نزدیک و از آتش دور می کند و بر اساس فرموده ائمه معصومین (**علیهم السلام**) اجر کسانی که در سرما و گرما حج به جا می آورند از دیگران بالاتر است ^(۲) .

در ره منزل لیلی که خطرناکست به جان * * * شرط اول قدم آن است که مجنون باشی

گرچه امروزه امکانات فراوانی برای حاجیان فراهم شده و منازل به حرمین نزدیک تر و راه ها هموارتر و رفت و آمدها سهل تر و آب و غذا فراوان و بهداشتی و خیمه های منا ضدآتش و دارای کولر است و آب و

۱- مستدرک الوسائل ، ج ۹ ، ص ۳۶۴ ، ح ۱۱۰۸۸

۲- وسائل الشیعه ، ج ۱۱ ، ص ۱۷۴ ، ح ۱۴۵۵۸

سایر نیازمندی های حجاج به موقع تأمین می گردد ، لیکن درعین حال این سفر دشواری هایی دارد که باید با صبر و حوصله آنها را تحمل و از کنار آن عبور نمود .

۵۰. مواعظ لقمان به مسافران

امام صادق (**علیه السلام**) فرمود :

لقمان به پسرش گفت :

هرگاه با گروهی همسفر شدی ، در کارهای خود و آنان بسیار با آن ها مشورت کن و با لبخند با آنان برخورد کن (و خنده رو باش) و در زاد و توشه ای که همراه داری نسبت به آنها کریم و بخشنده باش ، هرگاه تو را دعوت کردند بپذیر و اگر از تو کمک خواستند آنان را یاری ده ، بیشتر ساکت و خاموش باش و فراوان نماز بخوان و در آنچه که با خود داری از مرکب و مال و توشه ، بسیار بخشنده باش .

هر گاه درامر حقی از تو شهادت خواستند ، شهادت ده و هر گاه از تو مشورت خواستند ، با دقت نظر به آنان پاسخ ده ، و پیش از آن که درباره چیزی فکر کنی و چگونگی آن بر تو روشن شود تصمیم نگیر و در مشورت دهی به دیگران با شتاب پاسخ نده ، مگر آن که در حال برخاستن ، نشستن ، غذا خوردن و . . . فکر را در رابطه با آن امر به کار اندازی . همانا کسی که برای

طرف مشورت خیرخواهی نکند ، خداوند رأی و اندیشه او را می گیرد و (لباس) امانت را از او دور کند .

هر گاه دیدی همراهان تو حرکت می کنند ، با آن ها حرکت کن و اگر دیدی کار می کنند تو هم با آنان کار کن و اگر صدقه و یا وامی به کسی دادند تو نیز به ایشان اعطا کن و از آن که از تو بزرگتر است حرف شنوی داشته باش .

هرگاه همراهانت تو را به چیزی فرمان دادند و از تو چیزی پرسیدند به آن ها آری بگو و نگو خیر ؛ زیرا « نه » گفتن عیب و نقص است .

و هرگاه در راه سرگردان ماندی ، از مرکب فرود آیی و آن گاه که تردید داشتید بایستید و مشورت کنید . . .

فرزندم هرگاه وقت نماز فرارسید برای هیچ کاری نماز را به تأخیر میانداز ، نماز را بخوان و خود را از این دینی که به عهده داری راحت کن ، نماز را به جماعت بگذار اگرچه بر سر نیزه باشد . . . (۱)

هر گاه خواستید جایی منزل کنید ، در مکانی فرود آیی که خوش منظرتر و خاکش نرم تر و پر علف تر باشد .

۱- کنایه از تنگی مکان است .

و آنگاه که فرود آمدی ، پیش از آن که بنشیني دو رکعت نماز بگذار و هر گاه نیاز به قضای حاجت داشتی از آنجا فاصله بگیر و چون خواستی کوچ کنی دو رکعت نماز بگذار ، و با زمینی که در آن فرود آمده بودی وداع کن و بر آن سرزمین و مردم آن جا درود فرست ؛ زیرا هر سرزمینی ساکنانی از فرشتگان دارد .

اگر می توانی غذا نخور مگر آن که نخست بخشی از آن غذا را انفاق کرده باشی و تا زمانی که سوار بر مرکبی ، بر تو باد به تلاوت قرآن و تازمانی که مشغول کاری هستی بر تو باد به تسبیح خداگفتن و هر وقت کار خاصی نداری بر تو باد به دعا (۱) . . .

۵۱- راهنمای گمشدگان

ابوبصیر گوید : امام صادق (علیه السلام) فرمود : اگر در راه گم شدی فریاد کن و بگو :

«يَا صَالِحُ أَوْ يَا أَبَا صَالِحٍ ارْشِدُونَا إِلَى الطَّرِيقِ يَرْحَمُكُمُ اللَّهُ» (۲) .

«ای صالح و ای ابا صالح لطف و عنایت خداوند بر شما باد ، ما را راهنمایی کنید .

همچنین نقل شده که خداوند صالح را بر بیابان و حمزه را بر دریا گمارده است .

عبداللہ گوید :

چنین مشکلی برای ما پیش آمد و ما راه را گم کردیم ، برخی از همراهان از ما خواستند تا صدای خود را بلند کرده و جمله فوق را بگوییم ، پس از آنکه صدا زدیم ، دو نفر به سوی ما آمده ما را راهنمایی کردند و گفتند : راه از سمت راست است (یا آن که گفتند سمت چپ) و ما در همان جهت حرکت کرده ، راه را یافتیم .

او همچنین از قول پدرش نقل کرده که در بیابان راه را گم کردیم پس بلند صدا زدیم (یا صالح و یا اباصالح) آنگاه ما را راهنمایی کردند . رفیق همراه ما گفت : صدای ضعیفی را شنیدم که می گفت :

راه در سمت راست است و ما خیلی راه نرفته بودیم که به مسیر اصلی رسیدیم^(۱) .

۵۲- زینت تشیع

زائران ایرانی سفیران مذهب تشیع و انقلاب اسلامی در سرزمین وحی اند ، مسلمانان حاضر در آن

۱- محاسن ، ص ۳۶۳

دیار ، شیعه بودن و ویژگی های تشیع را در رفتار و کردار ایرانیان می بینند ، بنابراین باید به شکلی عمل کنند که باعث زینت و افتخار پیشوایان خود باشند .

هشام کندي مي گوید : از امام صادق (علیه السلام) شنیدم که می فرمود :

«شما را برحذر می دارم از این که کاری انجام دهید که به خاطر آن ، ما را سرزنش کنند ؛ زیرا فرزند بد ، با عمل خود پدر را بدنام می کند . شما برای آن کس که خود را به او بسته و از دیگران به خاطر او گسسته اید آبرو و زینت باشید ، در میان عشایر آنان نماز بگذارید (یعنی در نماز جماعت آنان شرکت کنید) بیماران آن ها را عیادت کنید ، در تشییع جنازه آنان حاضر شوید و مبادا آن ها در کار خیر بر شما سبقت گیرند ، شما در انجام کارهای خیر از آن ها سزاوارترید . . .^(۱)»

معاویة بن وهب گوید : خدمت امام صادق (علیه السلام) آمده ، گفتم :

ما (پیروان شما) شایسته است که در رفتار با هم مذهبیان خود و نیز مردم دیگری که با آنان معاشرت داریم چگونه رفتار کنیم ؟

حضرت در پاسخ فرمود :

۱- کافي ج ۲ ، ص ۲۱۹

۱۲۹

امانت آنان را به آن ها برگردانید ، بیمارانشان را عیادت کنید و در تشییع جنازه هاي آنان حضور یابید^(۱) .

معاوية بن وهب در حدیث دیگری گفته است :

از امام صادق (علیه السلام) پرسیدم ، ما با هم مذهبان و نیز کسانی که هم مذهب ما نیستند چگونه رفتار کنیم ؟

حضرت فرمود :

به امامان خود که از آن ها پیروی می کنید بنگرید و هر کاری که آن ها می کنند شما نیز انجام دهید . پس به خدا سوگند پیشوایان شما از بیماران آن ها عیادت می کنند ، در تشییع جنازه هاي آنان حاضر می شوند و به سود و زیان آنان شهادت می دهند و امانت آنان را به آنان باز می گردانند^(۲) .

ابی اسامه زید شحّام گوید : امام صادق (علیه السلام) به من فرمود :

به هر یک از آنان که می بینی از من اطاعت کرده و به گفته من عمل می کند سلام برسان ، من شما را به تقوای خداوند و ورع در دین ، کوشش و تلاش برای خدا و راست گویی و امانت داری و سجده هاي طولانی و نیکی به همسایه دعوت و سفارش می کنم .

۱- کافي ، ج ۲ ، ص ۶۳۵

۲- کافي ، ج ۲ ، ص ۱۳۶

۱۳۰

رسول خدا (صَلَّی اللّٰه علیه وآله) مأمور به ابلاغ چنین برنامه هایی بوده و اینها را آورده است ، بنابراین ، امانت هرکه به شما امانت سپرده را ، به او بازگردانید ، خواه خوش کردار بوده و یا بدکار ، همانا رسول خدا (صَلَّی اللّٰه علیه وآله) پیوسته دستور می داد حتی نخ و سوزنی را هم اگر امانت سپرده اند به صاحبش برگردانند .

[امام سپس فرمودند] : باعشایر آنان نماز بگذارید و در تشییع جنازه ایشان حاضر شوید ، بیماران آن ها را عیادت کنید ، حقوق ایشان را بپردازید ، پس هر مردی از شما اگر در دین خود ورع داشته باشد و راست گوید و

امانت را بپردازد و با مردم خوش رفتاري کند ، گفته مي شود اين مرد جعفري است و اين موجب خشنودي من مي شود و شادي را بر من وارد مي کند و گفته مي شود :

اين است تربيت جعفر (بن محمد الصادق) **عليه السلام** . ()

به خدا سوگند ، پدرم (امام باقر) **عليه السلام** () براي من نقل کرد که مردی از شیعیان علی بن ابی طالب (**عليه السلام**) ، در میان قبیله ای زندگی می کرد که زینت آنان به شمار می آمد ، او از همه امانت دارتر بود و حقوق را بیش از دیگران مراعات می کرد . از همه راستگوتر بود ؛ به گونه ای که همگان وصایا و امانت های خود را به وی می سپردند ، [اگر] از همه مردم آن قبیله سؤال می کردی ، می گفتند :

۱۳۱

«مَنْ مِثْلُ فُلَانٍ» ؛ «چه کسی مثل فلانی است ؟»

یعنی او از همه ما امانت دارتر و راستگوتر است^(۱) .

این گونه رفتار و عمل با مخالفان و خوشرفتاری و سلوک اسلامی با دیگر مسلمانان ، موجب ایجاد جاذبه برای تشیع بوده ، آنان را به مذهب شیعه و اهل بیت عصمت و طهارت علاقه مند می کند . و لذا تمامی حج گزاران چه در دورن کاروان ها و چه در اجتماعات مسجد النبی و مسجدالحرام و دیگر مجامع عمومی ، باید کاملاً مراقب رفتار و کردار خود باشند تا خشنودی امامان معصوم (**علیهم السلام**) را بر دیگر دستاوردهای این سفر الهی بیافزایند .

۵۳. ایجاد جاذبه

بسیاری از حاجیان می پرسند : ما برای ایجاد جاذبه بیشتر نسبت به اهل بیت عصمت و طهارت و تشیع در حرمین شریفین چگونه رفتار کنیم ؟

پاسخ این پرسش ، در بیان امام صادق (**عليه السلام**) آمده است :

«كُونُوا دُعَاةَ لِلنَّاسِ بِغَيْرِ أَسْنَتِكُمْ لِيَرَوْا مِنْكُمْ

۱- کافی ، ج ۲ ، ص ۶۳۶

۱۳۲

الْوَرَعَ وَالْإِحْتِهَادَ وَالصَّلَاةَ وَالْخَيْرَ فَإِنَّ ذَلِكَ دَاعِيَةٌ^(۱) . »

«شما با غیرزیاتنان (یعنی در عمل) مردم را (به اسلام و تشیع) دعوت کنید ، باید از شما ورع ، کوشش ، نماز و کار خیر ببینند ، اینها دعوت کننده بوده (و جاذبه ایجاد می کند » .)

در حدیث دیگری امام صادق (علیه السلام) فرمود :

«همانا ما هیچ مردی را مؤمن نمی شماریم ،

مگر آن که تمامی اوامر و دستورات ما را اطاعت و

پیروی کند ، آگاه باشید یکی از نشانه های پیروی از دستورات و ارادتورزی به ما ، داشتن ورع است پس خود را به آن بیارایید ، خداوند بر شما رحمت آورد ، دشمنان ما را با آن در تنگنا قرار دهید ، خداوند شما را رهایی بخشد (۲) » .

پیام این حدیث و احادیث مشابه آن به شیعیان این است که آنان نباید تنها به شیعه بودن دل خوش کرده قانع باشند ، بلکه باید در عمل پیرو راستین اهل بیت بوده ، در همه جا الگوی رفتاری پیشوایان خود را پیاده کنند و به نمایش بگذارند .

۱- کافی ، ج ۲ ، ص ۷۸

۲- همان .

۱۳۳

امام باقر (علیه السلام) در روایتی ویژگی های شیعیان خود را برای جابرین عبدالله انصاری این گونه بیان فرموده اند :

ای جابر کسی که خود را منتسب به ما می دارد ، آیا او را همین بس است که گوید ما اهل بیت را دوست داریم ؟

به خدا سوگند شیعه ما نیست جز کسی که از خدا بترسد و او را فرمانبردار باشد ، این گونه کسان شناخته نمی شوند جز با تواضع و خشوع ، امانتداری ، کثرت یاد خدا ، روزه داری ، اقامه نماز ، نیکی به پدر و مادر ، رسیدگی به حال همسایگان فقیر و مسکین و بدهکار و رسیدگی به یتیمان ، راستگویی ، خواندن قرآن ، کنترل زبان از (تعرض به) مردم مگر با خیر و خوبی ، و این گونه کسان در میان قوم خود امین و مورد اعتماد می باشند .

جابر گوید : عرض کردم : فرزند رسول خدا ! من امروزه کسی را با این خصوصیت ها که بیان فرمودید نمی شناسم !

امام فرمود :

ای جابر ! روش های گوناگون تو را به سویی خود نکشاند ، که فکر کنی برای مرد همین کافی است که بگوید :

من علی را دوست می دارم و پیرو او هستم و سپس

با این گفته عملی همراه نباشد .

پس اگر گوید : من رسول خدا (صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ) را دوست دارم ، اما از سیره پیامبر پیروی نکرده ، به سنت او عمل نکند ، دوستی رسول خدا (صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ) او را هیچ سودی ندهد .

پس از خدا بترسید و برای دستیابی به آنچه نزد خدا است کار کنید ، و میان خدا و هیچکس خویشاوندی و قرابتی وجود ندارد ، بهترین بندگان خدا و گرامی ترین آن ها نزد خداوند ، با تقواترین و مطیع ترین آنها است .

ای جابر ! به خدا سوگند ، به خداوند نمی توان نزدیک شد جز با اطاعت و فرمانبرداری . . .

«مَنْ كَانَ لِلَّهِ مُطِيعًا فَهُوَ لَنَا وَلِيٌّ وَمَنْ كَانَ لِلَّهِ عَاصِيًا فَهُوَ لَنَا عَدُوٌّ وَمَا تُنَالُ وَلَا يُنْتَنَى إِلَّا بِالْعَمَلِ وَالْوَرَعِ^(۱) . »

«هر که مطیع خدا است ، او دوست ما است و هر که خدا را نافرمانی کند ، دشمن ما است ، به ولایت ما نمی توان رسید جز با عمل و ورع . »

۵۴. پوشش مناسب

از نکاتی که لازم است حاجیان در سفر حج مراعات کنند ، استفاده از لباس تمیز و پوشش مناسب در داخل

۱- کافی ج ۲ ، ص ۷۴ ، ح ۳

کاروان ها و به خصوص در مقابل دیدگان دیگر مسلمانها است .

امام صادق (عَلَیْهِ السَّلَام) فرمود :

«خداوند زیبایی و خودآرایی را دوست می دارد و فقر و بیچارگی و نادار و تهی دست جلوه دادن را ناخوش دارد . و همانا خداوند عزوجل هرگاه به بنده اش نعمتی دهد ، دوست دارد تا آثار آن نعمت را در او ببیند ، گفته شد چگونه ؟ »

حضرت فرمود :

«لباس خود را تمیز کند (لباس تمیز بپوشد) خود را خوشبو گرداند ، خانه اش را گچ کاری کند و جلو در منزل خود را جارو نماید^(۱) . »

روزی رسول خدا (صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ) به مردی با موهای ژولیده و لباس کثیف و سر و وضع پریشان برخورد کرد و خطاب به وی فرمود :

«بهره بردن از نعمت های الهی و نمایاندن نعمت جزئی از دین است»^(۲) .

۱- امالی طوسی ، ص ۲۷۵

۲- فروع کافی ج ۶ ، ص ۴۳۹

علی (علیه السلام) نیز فرمود :

«همچنان که دوست می دارید افراد ناآشنا شما را در بهترین حالت خود ببینند و در نتیجه خود را برای آن ها می آرایید ، زمانی که نزد برادر مسلمان خود می روید نیز ، خود را آراسته (با لباس و وضعیت مناسب) ظاهر شوید»^(۱) .

باز در حدیثی دیگر رسول خدا (صلی الله علیه وآله) فرمود :

«همانا خداوند دوست می دارد هنگامی که بنده اش نزد برادران دینی خود می رود با هیأتی منظم و آراسته باشد»^(۲) .

در رابطه با وضعیت موهای سر نیز رسول خدا (صلی الله علیه وآله) فرمود :

«هر کس موی خود را بلند گزارد باید به آن برسد (و آن را مرتب کند) و گرنه آن را کوتاه نماید»^(۳) .

حاجیان همچنین از لباس هایی با رنگ روشن

۱- خصال ، ص ۶۱۲

۲- مکارم الاخلاق ، ج ۱ ، ص ۸۵

۳- وسائل الشیعه ، ج ۲ ، ص ۱۲۹

استفاده کنند ، در روایات از میان رنگ ها ، به رنگ سفید توجه بیشتری شده است .

رسول خدا (صلی الله علیه وآله) فرمود :

«لباس سفید بپوشید که پاک و پاکیزه تر است»^(۱) .

۵۵. عبادت عاشقانه

حرمین شریفین بهترین مکان ها برای عبادت خداوند بر روی کره زمین است ، عبادت نیز اگر با اخلاص همراه باشد ، به یقین مورد پذیرش حضرت حق قرار می گیرد . از این رو حاجیان باید فرصت ها را غنیمت شمرده ، از لحظه لحظه عمرشان در این سفر توشه بگیرند و آن را ذخیره آخرت کنند . لیکن در عین حال به این نکته توجه داشته باشند که در انجام عبادات افراط ننموده و خود را آن چنان خسته نکنند که همیشه با حال کسالت به عبادت مشغول شوند ؛ زیرا عبادتی ارزشمند است که انسان با عشق و شور کامل در پیشگاه خدا حاضر شود و قلبش از خوف خدا به تپش درآید و اشک از دیدگانش جاری گردد و به گونه ای خدا را بخواند که گویی خدا را می بیند و مشاهده می کند .

۱- وافی ، ج ۲۰ ، ص ۷۱۱

۱۳۸

رسول خدا (صلی الله علیه وآله) فرمود :

«خدا را چنان عبادت کن که گویی او را می بینی»^(۱) . . .

آن حضرت همچنین فرمود :

«برترین مردم کسی است که عاشق عبادت بوده ، آن را در آغوش گیرد و از صمیم قلب دوستش بدارد و با بدن خود آن را لمس کند و خویشتن را برای آن از هر چیزی فارغ سازد ، و بر او باکی نباشد که دنیایش به سختی می گذرد یا به آسانی»^(۲) .

امیرمؤمنان علی (علیه السلام) در نامه ای به حارث همدانی این گونه مرقوم فرمود :

«نفس خود را در عبادت پروردگار فریب ده و با آن مدارا کن و به زور وادار به عبادتش مساز و در فراغت و خرمی اش او را به طاعت و بندگی وادار ، مگر در مواردی که بر تو واجب است (مانند نمازهای یومیه) که از به جا آوردن آن در وقتش چاره ای نیست»^(۳) . . .

اما سجاد (علیه السلام) نیز این گونه دعا کند :

۱- کنز العمال ، ج ۵۲۵۰

۲- کافی ، ج ۲ ، ص ۸۳

۳- نهج البلاغه ، نامه ۶۹

... «أَسْتَلْكَ مِنَ الشَّهَادَةِ أَقْسَطُهَا وَمِنَ الْعِبَادَةِ أَنْشَطُهَا»^(۱) .

«خداوندا ! از شهادت دادن ، عادلانه ترین آن را و از عبادت ، با نشاط ترین آن را از تو می خواهم » .

رسول خدا (صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) در یکی از وصایای خود به امیر مؤمنان علی (علیه السلام) این چنین فرمود :

یا علی ، این دین محکم و پایدار است پس به آرامی در آن درآی و عبادت پروردگارت را مبعوض خود مکن ، پس همانا کسی که افراط می کند نه مرکبی به جای می گذارد و نه راه طی می کند^(۲) . . .

انجام عبادت کم ، لیکن همراه با خشوع و تضرع و اخلاص در پیشگاه خداوند از عبادت فراوان لیکن همراه با کسالت و بی حالی ارزشش بیشتر و بالاتر است .

امام صادق (علیه السلام) فرمود :

«من نوجوان بودم و در حالی که عرق ریزان مشغول طواف بودم ، پدرم (امام باقر) علیه السلام () به

۱- بحار الانوار ، ج ۹۱ ، ص ۱۵۵

۲- کافی ، ج ۲ ، ص ۸۶

من برخورد کرد و فرمود : ای فرزندم ، جعفر ! چون خداوند بنده ای را دوست دارد ، او را به بهشت می برد و از او به اندک عبادتی راضی است^(۱) » .

۵۶- اغتنام فرصت ها

مکه و مدینه از جاذبه های بیشماري برخوردارند . حاجیان با اولین نگاه خود به گنبد سبز رسول خدا (صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) یا قبرستان بقیع و بادیدن کعبه در مکه مکرّمه دگرگون شده ، بی اختیار اشک از دیدگانشان جاری می شود و چنین صحنه هایی در عرفات ، مشعر ، مینا و دیگر اماکن مقدس این دو شهر فراوان دیده می شود . حاجی باید چنین لحظاتی را غنیمت شمرده ، از خداوند چیزی را طلب کند که خیر دنیا و آخرت او و وابستگانش در آن باشد .

آدمی گاهی دلش می شکند و اشکش جاری می شود و در آن حال از خداوند می خواهد تا خانه کوچکش را به یک خانه بزرگ تبدیل کند و یا آن که به کسب و کارش رونق دهد و چه بسا حاجتش نیز برآورده شود لیکن فرصت مهمی را از دست

داده است .

از این رو شایسته است حاجی ، با مراجعه به ادعیه ای که در قرآن کریم آمده و یا دعاهایی که از رسول خدا (**صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ**) و ائمه معصومین (**عليهم السلام**) نقل شده ، جملاتی را در ذهن خود داشته باشد تا در آن لحظه حساسی که دلش می شکند و اشکش جاری می شود از خداوند چیزی را بخواهد که خیر دنیا و آخرت در آن باشد .

برخی از این دعاها عبارتند از :

۱- امام باقر (**عليه السلام**) به زرارہ فرمود بگو :

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ كُلِّ خَيْرٍ أَحَاطَ بِهِ عِلْمُكَ ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ كُلِّ سُوءٍ أَحَاطَ بِهِ عِلْمُكَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ عَافِيَتَكَ فِي أُمُورِي كُلِّهَا وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ خِزْيِ الدُّنْيَا وَعَذَابِ الْآخِرَةِ^(۱) . »

«بار خدایا ! از تو می خواهم ، همه خوبی هایی را که علم تو به آن احاطه دارد و به تو پناه می برم از همه بدی هایی که تو به آن علم داری و بار خدایا ! از تو می خواهم سلامتی و عافیت را در تمام کارهایم و به تو پناه می برم از خواری در دنیا و عذاب آخرت . »

۲- مناجات با خدا .

محمدبن ابی حمزه به نقل از پدرش می گوید :

امام علی بن الحسین (**عليهما السلام**) را شب هنگام ، کنار کعبه دیدم که نماز می خواند ، پس قیام خود را طولانی کرد تا آنجا که گاهی بر پای راست و گاهی بر پای چپ تکیه می کرد سپس با صدایی همراه با گریه می فرمود :

«يَا سَيِّدِي تُعَذِّبُنِي وَحُبُّكَ فِي قَلْبِي ، أَمَا وَعِزَّتِكَ لَئِنْ فَعَلْتَ لَتَجْمَعَنَّ بَيْنِي وَبَيْنَ قَوْمٍ طَالَ مَا عَادَيْتَهُمْ فَيْكَ^(۱) . »
)

«آقاي من ! آيا در حالي كه محبت تو در قلب من است مرا عذاب مي كني ؟ به عزتت قسم اگر چنين كني ،
ميان من و مردماني كه مدتي طولاني به خاطر تو با آن ها دشمني كرده ام جمع كرده اي » !

۳. در دعاي ابوحمزه ثمالی مي خوانيم :

«اللَّهُمَّ . . . أَصْلِحْ جَمِيعَ أَحْوَالِي وَاجْعَلْنِي مِمَّنْ أَطْلَتْ عُمرَةَ وَحَسَنَتْ عَمَلُهُ وَاتَّمَمَتْ عَلَيْهِ نِعْمَتَكَ وَرَضْتَ عَنْهُ وَ
أَحْيَيْتَهُ حَيوةً طَيِّبَةً^(۲) . . . » .

۱. كافي ، ج ۲ ، ص ۵۷۹

۲. مفاتيح الجنان ، دعاي ابوحمزه ثمالی .

۱۴۳

«بار خدايا ! تمام حالات مرا اصلاح كن و مرا از كساني قرار ده كه عمرش را طولاني و كردارش را نيكو و نعمت
را بر او تمام كرده اي و از او خشنود گشته اي و زندگي پاك و پاكيزه به او بخشیده اي » . . .

۴. در همان دعا مي خوانيم :

«اللَّهُمَّ الْخَقْنِي بِصَالِحٍ مِّنْ مَّصَيِّ وَاجْعَلْنِي مِّنْ صَالِحٍ مَّنْ يَقْبَلُ وَيْ سَيِّلَ الصَّالِحِينَ وَأَعِنِّي عَلَى نَفْسِي يَمَّا
تُعِينُ بِهِ الصَّالِحِينَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَأَخْتِمْ عَمَلِي بِأَحْسَنِهِ^(۱) . »

«بار خدايا ! مرا به شايستگان از گذشتگان ملحق كن و از شايستگاني كه باقي مانده اند قرارم بده و مرا به راه
شايستگان ببر و به من كمك ده بر مخالفت با هواي نفسم ، به آنچه كمك دادي شايستگان را بر مخالفتشان با
هواي نفس و پايان كارم را به نيكوترين اعمالم ختم كن » . . .

۵. در دعاي ديگري مي خوانيم :

«اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَهَبْ

۱. كافي ، ج ۲ ، ص ۵۷۸

۱۴۴

لي رَحْمَةً وَاسِعَةً جَامِعَةً أَبْلُغُ بِهَا خَيْرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ . . . » .

«بار خدايا ! بر محمد و آل او درود فرست و به من رحمتي گسترده عطا كن كه به وسيله آن به خير دنيا و آخرت
نائل شوم و » . . .

۶- گاهی اوقات یک سطر دعا به عظمت همه جهان معنی و مفهوم دارد .

امیر مؤمنان علی (علیه السلام) می فرماید :

«إِلَهِي أَنْتَ كَمَا أَحِبُّ فَأَجْعَلْنِي كَمَا تُحِبُّ»^(۱) .

«خدایا ! تو آنگونه هستی که من می خواهم ، پس مرا نیز آن گونه قرار ده که تو می خواهی » !

اگر انسان آنگونه شود که خدا می خواهد ، به همه خوبی ها دست یافته است .

حال با توجه به آنچه که ذکر شد ، به حجاج بیت الله الحرام توصیه می شود تا از ادعیه مهمی همچون : دعای کمیل ، دعای ابوحمزه ثمالی ، دعای عرفه امام حسین (علیه السلام) ، مناجات شعبانیه ، ادعیه صحیفه

سجادیه ، دعای مکارم الاخلاق و زیارت هایمانند

۱- بحار الانوار ، ج ۷۴ ، ص ۴۰۰

۱۴۵

جامعه و امین الله غافل نشده و پس از توجه به قرآن ، با خواندن این ادعیه و دقت در مضامین والای آن ، چگونه با خدا سخن گفتن را آموخته و با درخواست بهترین و جامع ترین و پرمحتواترین دعاها ، از خداوند خیر بزرگ ، حسن عاقبت و موفقیت و فلاح و رستگاری در دنیا و آخرت را برای خود ، فرزندان و بستگان و ملتمسین دعا طلب کرده و به فوز عظیم دست یابند .

۵۷- توجه به اوقات نماز

خداوند در قرآن کریم خطاب به مؤمنان فرموده است :

{حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ^(۱) } .

«بر نمازها و نماز میانه مواظبت کنید ، و خاضعانه برای خدا بپاییزید » .

امام صادق (علیه السلام) نیز به حاجیان توصیه فرموده است که :

«وَرَاعَ أَوْقَاتَ قَرَائِصِ اللَّهِ وَسَنَّ نِيَّةَ^(۲) » .

۱- بقره : ۲۳۸

۲- مصباح الشریعه ، ص ۱۴۲

«پیوسته مراقب و مواظب اوقات واجبات الهی (نمازها) و نیز سنت های پیامبرش باش .»

در حالات ائمه معصومین (علیهم السلام) آمده است که هرگاه زمان نماز فرا می رسید ، اندامشان به لرزه درآمده ، رنگ چهره شان دگرگون می شد ، وقتی علت آن را جویا می شدند می فرمودند :

وقت ادای امانتی رسیده که آسمان ها و زمین و کوه ها زیر بار آن نرفتند و آن را برنافتند^(۱) و یا می فرمودند :

سزاوار است کسی که در پیشگاه خداوند می ایستد رنگش پریده و بندبند اعضای بندش بلرزد .

امیر مؤمنان (علی) (علیه السلام) در فرمانی به محمد بن ابی بکر آنگاه که او را والی مصر قرار داد چنین نگاشت :

«صَلِّ الصَّلَاةَ لِوَفَّيْهَا الْمُؤَقَّتِ لَهَا وَلَا تُعَجِّلْ وَقْتُهَا لِفَرَاغٍ وَلَا تُؤَخِّرْهَا عَنْ وَقْتُهَا لِإِسْتِغَالٍ وَاعْلَمْ أَنَّ كُلَّ شَيْءٍ مِنْ عَمَلِكَ تَبِعَ لِصَلَاتِكَ^(۲) .»

«نماز را در وقت تعیین شده آن به جای آور ، نه به خاطر فراغت و بیکاری در انجام آن

۱- تفسیر صافی ، ج ۲ ، ص ۳۷۰

۲- نهج البلاغه ، نامه ۲۷

شتاب کن و نه به بهانه کار آن را به تأخیر بینداز ، بدان که همه اعمال تو بسته به نماز تو است .»

در قرآن کریم خداوند نسبت به کسانی که نسبت به نماز مسامحه و سهل انگاری می کنند ، با لحنی تهدیدآمیز سخن گفته است .

در سوره ماعون می فرماید :

«قَوْلٌ لِلْمُصَلِّينَ الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ .^(۱)»

«وای بر نمازگزارانی که از نمازشان غافل اند [! و در انجام آن سهل انگاری می کنند »]

رسول خدا (صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَآلِهِ) نیز فرموده است :

«نمازهاي خود را تباه و ضايع نسازيد ؛ زيرا كسي كه نمازش را ضايع كند در روز قيامت با قارون و هامان محشور مي شود و بر خداوند است كه او را همراه با منافقين وارد آتش كند . پس واي بر كسي كه مراقب نماز و انجام سنن او نيست^(۲) » .

۱- ماعون : ۷

۲- وسائل الشيعه ، ج ۴ ، ص ۳۰ ، ح ۴۴۳۱

۱۴۸

در حديثي ديگر امام صادق (عليه السلام) از رسول خدا (صَلَّى الله عليه وآله) نقل کرده اند كه فرمود :

«شيطان از مؤمني كه مراقبت مي كند تا نمازهاي پنج گانه خود را در وقت مقرر شده بخواند در هراس است ، پس هر گاه مؤمن نمازهاي خود را ضايع نموده [نسبت به آن مراقبت نداشته باشد] شيطان جرئت يافته ، آن فرد را به گناهان بزرگ مبتلا مي كند^(۱) » .

امام صادق (عليه السلام) در حديث مبسوطي فرمود :

«ملك الموت شيطان را از كسي كه نسبت به نماز خود مراقبت دارد دور مي كند ، و در لحظه حساس و خطرناك مرگ ، شهادت به وحدانيت خدا و رسالت پيامبر (صَلَّى الله عليه وآله) را به او تلقين مي كند^(۲) » .

از زبان برخي از ائمه معصومين (عليهم السلام) مكرر نقل شده كه رسول خدا (صَلَّى الله عليه وآله) فرمود :

«آن كس كه نماز را سبك بشمارد از من نيست و به خدا سوگند در حوض كوثر بر من

۱- وسائل الشيعه ، ج ۴ ، ص ۲۸ ، ح ۴۴۳۶

۲- وسائل الشيعه ، ج ۴ ، ص ۲۹ ، ح ۴۴۳۹

۱۴۹

وارد نمي شود^(۱) » .

ابا بصير گوید :

«بر « اُمّ حميده » وارد شدم تا رحلت امام صادق (عليه السلام) را به ايشان تسليت بگويم ، پس او گريست و من نيز از گريه او گريستم ، آنگاه گفت :

ای ابا محمد ، امام صادق (علیه السلام) هنگام مرگ چشمانش را گشود سپس فرمود : هر کس میان من و او خویشاوندی هست جمع کنید و ما هر کس بود جمع کردیم ، آنگاه امام به سوی آنان نگریست و فرمود :

إِنَّ شَفَاعَتَنَا لَا تَنَالُ مُسْتَخِفًّا بِالصَّلَاةِ (۲) .

آن کس که نماز را سبک بشمارد به شفاعت ما نمی رسد .

با توجه به آنچه ذکر گردید ، زائر سرزمین وحی باید بیش از گذشته نسبت به نماز اهمیت داده و تلاش کند در اول وقت آن را اقامه نماید و هرگز هنگام نماز در کوچه و خیابان پرسه نزند و چهره تشیع را در نگاه و منظر دیگر مسلمانان خدشه دار نسازد .

۱- وسائل الشیعه ، ج ۴ ، ص ۲۵ ، ح ۴۴۱۷

۲- همان ، ص ۲۶ ، ح ۴۴۲۳

۱۵۰

رسول خدا (صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَآلِهِ) فرمود :

«برای هر چیزی صورتی است و صورت دین شما نماز است ، پس هیچ یک از شما چهره دین خود را زشت نکند» (۱) .

نماز وسیله ای برای پاک کردن روح آدمی است از این رو باید به استقبال آن شتافت و در اولین فرصت روح و جان را از آلودگی ها پاک کرد .

رسول خدا (صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَآلِهِ) تشبیه زیبایی در این زمینه داشته و به برخی از اصحاب خود فرمودند :

«اگر در خانه هر یک از شما نهري جاری باشد و هر روز پنج مرتبه در آن غسل کنید آیا چرکی در بدن باقی می ماند ؟

گفتیم : نه

فرمود : مثل نماز نیز همچون نهري جاری است هر نمازی را که بخوانید گناهان شما در فاصله بین نمازها را پاک می کند (۲) .

لقمان حکیم نیز در وصیت به فرزندش گوید :

«فرزندم ! آنگاه که وقت نماز فرا رسید ، آن را به خاطر چیزی به تأخیر میانداز ، نماز را به

۱- وسائل الشیعه ، ج ۴ ، ص ۲۴ ، ح ۴۴۱۶

۲- وسائل الشیعه ، ج ۴ ، ص ۱۲ ، ح ۴۳۸۷

جای آر و خود را از این دَین رها ساز ، نماز را به جماعت بخوان اگر چه مکان برای نماز تنگ باشد ، گویی بر نوک نیزه ایستاده ای^(۱) .

۵۸- نماز نیکو

یکی از توصیه های امام صادق (علیه السلام) به پیروانشان این است که نماز را خوب و نیکو بجای آورند « عَلَیْكُمْ یَحْسُنُ الصَّلَاةَ^(۲) »

نیکو نماز گزاردن یعنی آداب ظاهری و باطنی آن را رعایت کردن ، برخی از آداب ظاهری نماز عبارتند از :

۱- پیش از نماز دندان ها را مسواک کنند .

۲- با لباس خوب و تمیز در مساجد حاضر شوند . رسول خدا (صلی الله علیه وآله) فرمود :

رنگ سفید نزد خداوند محبوب تر است پس در آن نماز بگذارید^(۳) .

۳- موقع نماز خود را معطر کنند .

۴- در نماز انگشتر عقیق در دست داشته باشند .

۵- نماز را در اول وقت بخوانند .

۶- نمازها را در مساجد و به جماعت اقامه کنند .

۱- من لا یحضره الفقیه ، ج ۲ ، ص ۱۹۴ ، ح ۸۸۴

۲- امالی مفید ، ص ۱۸۶

۳- کنز العمال ، ج ۱۵ ، ص ۳۰۲ ، ح ۴۱۱۷

۷- نماز را با دعا آغاز کنند رسول خدا (صلی الله علیه وآله) خود پس از تکبیر می فرمود :

«وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ حَنِيفاً مُسْلِماً وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ^(۱) . »

۸- پیش از قرائت حمد « أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ » بگوید و از شیطان به خدا پناه ببرد .

۹- هنگام خواندن نماز آرام باشد و حرکت نکند .

۱۰- نماز را تند و با عجله نخواند .

آداب باطنی نماز نیز عبارتند از :

۱- حضور قلب

۲- خضوع و خشوع

۳- حالت بکاء و گریه

۴- به گونه ای نماز بخواند که گویی خداوند را می بیند و بداند که اگر او خدا را نمی بیند خداوند او را مشاهده می کند و^(۲) . . .

۱- کافی ، ج ۳ ، ص ۳۱۰ ، ح ۷ ؛ تهذیب ، ج ۲ ، ص ۶۷ ، ح ۲۲۴

۲- الصلوة في الكتاب والسنة صص : ۶۵ ۸۶

۵۹- شرکت در نماز جماعت

یکی از موفقیت های بزرگ سفر حج ، دستیابی به ثواب فراوان نماز گزارِی در مسجد النبی و مسجد الحرام است .

امام صادق (علیه السلام) فرمود :

«نماز در مسجد الحرام یکصد هزار و در مسجد النبی ده هزار نماز پاداش دارد^(۱)» .

و طبیعی است که اگر نمازهای واجب را در این دو مکان مقدس به جماعت بخوانند ، پاداشی برتر و غیر قابل تصوّر خواهد داشت . در روایت آمده است که : اگر نماز به جماعت خوانده شود و نماز گزاران بیش از ده نفر باشند شمارش پاداش آن برای افراد بشر امکان پذیر نیست .

رسول خدا (صلی الله علیه وآله) فرمود :

«إِنْ زَادُوا عَلَيَّ الْعَشْرَةَ فَلَوْ صَارَتْ يَحَارُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضُ كُلُّهَا مِدَادًا وَالْأَشْجَارُ أَقْلَامًا وَالْثَّقَلَانِ مَعَ الْمَلَائِكَةِ كُتَابًا لَمْ يَقْدِرُوا أَنْ يَكْتُبُوا ثَوَابَ رَكْعَةٍ وَاحِدَةٍ^(۲)» .

۱- کافی ، ج ۴ ، ص ۵۸۶ ، ح ۱

۲- مستدرک الوسائل ، ج ۶ ، ص ۴۴۳

۱۵۴

«اگر بیش از ده نفر شدند ، اگر دریاهاي آسمان و زمین مرگب و جن و انس و فرشتگان نویسند شوند ، نخواهند توانست ثواب یک رکعت آن را بنویسند .»

امام صادق (علیه السلام) نیز به پیروان خود دستور داده اند

تا نمازهایشان را در مساجد [و به جماعت]

بخوانند :

«عَلَيْكُمْ بِالصَّلَاةِ فِي الْمَسَاجِدِ»^(۱) . . .

«بر شما باد به خواندن نماز در مساجد .»

آن حضرت همچنین به زید الشَّحَّام که با غیر شیعه معاشر بود و با آنان در یک منطقه زندگی می کرد ، فرمود :

«خود را با اخلاق ایشان تطبیق دهید رفتاری خوب با آنان داشته باشید ، در مساجدشان نماز بگذارید ، از بیمارانشان عیادت کنید ، در تشییع جنازه آنان حاضر شوید ، و اگر بتوانید امام جماعت یا مؤذن آنان باشید چنین کنید ، زیرا اگر چنین رفتار بنمایید گویند :

اینها جعفری (و پیروان جعفر بن محمد الصادق) علیه السلام () اند ، خداوند جعفر را رحمت کند .

۱- کافی ، ج ۲ ، ص ۶۳۵

۱۵۵

یاران خود را چه خوب تربیت کرده است^(۱) . . .

بنابراین نتیجه می گیریم :

۱- نماز خواندن در مسجد النبی و مسجد الحرام ثواب فراوان دارد .

۲- دستور امام صادق (علیه السلام) است که نمازها را به جماعت بخوانیم .

۲- دستور امام صادق (علیه السلام) است که در نمازهای جماعت دیگران شرکت کنیم .

۴- اگر نماز به جماعت خوانده شود ، نوشتن ثواب آن برای کسی مقدور نیست .

حال با این همه سفارش و تأکید ، متأسفانه گاهی مشاهده می شود که برخی از زائران ایرانی ، یکی از زیباترین و شکوهمندترین صحنه ها ، در مکه و مدینه را به تلخ ترین خاطره ها در ذهن مسلمانان سایر کشورها تبدیل می کنند .

در ایام حج مسلمانان جهان ، که برای انجام فریضه حج و زیارت قبر رسول خدا (صلی الله علیه وآله) به مکه و مدینه آمده اند ، پیش از گفتن اذان ، همچون سیل به سوی حرم سرازیر می شوند ، راه های منتهی به حرم همه پر از انسان های عاشق پیشه ای است که به عشق خدا به این

۱- من لایحضره الفقیه ، ج ۱ ، ص ۲۸۲

۱۵۶

سرزمین آمده اند و اگر کسی دیر برسد در بسیاری اوقات امکان ورود به مسجد را پیدا نمی کند ، درست در چنین وضعیتی بعضی از زائران ایرانی ، یا از مسجد خارج شده و یا در کنار مغازه ها و خیابان ها نشسته و یا به سوی منازل خود در حال حرکت اند و در نتیجه خاطره تلخی از خود و تشیع در ذهن مسلمانان سایر کشورها به یادگار می گذارند .

اگر این گونه افراد به سخنان و سفارش های امام صادق (علیه السلام) توجه کنند ، به یقین از این رفتارها دست برمی دارند .

امام صادق (علیه السلام) از طریق پدران خود از رسول خدا (صلی الله علیه وآله) نقل کرده اند که آن حضرت فرمود :

«کسی که صدای اذان را در مسجد بشنود و بدون علت و بیماری از مسجد خارج شود منافق است مگر آن که تصمیم داشته باشد به مسجد برگردد»^(۱) .

بنابراین ، بر حاجیان لازم است هنگام اقامه نماز جماعت ، از منازل خود و یا هر جا که هستند به طرف مساجد حرکت نموده ، در اجتماعات مسلمانان شرکت کنند و افزون بر بهره معنوی و پاداش الهی ، از برکات

۱- بحار الانوار ، ج ۸۵ ، ص ۹ ، ح ۱۳

۱۵۷

زندگی جمعی و انس با مردم نیز بهره مند شوند .

علي بن ابي طالب (عليه السلام) نیز فرمود :

«مَنْ سَمِعَ النَّدَاءَ فَلَمْ يُجِبْهُ مِنْ غَيْرِ عِلَّةٍ فَلَا صَلَاةَ لَهُ»^(۱) .

ابن عباس گفته است :

«هر کس ندای مؤذن را بشنود و به آن پاسخ ندهد ، چیزی را نخواست و چیزی نیز برای او خواسته نشده است .»

در روایت آمده است که چون روز قیامت فرا رسد گروهی از مردم به صحنه محشر می آیند ، در حالی که چهره هایشان همچون ستاره درخشان است ، فرشتگان به آنها می گویند :

شما چه اعمالی داشتید ؟

پاسخ می دهند :

ما هرگاه ندای اذان را می شنیدیم ، برای گرفتن وضو برمی خاستیم و هیچ چیز غیر از آن ، ما را به خود مشغول نمی کرد .

گروهی نیز محشور می شوند در حالی که چهره های آنان همچون ماه درخشندگی دارد ، اینها نیز در پاسخ به

۱- وسائل الشیعه ، ج ۸ ، ص ۲۹۱ ، ح ۱۰۶۹۴

۱۵۸

همان سؤال گویند :

ما پیش از وقت نماز وضو می گرفتیم [و برای نماز آماده می شدیم] ، گروهی نیز محشور می شوند در حالی که چهره آنان همچون خورشید می درخشد . اینها نیز در پاسخ می گویند :

ما اذان را در مسجد شنیدیم^(۱) .

۶۰- نظم در صفوف

یکی از نکاتی که در روایات بسیار بر آن تأکید شده ، نظم در صفوف نماز جماعت است .

رسول خدا (صلي الله عليه وآله) فرمود :

«سَوُّوا صُفُوفَكُمْ فَإِنَّ تَسْوِيَةَ الصَّفِّ تَمَامُ الصَّلَاةِ»^(۲) .

صف هاي خود را منظم كنيد ؛ زيرا مرتب و برابر بودن صفوف [شرط] تمام و كمال بودن نماز است .

پس از آن كه صفوف نماز مرتب شد ، اگر هنوز جايي باقي مانده ، ابتدا بايد جاهاي خالي را پر كنند و سپس صفوف بعدي را تشكيل دهند .

امير مؤمنان (عليه السلام) فرمود :

۱- محجة البيضاء ، ج ۱ ، ص ۳۴۴

۲- بحار الانوار ، ج ۸۵ ، ص ۲۰

۱۵۹

«سُدُّوا فُرَجَ الصُّفُوفِ مَنْ اسْتَطَاعَ أَنْ يُتِمَّ الصَّفَّ الْأَوَّلَ وَالَّذِي يَلِيهِ فَلْيَفْعَلْ فَإِنَّ دَلِكُمْ أَحَبُّ إِلَيَّ نَبِيِّكُمْ وَأَتِمُّوا الصُّفُوفَ فَإِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى الَّذِينَ يُتِمُّونَ الصُّفُوفَ»^(۱) .

«جاهاي خالي صفوف را پر كنيد ، كسي كه مي تواند صف اول را تكميل كند و يا صف پس از آن را ، پس بايد چنين كند ؛ زيرا اين عمل نزد پيامبر دوست داشتني تر است و صفوف را تكميل و پر كنيد ، پس همانا خدا و فرشتگان او ، بر كساني كه صف ها را پر مي كنند ، درود مي فرستند » .

علي (عليه السلام) در حديثي ديگر فرمود :

«بهترين صفوف ، صف هاي اول است و آن صف فرشتگان است»^(۲) . . .

امام صادق (عليه السلام) نيز فرمود :

«صف ها را كامل كنيد و اگر كسي از شما احساس كرد در صف اول جا تنگ است ،

۱- بحار الأنوار ، ج ۸۵ ، ص ۱۸

۲- بحار الانوار ، ج ۸۳ ، ص ۱۸

۱۶۰

زياني به شما نمي رساند كه در صف بعد بايستند ، و اگر در صف اول جاي خالي وجود داشت ، زياني به شما نمي رساند كه به سمت راست يا چپ حركت نموده - اگر جاي خالي كمّي اين طرف يا آن طرف بود - و آن جاي خالي را پر كنيد»^(۱) .

و بالا خره رسول خدا (صلي الله عليه وآله) فرمود :

«اگر مردم پاداش آنچه مربوط به اذان

و صف اول نماز است را مي دانستند ،

نسبت به آن علاقمند گرديده ، آهنگ آن مي کردند (۲) » .

حال با توجه به آنچه که از کلام معصومين (عليهم السلام)

نقل شد ، پيروان اهل بيت عصمت و طهارت بايد در

نظم صفوف جماعت تلاش نموده ، به موقع در مساجد حاضر شوند و آنگاه که صفوف نماز جماعت تشکيل شد و جايي براي نشستن نبود ، از آزار رساندن به مسلمانان و از روي دوش آنان عبور کردن خودداري کنند و هر کجا که جاي خالي وجود داشت همان جا بنشينند .

۱- بحار الأنوار ، ج ۸۳ ، ص ۱۸

۲- همان ، ص ۲۰

۶۱- رو به قبله نشستن

حاجيان در حرمين شريفين تلاش کنند رو به قبله بنشينند ، به خصوص زماني که در مسجد الحرام و يا در مسجد النبي حضور دارند ، اين عمل پيروي از سنت رسول خدا (صلي الله عليه وآله) است و پاداش دارد .

پيامبر خدا (صلي الله عليه وآله) در حديثي فرمود :

«براي هر چيزي شرف و حرمتي است و شريف ترين مکان نشستن ، جايي است که رو به قبله باشد (۱) » .

امام صادق (عليه السلام) فرمود :

«رسول خدا (صلي الله عليه وآله) بيشتر اوقات رو به قبله مي نشست (۲) » .

متأسفانه گاهي مشاهده مي شود که حاجيان در مسجد الحرام پشت به کعبه نشسته و با دوستان خود گفتگو مي کنند ، اين نه تنها خلاف سنت رسول خدا (صلي الله عليه وآله) است بلکه حاجيان را از ثواب نگاه به کعبه نیز محروم مي کند .

۱- بحار الانوار ، ج ۷۲ ، ص ۴۶۹

۲- مکارم الاخلاق ، ج ۱ ، ص ۶۶

۶۲- مراعات حال دیگران

در بیشتر اوقات سال ، به خصوص فصل تابستان ، هوای مکه و مدینه گرم است از این رو ، شایسته است حاجیان هنگام شرکت در نمازهای جماعت و یا در جلسات آموزشی کمی با فاصله بنشینند تا همسفران خود و یا دیگر مسلمانان از تنگی جا اذیت نشوند .

رسول خدا (صلی الله علیه وآله) فرموده :

«برای آنان که در تابستان دور هم می نشینند ، شایسته است که هنگام نشستن ، میان هر دو نفر به اندازه استخوان ذراعی فاصله باشد تا در نتیجه از نزدیکی به یکدیگر در گرما به مشقت نیفتند^(۱) .»

۶۳- پرهیز از اسراف

یکی از نکات مهم و قابل توجه حاجیان این است که در سفر حج باید از اسراف و تبذیر خودداری کنند . گاهی اوقات حاجیان بیش از نیاز و مصرف خود ، غذا و نوشابه و آب میوه را داخل اتاق برده و در نتیجه به دلیل ماندن و مصرف نکردن فاسد شده ، آن ها را دور می ریزند و یا هنگام خروج از اتاق ، کولر و چراغ ها را

۱- کافی ، ج ۲ ، ص ۶۶۲

روشن می گذارند و از اتاق خارج می شوند .

قرآن خطاب به مؤمنان می فرماید :

{كُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ^(۱)}

«و بخورید و بیاشامید ولی اسراف نکنید ، همانا خداوند اسراف کنندگان را دوست نمی دارد .»

و در آیه دیگر می فرماید :

{وَأَنَّ الْمُسْرِفِينَ هُمْ أَصْحَابُ النَّارِ^(۲) } .

و همانا اسراف کنندگان یاران آتش اند .

علي (عليه السلام) فرمود :

اسراف موجب هلاکت و نابودي ، و میانه روی مایه زیادی ثروت است^(۳) .

امام سجاد (عليه السلام) در دعای بیستم صحیفه سجادیه ، از خداوند می خواهد :

«بار خدایا ! مرا از زیاده روی و اسراف باز دار و روزیم را از نابودی نگاهدار و ثروتم را

۱- اعراف : ۳۱

۲- غافر : ۴۳

۳- بحار الانوار ، ج ۵۹ ، ص ۱۹۲

۱۶۴

با دادن برکت به آن ، زیاد گردان و راه مصرف آن را در کارهای خیر به من بنمایان^(۱) . »

علي (عليه السلام) در روایتی اسراف را اینچنین معرفی کرده و فرموده اند :

«خرج کردن دارایی در مسیر نادرست ، زیاده روی و اسراف است^(۲) . »

بنابراین ، هزینه کردن مال در کارهای غیر ضروری و خرید کالاهایی که خیلی به آن نیاز ندارد و نیز خرید کالاهای تزئینی و تجملی را می توان از موارد اسراف شمرد .

در حدیث دیگری رسول خدا (صلي الله عليه وآله) فرمود :

«این که هرچه دلت بخواهد بخوری ، خود نوعی اسراف است^(۳) . »

در حدیث دیگری امام صادق (عليه السلام) دور ریختن مانده غذا در ظرف (چه آب و چه غذا و استفاده از لباس بیرون در خانه را) از موارد اسراف دانسته اند^(۴) .

۱- صحیفه سجادیه ، ص ۸۶

۲- نهج البلاغه ، خطبه ۱۳۶

۳- کنز العمال ، ج ۷۳۶۶

۴- بحار الانوار ، ج ۷۲ ، ص ۳۰۳

و در حدیثی دیگر امام صادق (علیه السلام) در بیان معنای آیه «وَلَا تُبْذَرُ تَبْذِيراً» فرمود :

«هر کس چیزی در راهی غیر از اطاعت خدا انفاق کند ، او ولخرج است و هر کس در راه خیر انفاق نماید ، صرفه جو و میانه رو است»^(۱) .

مُعَمَّر بن خِلَاد گوید :

از امام رضا (علیه السلام) شنیدم که می فرمود :

«کسی که در منزل غذا می خورد و چیزی از غذا [در سفره و ریخته و باقی مانده ، آن را بخورد و کسی که در صحرا و خارج منزل غذا می خورد ، [باقیمانده غذا را] برای پرندگان و حیوانات وحشی بگذارد»^(۲) .

۶۴- پرهیز از پرخوری و خواب زیاد

یکی از نکات مهم و قابل توجه در سفر حج این است که به دلیل فراهم بودن امکانات و تغذیه مناسب ، برخی افراد بیش از ظرفیت مورد نیاز بدن ، اقدام به خوردن غذا و نوشیدنی ها می کنند و در نتیجه به دلیل پر

۱- بحار الانوار ، ج ۷۲ ، ص ۳۰۲

۲- فروع کافی ، ج ۶ ، ص ۳۰۰

شدن شکم و غلبه خواب بر آنها ، از فیض حضور بیشتر در حرمین شریفین و به خصوص بهره گیری از سحرهای مکه و مدینه محروم می شوند ، از این رو کسانی که طالب صفای روح و حضور زیادتیر در مسجد الحرام و مسجد النبی (صلی الله علیه وآله) و بهره گیری افزون تر معنوی از این سفر عظیم الهی هستند ، باید از غذای کمتری استفاده کنند و به اندازه ضرورت بخوابند و استراحت کنند .

علی (علیه السلام) فرمود :

«هرگاه خداوند خوبی بنده اش را اراده کند ، کم گویی ، کم خوری و کم خوابی را به او الهام و نصیب گرداند»^(۱)

در حدیث دیگری رسول خدا (صلی الله علیه وآله) فرمود :

«با خوردن و آشامیدن فراوان ، دل ها را نمیرانید ، پس همانا قلب [بر اثر پرخوری] می میرد ، مانند زراعتی که به آن زیاد آب داده شود»^(۲) .

حضرت مسیح (علیه السلام) به پیروان خود می فرمود :

۱- مستدرک الوسائل ، ج ۱۶ ، ص ۲۱۳

۲- تنبيه الخواطر ، ج ۱ ، ص ۴۶

۱۶۷

«ای بنی اسرائیل ، غذا زیاد نخورید ؛ زیرا هر که فراوان غذا بخورد زیاد می خوابد و هر کس زیاد بخوابد کمتر نماز گزارد و هر که کمتر نماز بخواند نامش در شمار غافلان ثبت گردد»^(۱) .

رسول خدا (صلی الله علیه وآله) فرمود :

«از پرخوری پرهیز کنید ؛ زیرا مایه بیماری و تباهی بدن گردد و انسان را در عبادت تنبل و سست گرداند»^(۲) .
و باز در جای دیگر فرمود :

«نزد خداوند چیزی منفورتر از معده پر نیست»^(۳) .

امام صادق (علیه السلام) نقل کرده اند که یحیای پیامبر (علیه السلام) ، روزی با ابلیس برخورد کرد و به وی فرمود :

این آویزها چیست که همراه داری ؟

ابلیس گفت :

اینها شهوات و تمایلاتی است که فرزندان آدم گرفتار آن شده اند .

۱- وسائل الشیعه ، ج ۲۴ ، ص ۲۴۱

۲- بحار الانوار ، ج ۵۹ ، ص ۲۶۶

۳- وسائل الشیعه ، ج ۲۴ ، ص ۲۴۸

۱۶۸

یحیی گفت :

آیا چیزی از آن ها برای من هست ؟

ابلیس پاسخ داد :

چه بسا برخی اوقات که از خوردن غذا سیر شوی ، تو را از نماز و یاد خدا باز می داریم .

یحیی فرمود :

با خدا عهد می کنم که هرگز معده خود را از غذا پر نکنم .

ابلیس نیز گفت :

... «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَنْ لَا أَنْصَحَ مُسْلِمًا أَبَدًا»^(۱)

«با خداوند پیمان می بندم که هرگز ، از این پس مسلمانی را اندرز ندهم » ...

۶۵- مسواک زدن

مسواک دندان ها مستحب مؤکد است و در روایات به مؤمنان سفارش شده تا با هر وضویی دندان ها را مسواک کنند .

رسول خدا (صلی الله علیه وآله) فرمود :

«وضو نیم یا پاره ای از ایمان و مسواک زدن

۱- وسائل الشیعه ، ج ۲۴ ، ص ۲۴۱

۱۶۹

نیمی یا پاره ای از وضو است^(۱) . »

امام صادق (علیه السلام) فرمود :

«مِنْ أَخْلَاقِ الْأَنْبِيَاءِ السَّوَاكُ»^(۲) . »

«مسواک زدن از اخلاق پیامبران است » .

به ویژه کسانی که در حرمین شریفین اقدام به خواندن قرآن می کنند ، شایسته است پیش از آن ، دهان را مسواک کنند .

رسول خدا (صلی الله علیه وآله) فرمود :

«دهان های خود را با مسواک زدن خوشبو کنید ؛ زیرا دهان ها گذرگاه های قرآن است^(۳) » .

امام صادق (عليه السلام) براي مسواک ، دوازده ويژگي برشمرده اند :

- ۱- از سنت رسول خدا (صلي الله عليه وآله) است ۲ - دهان را تميز مي کند ۳ - نور چشم را زياد مي کند ۴ - خداوند را خشنود مي سازد ۵ - دندان ها را سفيد مي کند
- ۶- پوسيدگي دندان ها را از ميان مي برد ۷ - لثه را قوي و محکم مي کند ۸ - اشتهاي به غذا را زياد مي کند ۹ - بلغم

۱- کنز العمال ، ج ۲۶۲۰۰

۲- بحار الانوار ، ج ۷۳ ، ص ۱۳۱

۳- کنز العمال ، ج ۲۷۵۳

۱۷۰

را از بين مي برد ۱۰ - حافظه را زياد مي کند ۱۱ - حسنات انسان را مضاعف مي سازد ۱۲ - با مسواک زدن فرشتگان خوشحال مي شوند^(۱) .

حال با توجه به ويژگي هاي فوق و سفارش هاي پيامبر (صلي الله عليه وآله) و ائمه معصومين (عليهم السلام) و به خصوص از آنجا که سفر حج يک سفر جمعي است و حاجيان در طول شبانه روز ، علاوه بر همسفران ، در مساجد نيز با ديگر مسلمانان جهان از نزديک ارتباط دارند ، لذا شايسته است که با مسواک زدن دهان خود را خوشبو سازند .

۶۶- چند نکته بهداشتي

رعايت اموري که تأمين کننده سلامتي انسان در سفر حج مي باشد ، بسيار ضروري و لازم است ؛ چرا که ممکن است با اندک غفلتي ، حاجي گرفتار بيماري شده و چند روزي از فيض حضور در حرم محروم بماند . از اين رو ، توجه زائران را به چند نکته مهم بهداشتي از زبان معصومين (عليهم السلام) جلب مي نمايم :

۱- امام باقر (عليه السلام) فرمود :

«هر که مي خواهد غذا به او ضرر نرساند ، بايد تا گرسنه نشده و معده وي خالي

۱- خصال ، ص ۴۸۱

۱۷۱

نگشته ، غذا نخورد ، پس هنگام خوردن غذا ابتدا نام خدا را بر زبان جاری کند و باید غذا را خوب بجود و تا اشتها دارد از خوردن غذا دست بکشد^(۱) . »

امام صادق (علیه السلام) فرمود :

«هر کس پیش و پس از غذا خوردن ، دست های خود را بشوید ، در آغاز و پایان آن غذا به او برکت داده شود و تا زنده است در گشایش به سر برده و از بیماری جسمانی مصون ماند^(۲) . »

۳- علی (علیه السلام) فرمود :

«غذا را با خوردن [کمی] نمک آغاز کنید^(۳) . . . »

۴- در روایات از خوردن غذای داغ و فوت کردن غدامردم را نهی کرده اند ، بنابراین این با کمی تأمل و پس از ملایم شدن حرارت غذا ، اقدام به خوردن آن کنید .

روزی برای رسول خدا (صلی الله علیه وآله) غذای داغ و سوزان آوردند ، حضرت فرمود :

۱- وسائل الشیعه ، ج ۲۴ ، ص ۴۳۳

۲- فروع کافی ، ج ۶ ، ص ۲۹۰

۳- همان ، ص ۳۲۵

بگذارید تا خنک شود ، خداوند نخواسته آتش به ما بخوراند و برکت در [غذای] خنک است^(۱) .

۱۷- ادب لبیک گفتن

حاجی در میقات با لبیک گویی حضور خود در محضر حق را اعلام و به خداوند پاسخ مثبت می دهد ، بر این اساس بر حاجی لازم است ادب را در گفتگو با خداوند مراعات نماید ، برخی آداب لبیک عبارتند از :

۱- خشوع

سفیان بن عیینه گوید :

امام زین العابدین (علیه السلام) در سفر حج ، زمانی که احرام بست و بر مرکب قرار گرفت ، رنگش زرد شده و لرزه بر اندام آن حضرت افتاد ، کسی به آن حضرت گفت : آیا لبیک نمی گوید ؟

فرمود : مي ترسم بگويم و خداوند در پاسخ من بگويد « : لَا لَبَّيْكَ وَلَا سَعْدَيْكَ » پس زماني كه آن حضرت لبیک گفت ، بيهوش شد و از مركب فرو افتاد و تا پايان انجام مناسك حج اين حالت به آن حضرت دست مي داد^(۲) .

۱- فروع كافي ، ج ۶ ، صص ۳۲۱ و ۳۲۲

۲- الحج في الكتاب والسنة ، ص ۱۸۲ ، ج ۴۵۶

۱۷۳

۲- تکرار لبیک

امام صادق (عليه السلام) فرمود :

«هر گاه از مسجد شجره محرم شدي ، اگر پياده اي ، از همانجا كه در مسجد قرار داري تلبيه بگو و سپس اين چنين بگو :

«لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ ، لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ ، لَبَّيْكَ ذَا الْمَعَارِجِ لَبَّيْكَ ، لَبَّيْكَ يَحَجَّةَ تَمَامُهَا عَلَيْكَ^(۱) . »

و هرگاه بر مركب سوار ، يا از آن پياده شدي ، به دشتي سرازير و يا بر تپه اي بالا رفتي و يا با سوازي برخورد كردي ، و نيز هنگام سحر ، با صداي بلند لبیک بگو^(۲) .

۳- بلند گفتن لبیک براي مردان

رسول خدا (صلي الله عليه وآله) فرمود : جبرئيل بر من نازل شد و گفت :

«همانا خداوند - عزوجل - به تو فرمان مي دهد كه ياران و پيروانت امر كنند صدايشان را

۱- الحج في الكتاب والسنة ، ص ۱۸۲ ، ج ۴۵۹

۲- الحج في الكتاب والسنة ، ص ۱۸۲ ، ج ۴۵۹

۱۷۴

هنگام گفتن تلبيه بلند كنند ؛ چرا كه تلبيه شعار حج است^(۱) . »

لازم به تذكر است كه بلند لبیک گفتن ، اختصاص به مردان دارد و بر زنان مستحب نيست .

امام صادق (عليه السلام) فرمودند :

«لَيْسَ عَلَى النِّسَاءِ جَهْرٌ يَلْتَلِيَنَّ»^(۲) . »

«بلند گفتن تلبیه بر زنان لازم نیست» .

۴- قطع لبیک با دیدن خانه های مکه

امام صادق (علیه السلام) فرمود :

«آنکه حج تمتع به جا می آورد ، هنگامی که نگاهش به خانه های مکه افتاد ، لبیک گفتن را قطع کند^(۳)» .

۶۸- آداب ورود به منطقه حرم و شهر مکه

در روایات برای ورود به مکه ، آدابی ویژه بیان شده است که به برخی از آنها اشاره می کنیم :

۱- هنگام ورود به مکه باید با احرام داخل شود .

۱- الحج في الكتاب والسنه ، ص ۱۸۳ ، ح ۴۵۹

۲- همان ، ص ۱۸۴ ، ح ۴۶۶

۳- الحج في الكتاب والسنه ، ص ۱۸۴ ، ح ۴۶۷

۲- برای ورود به مکه غسل کند^(۱) .

رسول خدا (صلي الله عليه وآله) خود هنگام ورود به مکه در منطقه « فح » غسل کرد و سپس وارد مکه شد^(۲) .

حلبی از اصحاب امام صادق (علیه السلام) گوید :

«آن حضرت به ما دستور داد پیش از ورود به مکه در منطقه « فح » غسل کنیم^(۳)» .

راه حل دیگری نیز امام صادق (علیه السلام) ارائه داده اند و آن اینکه کسانی که در میان راه موفق به انجام غسل نمی شوند ، می توانند از آن بهره گرفته ، ثواب غسل کردن را ببرند . آن حضرت فرمود : هرگاه به حرم رسیدی ان شاء الله ، موقع ورود به حرم غسل کن و اگر جلوتر رفتی در منطقه « بئریمون » یا « فح » و [اگر میسر نشد] در منزل خود در مکه غسل کن .

جبرئیل امین ، هنگام حج گزارى حضرت ابراهیم (علیه السلام) و در حالی که اسماعیل نیز همراه او بود وقتی به حرم رسیدند ، خطاب به آن دو گفت :

«فروید آید و پیش از دخول به حرم غسل

۱- لازم به ذکر است که هم اکنون با توجه به مقررات کشور عربستان و عدم توقف اتوبوس ها و نبود امکانات ، امکان غسل کردن هنگام ورود به مکه وجود ندارد .

۲- الحج في الكتاب و السنة ، ص ۵۶ ، ح ۸۳

۳- همان .

کنید ، آن ها نیز فرود آمدند و غسل کردند^(۱) » !

۲- متواضع و فروتن باشد .

معاویه بن عمار می گوید : امام صادق (علیه السلام) فرمود :

«هر کس به آرامی و همراه با آرامش وارد مکه شود ، خداوند گناه او را ببخشد .

پرسیدم چگونه با سکینه و آرامش وارد شود ؟

حضرت پاسخ داد : بدون تکبر و غرور داخل گردد^(۲) » .

۶۹- آداب ورود به مسجد الحرام

پس از آن که حاجی وارد مکه شد ، برای آن که بتواند مناسک و اعمال خود را به خوبی و با کمال توجه و با حال خضوع و خشوع انجام دهد ، بهتر آن است که ابتدا به محل استقرار خود رفته ، وسایل و اسباب سفر را مستقر و پس از رفع خستگی غسل کند ، سپس وضو بگیرد و به طرف مسجد الحرام حرکت کند .

امام صادق (علیه السلام) در این زمینه فرمود :

«هر گاه حاجی یا عمره گزار به مکه وارد شد ، ابتدا وسایل خود را مستقر سازد سپس آهنگ

۱- الحج في الكتاب و السنة ، ص ۵۷

۲- همان .

مسجد الحرام کند^(۱) . »

عمران حلبی می گوید : از امام صادق (علیه السلام) پرسیدم آیا زنان هنگام رفتن کنار کعبه غسل کنند ؟

حضرت فرمود : آری ، همانا خداوند متعال می فرماید :

{أَنْ طَهَّرَا بَيْتِي لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ^(۲) } .

خانه ام را برای طواف کنندگان ، عبادت کنندگان و راکعان و ساجدان پاک سازید .

و سزاوار است که بنده ، جز با طهارت وارد خانه خدا نشود و (پیش از ورود) آلودگی ها را شسته و پاک شده باشد^(۲) .

مستحب است حاجی هنگام ورود به مسجد الحرام ، از باب بنی شیبیه وارد شود . این باب پیشتر کنار مقام ابراهیم قرار داشته که در تصاویر قدیمی مسجد الحرام مشخص است لیکن هم اکنون نشانی از آن باقی نمانده است .

۱- کافی ، ج ۴ ، ص ۳۹۹

۲- بقره : ۱۲۵

۲- تهذیب ، ج ۵ ، ص ۲۵۱

دلیل این عمل مستحبی را امام صادق (علیه السلام) این چنین بیان فرموده اند :

«بِتْ هُبْلَ را که امیر مؤمنان ، علی (علیه السلام) هنگام بالا رفتن بر دوش رسول خدا (صلی الله علیه وآله) از بام کعبه به زمین انداخت ، در باب بنی شیبیه دفن کردند و از این رو ، ورود به مسجد الحرام از این در سنت شد^(۱) . »

مرحوم شهید در « شرح لمعه » با بیان این که مستحب است حاجی از باب بنی شیبیه وارد شود ، فرموده اند : «لَيْطاً هُبْلُ» ؛ « تا بُتْ هُبْل را پایمال کند^(۲) . »

هُبْل بزرگترین بُتِی بوده که اعراب جاهلی آن را می پرستیدند^(۳) .

معنای این سخن آن است که هر حاجی هنگام ورود به مسجد الحرام باید بت ها را زیر پا گذاشته و سپس وارد شود .

امام باقر (علیه السلام) فرمود :

هر گاه به مسجد الحرام وارد شدي و مقابل حجر الاسود رسيدي ، بگو :

۱- الحج في الكتاب و السنه ، ص ۶۷ ، ج ۱۰۹

۲- اللمعة الدمشقية ، ج ۲ ، ص ۲۵۳

۳- همان .

۱۷۹

«أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ آمَنْتُ بِاللَّهِ وَكَفَرْتُ بِالطَّاغُوتِ وَبِاللَّاتِ وَالْعُزَّى وَبِعِبَادَةِ الشَّيْطَانِ وَبِعِبَادَةِ كُلِّ يَدِّ يُدْعَى مِنْ دُونِ اللَّهِ^(۱) . »

«شهادت مي دهم که جز خداوند یکتا معبودي وجود ندارد و شهادت مي دهم که محمد (صلي الله عليه وآله بنده و رسول خدا است ، به خدا ايمان آوردم و به طاغوت ولات و عُزَّى و پرستش شيطان و هر که جز خدا پرستش شود کفر ورزیدم » .

سپس به حجر الأسود نزدیک و (اگر امکان استلام حجر الأسود به راحتی وجودداشت) آن را با دست راست لمس کن و بگو :

«يَسْمُ اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ ، اللَّهُمَّ أَمَانَتِي أَدِّتْهَا وَمِيثَاقِي تَعَاهَدْتَهُ لَتَشْهَدَ عِنْدَكَ لِي بِالْمُؤَافَاةِ^(۲) . »

«به نام خدا ، و خداوند بزرگتر از آن است که به وصف درآید ، بار خدایا ! این امانت من است که آن را ادا نمودم و پیمان من است که

۱- کافي ، ج ۴ ، ص ۴۰۳

۲- همان .

۱۸۰

به آن وفا نمودم ، براي آن که نزد تو شهادت دهد که من به پیمان خود وفا دارم » .

معاوية بن عمار نیز از امام صادق (عليه السلام) نقل کرده که :

هنگام ورود به مسجد الحرام ، با پای برهنه و با آرامش و وقار و خشوع داخل شو .

همچنین فرمود :

«کسی که با خشوع وارد مسجد الحرام شود ، خداوند اگر بخواهد او را می آمرزد » .

از آن حضرت پرسیدم : خشوع چیست ؟

فرمود :

آرامش قلب . با تکبر و خود بزرگ بینی وارد مشو ، پس هر گاه به در مسجد رسیدی بایست و بگو :

«السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ ، السَّلَامُ عَلَى أَنْبِيَائِ اللَّهِ وَرُسُلِهِ السَّلَامُ عَلَى إِبْرَاهِيمَ خَلِيلِ الرَّحْمَنِ ، السَّلَامُ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ^(۱) . »

«سلام و درود و رحمت خدا بر تو ای پیامبر . به نام خدا و به یاری خدا و از خدا و آن چه خدا بخواهد . و درود و سلام بر پیامبران و

۱- کافی ، ج ۴ ، ص ۴۰۲

۱۸۱

رسولان خدا ، سلام بر رسول خدا ، سلام بر ابراهیم و حمد و سپاس مخصوص خداوند جهانیان است » .

و پس از آنکه داخل مسجد شدی دو دست خود را بالا بیاور و رو به کعبه کن و بگو :

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ فِي مَقَامِي هَذَا ، فِي

أَوَّلِ مَنَاسِكِي ، أَنْ تُقْبَلَ تَوْبَتِي وَأَنْ تَجَاوَزَ عَنِّي خَطِيئَتِي وَتَضَعَنَّ عَنِّي وَزْرِي ، الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي بَلَّغَنِي بَيْتَهُ الْحَرَامَ ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَشْهَدُ

أَنَّ هَذَا بَيْتُكَ الْحَرَامَ ، الَّذِي جَعَلْتَهُ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنًا مَّبَارَكًا وَهَدَيْ لِّلْعَالَمِينَ ، اللَّهُمَّ إِنِّي عَبْدُكَ وَالْبَلَدُ بَلَدُكَ وَالْبَيْتُ بَيْتُكَ ،

جِئْتُ أَطْلُبُ رَحْمَتَكَ وَأَوْفَى طَاعَتِكَ ، مُطِيعًا لِّأَمْرِكَ ، رَاضِيًا بِقَدْرِكَ ، أَسْأَلُكَ مَسْأَلَةَ الْمُضْطَرِّ إِلَيْكَ الْخَائِفِ لِعُقُوبَتِكَ ، اللَّهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ وَاسْتَعْمِلْنِي بِطَاعَتِكَ وَمَرْضَاتِكَ^(۱) . »

«بار خدایا ! همانا من در این مکان و در آغاز

۱- کافی ، ج ۴ ، ص ۴۰۱

۱۸۲

مناسک خود ، از تو مي خواهم توبه مرا بپذيري و از خطاهايم درگذري و بار گناهم را فرو نهي و سپاس خداوندي را که مرا به بيت حرام خود رساند ، بار خدايا ! شهادت مي دهم که اين خانه ، خانه حرام تو است ، که آن را محل اجتماع مردم و مرکزي امن و هدايت گر جهانيان قرار دادی .

بار خدايا ! من بنده تو هستم ، شهر ، شهرتو و خانه ، خانه تو است ، تو را اراده کرده ام ، به سوي تو آمده ام و رحمت تو را مي طلبم و طاعت تو را اراده کرده ام ، فرمانبردار امر تو هستم و راضي به تقدير تو و از تو درخواست مي کنم درخواست بيچاره مضطري که ازعقوبت تو در هراس است .

بار خدايا ! درهاي رحمتت را به سوي

من بگشاي و مرا در مسير بندگي خود

و آنچه موجب خشنودي تو است به کار گیر .

اگر حاجيان با رعايت اين آداب وارد مسجد الحرام شوند و در انجام مناسک خود ، عبوديت خدا را تمرين و عاشقانه اعمال حج را انجام دهند ، به يقين تأثير شگرفي در آنان ايجاد واز ثمرات حج بهره مند خواهند شد .

۷۰. ادب طواف

طواف خانه خدا يکي از زيباترين و شکوهمندترين صحنه هاي عرفاني حج است ، حاجي در طواف فرشته صفت گشته ، از گناه پاک مي شود ، طواف گزار درحال طواف از ديگران بریده ، به خدا پيوند مي خورد و براي آن که بتواند از برکات معنوي طواف بهره گيرد ، چند چيز را سزاوار است مراعات کند :

۱- توجه به خداوند

در حال طواف ، باتمام وجود متوجه خدا باشد و جز به خير و نيکي سخن نگويد .

رسول خدا (صلي الله عليه وآله) فرمود :

«طواف خانه کعبه نماز است ، جز اين که خداوند سخن گفتن به هنگام طواف را جايز شمرده است ، پس کسي که سخن مي گويد ، جز خير و نيکي سخن نگويد^(۱) .»

۲- متعادل راه برود

درطواف براي آن که ديگر مسلمانان طواف کننده آزار نينند ، سزاوار است حاجيان آرام و متعادل حرکت کنند .

۱- الحج في الكتاب و السنه ، ص ۱۹۱ ، ح ۴۹۱

عبدالرحمن بن سیّابه گوید :

از امام صادق (علیه السلام) درمورد طواف پرسیدم که آیا تند بروم یا آهسته ؟

حضرت فرمود : راه رفتنی میانه ^(۱) .

۳- طواف نکردن در حال خستگی

امام صادق (علیه السلام) فرمود :

«دَعِ الطَّوَّافَ وَأَنْتَ تَشْتَهِيهِ» ^(۲) .

«طواف را رها کن در حالی که هنوز مایل به ادامه دادن آن هستی » .

۷۱- مزاحمت ممنوع

در روایات به حاجیان توصیه شده است تا هنگام شلوغی جمعیت ، محل طواف را به کسانی که طواف واجب دارند واگذار و از طواف مستحبی خودداری کنند .

امام صادق (علیه السلام) فرمود :

«اولین چیزی که امام عصر - عجل الله تعالی فرجه الشریف - از عدالت خودآشکار می کند این است که سخنگوی آن حضرت اعلام

۱- الحج في الكتاب و السنة ، ص ۱۹۱ ، ح ۴۹۲

۲- همان ، ص ۱۹۳ ، ح ۴۹۸

می دارد ؛ تا آن ها که طواف مستحبی انجام می دهند ، محل طواف و حجر الأسود را به کسانی که طواف واجب دارند واگذار کنند ^(۱) .

همچنین هنگام استلام حجر الاسود ، اگر ازدحام جمعیت است ، تکبیر گفته و صلوات فرستاده (و سپس از مقابل آن بگذرند) .

يعقوب بن شعيب نیز گوید :

هر گاه امام صادق (علیه السلام) کنار حجر الأسود می آمد می فرمود :

«اللَّهُ أَكْبَرُ ، السَّلَامُ عَلَي رَسُولِ اللَّهِ (۲) .»

همچنین امام صادق (علیه السلام) به سیف تمار فرمود :

اگر حجر الأسود خلوت است آن را لمس کن و گرنه از دور سلام بده (و بگذر (۳) .)

۷۲. ادب سعی

امام صادق (علیه السلام) در رابطه با ادب حاجی در سعی بین صفا و مروه چنین فرمود :

سپس از مسجدالحرام به سوی صفا بیرون رو . . . ، و

۱- کافی ، ج ۴ ، ص ۴۱۲

۲- همان ، ص ۴۰۷

۳- همان ، ص ۴۰۵

بر تو به آرامش و وقار ، آنگاه از صفا بالا رو تا نگاهت به کعبه افتد و رکنی که در آن حجرالاسود قرار دارد روبروی تو قرارگیرد ، سپس حمد و ثنای الهی به جای آر ، و نعمت ها و نیکی های خداوند را به مقداری که در توان داری یاد کن ، پس از آن هفت مرتبه « اللَّهُ أَكْبَرُ » ، و « أَلْحَمْدُ لِلَّهِ » ، و « لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ » بگو و سه مرتبه بگو :

«لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ، وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ ، يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ وَهُوَ عَلَي كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ .»

سپس بر رسول خدا (صلی الله علیه وآله) درود فرست و سه مرتبه بگو :

«اللَّهُ أَكْبَرُ عَلَي مَا هَدَانَا ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَي مَا أَوْلَانَا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الْحَيِّ الْقَيُّومِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الْحَيِّ الدَّائِمِ (۱) .»

سپس از آن سه مرتبه بگو :

«أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ ، لَا نَعْبُدُ إِلَّا إِيَّاهُ ، مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ .»

۱- کافی ، ج ۴ ، ص ۴۳۱

سپس سه مرتبه بگو :

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ وَالْيَقِينَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ .»

و سه بار بگو :

«اللَّهُمَّ آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ .»

آنگاه صد بار « اللَّهُ أَكْبَرُ » و « لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ » و « أَلْحَمْدُ لِلَّهِ » و « سُبْحَانَ اللَّهِ » بگو و پس از آن این دعا را بخوان :

«لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ أَنْجَزَ وَعَدَهُ وَنَصَرَ عَبْدَهُ وَغَلَبَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ قَلَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ ، وَحْدَهُ وَحْدَهُ ، اللَّهُمَّ بَارِكْ لِي فِي الْمَوْتِ وَفِي مَا بَعْدَ الْمَوْتِ ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ ظُلْمَةِ الْقَبْرِ وَوَحْشَتِهِ ، اللَّهُمَّ أَطْلِنِي فِي ظِلِّ عَرْشِكَ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّكَ .»

آنگاه دین و خود و خانواده ات را به خدا بسپار و بگو :

«أَسْتَوِدِعُ اللَّهَ الرَّحْمَنَ الرَّحِيمَ الَّذِي لَا يَضِيعُ

وَدَائِعُهُ نَفْسِي وَدِينِي وَأَهْلِي اللَّهُمَّ اسْتَعْمِلْنِي عَلَى كِتَابِكَ وَسُنَّةِ نَبِيِّكَ وَتَوَقَّيْ عَلَيَّ مِلَّتَهُ وَأَعِزَّنِي مِنَ الْفِتْنَةِ .»

پس از آن سه مرتبه تکبیر بگو و بار دیگر سه مرتبه دعا را بخوان و یک بار دیگر تکبیر بگو و اگر همه آن را نتوانی بخوانی ، بخشی از آنها را بگو^(۱) .

۷۲- نماز بسیار در مکه

شایسته است حاجیان در مکه مکرمه و مدینه منوره به نماز توجه ویژه داشته باشند و سعی کنند زیاد نماز بخوانند و با خدا رابطه برقرار کنند .

ابراهیم بن شیبه گوید :

به امام باقر (علیه السلام) نامه ای نوشته و از تمام بودن نماز در حرمین سؤال کردم ، حضرت در پاسخ مرقوم فرمودند :

رسول خدا (صلی الله علیه وآله) همیشه زیاد نماز خواندن در حرمین را دوست می داشت ، بنابراین در آن جا زیاد نماز بخوان و همچنین آن را تمام به جای آر^(۲) .

در حدیثی دیگر امام سجاد (علیه السلام) فرموده اند :

کسي که در مکه هفتاد رکعت نماز به جا آورد و در

۱- الحجّ والعمرة في الكتاب والسنة ، ص ۲۰۵ ، ح ۵۴۸

۲- کافي ، ج ۴ ، ص ۵۲۴

هر رکعت سوره هاي « قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ » و « إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ » . . .

و آيه سخره (يعني آيه ۵۴ اعراف { : إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ مُسَخَّرَاتٌ بِأَمْرِهِ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ } و آيه الكرسي را بخواند جزيه شهادت نخواهد مرد^(۱) .

در حديث ديگري امام صادق (عليه السلام) فرمودند :

در اين مسجد (مسجد الحرام) نماز و دعا بخوانيد ، آگاه باشيد که براي هرينده رزقي است که به سوي او هدايت خواهد شد^(۲) .

معناي اين حديث آن است که در مکه خيلي به دنبال کسب و درآمد نرويد و بيشتر در پي نماز و دعا و عبادت باشيد و بدانيد که روزي شما تأمين شده است .

احمدبن محمدبن ابی نصر گويد : از حضرت رضا (عليه السلام) پرسيدم : اگر مردی در مکه درخانه اش نماز را به جماعت بخواند افضل است يا آن که به تنهائي در مسجدالحرام ؟

حضرت فرمود : به تنهائي (در مسجد الحرام)^(۳) .

۱- من لايحضره الفقيه ، ج ۲ ، ص ۲۲۷

۲- کافي ، ج ۴ ، ص ۵۲۶

۳- همان ، ص ۵۲۷

قرآن کریم یکی از دو امانت پیغمبر (**صلي الله عليه وآله**) و وسیله هدایت جهانیان و مکه و مدینه نیز محل نزول آن است . بنابراین ، سزاوار است حجاج بیت الله الحرام در حرمین شریفین توجه ویژه به قرآن نموده ، آن را زیاد تلاوت کنند و با فرشته وحی هم نوا شوند .

امام زین العابدین (**عليه السلام**) به کسانی که در مکه موفق به ختم قرآن شوند ، بشارت بهشت داده است . آن حضرت در حدیثی فرمود :

«کسی که در مکه قرآن را ختم کند نمی میرد مگر آن که رسول خدا (**صلي الله عليه وآله**) را می بیند و جایگاه خود در بهشت را مشاهده می کند»^(۱) .

در حدیث دیگری امام باقر (**عليه السلام**) فرمود :

«کسی که در مکه از جمعه تا جمعه یا کمتر و بیشتر از آن ، قرآن را ختم کند و روز ختم قرآن وی جمعه باشد ، پاداش و حسنات مربوط به اولین جمعه ای که در دنیا بوده تا آخرین جمعه ای که در دنیا خواهد بود برای او نوشته شود . و اگر در روزهای دیگر نیز ختم کند این چنین پاداش خواهد داشت»^(۲) .

۱- من لایحضره الفقیه ، ج ۲ ، ص ۲۲۷

۲- دعائم الاسلام ، ج ۱ ، ص ۳۸۱

۷۵- نگاه داشتن حرمت کعبه

عرب ها را رسم بر این بوده که هنگام نشستن ، دست ها را گرد زانو حلقه زده و بر نشیمن گاه خود می نشستند و یا آن که زانوهای خود را به طرف سینه جمع نموده ، آنگاه با پارچه ای آنها را به پشت خود می بستند و به چنین نشستن « **إِحْتِیَاء** » گفته می شد .

در لغت فارسی نزدیک ترین کلمه به این نوع از نشستن ، « چمباتمه » است .

امام صادق (**عليه السلام**) از این گونه نشستن در برابر کعبه منع فرموده است^(۱) .

۷۶- حفظ ارزش های اخلاقی

با توجه به معنوی بودن سفر حج و برقراری امنیت همه جانبه در محدوده حرم ، شایسته است حاجیان درحرم الهی ارزش های اخلاقی اسلام را به طور کامل رعایت کنند . سماعه بن مهران می گوید :

از امام صادق (**عليه السلام**) پرسیدم ، از مردی که به من بدهی مالی دارد و مدتی از من پنهان بوده (و او را نمی یافتم) تا آن که او را در حال طواف مشاهده کردم آیا مال خود را

از او بخواهم ؟

حضرت فرمود : نه (حتي) به او سلام نکن و او را هراسان نساز ، تا آن که از حرم بیرون رود^(۱) .

این روایت نشان می دهد که در سفر حج ، و به خصوص مکه مکرمه ، همه باید تمرین کنند ، تا ارزش های اخلاقی اسلام را حفظ و به نمایش بگذارند .

۷۷- طواف به نیابت از معصومین (علیهم السلام)

سزاوار است حاجی روزهایی که درمکه حضور دارد ، در اوقات مناسب به نیابت از پیامبر (صلي الله عليه وآله) و ائمه معصومین (علیهم السلام) و فاطمه اطهر (علیها السلام) طواف انجام دهد .

موسی بن قاسم گوید : به امام جواد (علیه السلام) عرض کردم :

تصمیم دارم به نیابت شما و پدرتان طواف کنم لیکن به من گفته شده که نمی توان به نیابت از اوصیا طواف انجام داد .

امام جواد (علیه السلام) فرمود :

چرا (می توان انجام داد) و هر مقدار برای تو امکان دارد طواف کن که این کار جایز است .

موسی بن قاسم گوید : پس از سه سال به حضور آن

حضرت شرفیاب شده ، عرض کردم :

من پیشتر از شما اجازه گرفتم تا به نیابت از شما و پدرتان طواف کنم ، شما به من اجازه دادید و من نیز به نیابت از شما و پدرتان زیاد طواف کردم . سپس چیزی در قلب من گذشت و به آن عمل کردم .

حضرت فرمود : چه بود ؟

گفتم :

یک روز به نیابت از رسول خدا (صلي الله عليه وآله) طواف کردم . امام جواد (عليه السلام) سه مرتبه فرمود : درود خدا بر رسول خدا . سپس روز دوم به نیابت امیر مؤمنان (عليه السلام) روز سوم به نیابت از امام حسن (عليه السلام) . (روز چهارم به نیابت از حسین بن علي (عليه السلام) . (روز پنجم به نیابت از علي بن الحسين (عليه السلام) . (روز ششم به نیابت از ابو جعفر محمد بن علي (الباقر) (عليه السلام) ، روز هفتم به نیابت از جعفر بن محمد (الصادق) (عليه السلام) ، روز هشتم به نیابت از پدرت (جد شما) موسی بن جعفر (عليه السلام) ، روز نهم به نیابت از پدرت علي (بن موسی الرضا) (عليه السلام) ، و روز دهم به نیابت از شما اي آقای من و اينها کسانی هستند که به ولایتشان پایبندم .

آنگاه امام جواد (عليه السلام) فرمود :

در این صورت به دینی اعتقاد داری که خداوند جز آن را از بندگانش نپذیرد .

گفتم :

۱۹۴

گاهی نیز به نیابت از مادرت فاطمه (عليها السلام) طواف می کردم .

امام جواد (عليه السلام) فرمود :

به نیابت از فاطمه (عليها السلام) زیاد طواف کن و این برترین کاری است که انجام می دهی ، ان شاء الله^(۱) .

۷۸- کوتاه کردن سفر

مستحب است حاجی پس از آن که مناسک حج خود را انجام داد ، زودتر نزد خانواده خویش بازگردد ، دلیل آن را امام صادق (عليه السلام) این گونه برشمرده اند :

«إِذَا قَرَعْتَ مِنْ نُسُكِكَ قَارِجِعْ فَإِنَّهُ أَشَوْقُ لَكَ إِلَيَّ الرَّجُوعِ^(۲) .»

«هرگاه از اعمال حج فارغ شوی ، بازگرد که این عمل شوق تو را برای بازگشت بیشتر می کند .»

اگر حاجی خود را با ماندن طولانی درمکه خسته کند و روحیه عبادت نداشته باشد ، انگیزه آمدن مجدد در او کم رنگ می شود ، لیکن پیش از انجام مناسک حج ، مردم نشاط بیشتری دارند و اگر کمی هم بیشتر

ماندند خیلی احساس خستگی نمی کنند .

امام صادق (علیه السلام) فرمود :

«یک روز پیش از حج ماندن ، بهتر از دو روز ماندن پس از حج است^(۱)» .

گفتنی است در برنامه ریزی هایی که هم اکنون توسط مسئولان حج در دست اجراست ، کم کردن مدت اقامت حاجیان در سفر حج است ؛ به شکلی که اگر کسانی تمایل داشته باشند ، مدت کمتری را درسرمین وحی به سر برند ، می توانند از کاروان های ویژه استفاده نموده ، زودتر مراجعت کنند و آنان نیز که مشتاق ماندن بیشتر اند ، روزهای زیادتری را در دو شهر مکه و مدینه می مانند .

۷۹- آداب خروج از مکه

برای خروج از مکه نیز آدابی ذکر شده که به برخی از آن ها اشاره می شود :

۱- صدقه دادن

امام صادق (علیه السلام) فرمود :

«هر گاه خواستی از مکه بیرون روی ، یک

۱- من لایحضره الفقیه ، ج ۲ ، ص ۵۲۵

درهم خرما خریده ، آن را مشیت مشیت صدقه بده (یعنی اکتفا به دادن یک عدد خرما نکن و بیشتر بده) ، پس این صدقه ، کفاره گناهان تو در حال احرام و مدت اقامت در مکه خواهد بود^(۱) » .

۲- وداع با کعبه

امام صادق (علیه السلام) فرمود :

هر گاه تصمیم گرفتی از مکه بیرون روی و نزد خانواده ات برگردی ، هفت شوط طواف بگزار و با کعبه وداع کن و اگر بتوانی در هر شوط ، حجر الأسود و رکن یمانی را استلام کنی ، چنین کن و اگر نتوانستی تنها در آغاز و پایان هر طواف استلام کن ، و اگر آن را هم نمی توانی ، مانعی ندارد (طواف خود را پایان ده و لزومی به استلام حجر نیست^(۲)) .

قاسم بن كعب گوید : امام صادق (علیه السلام) به من فرمود :

آیا پیوسته حج می روی ؟

گفتم : آری .

فرمود : آخرین دیدار تو ، با کعبه این چنین باشد که دست بر در کعبه بگذار و بگو :

۱- کافی ، ج ۴ ، ح ۵۳۳

۲- همان ، ح ۵۳۰

۱۹۷

«الْمُسْكِينُ عَلَيَّ بَايَكَ فَتَصَدَّقْ عَلَيْهِ يَالْجَنَّةَ»^(۱) .

«بینوا بر درگاه تو است ، پس بهشت را به او عطا فرما !

امام صادق (علیه السلام) وقتی می خواست با خانه خدا وداع کند و از مسجد الحرام بیرون آید ، نزدیک در مسجد ، مدت زیادی به سجده می افتاد و سپس برخاسته ، از مسجد خارج می شد^(۲) .

ابراهیم بن ابی محمود نیز گوید :

امام کاظم (علیه السلام) را دیدم که با کعبه وداع می کرد ،

پس آن گاه که خواست از در مسجد بیرون رود

به سجده افتاد ، سپس برخاست و رو به کعبه کرد

و گفت :

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْقَلِبُ عَلَيَّ إِلَّا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ»^(۲) .

«بار خدایا ! من برمی گردم و بر این باورم که جز تو معبودی نیست » .

از برخی امامان دیگر نیز این شیوه وداع با کعبه نقل شده است .

۱- کافی ، ج ۴ ، ص ۵۳۰

۸۰- حج کامل

اعزام زائران ایرانی به حرمین شریفین ، به گونه ای برنامه ریزی شده که برخی از آنان مدینه قبل و برخی دیگر مدینه بعد هستند ، از روایات این گونه فهمیده می شود که ابتدا به مکه رفتن و پس از انجام مناسک حج به مدینه آمدن افضل و ارجح است .

امام باقر (علیه السلام) فرمود :

«تَمَامُ الْحَجِّ لِقَاءُ الْإِمَامِ^(۱) .»

«تمام شدن حج و کمال آن به دیدار با امام است .»

در حدیث دیگری امام صادق (علیه السلام) فرمود :

«هر گاه یکی از شما حج انجام داد ، حج خود را با زیارت ما به پایان برد ؛ زیرا این وسیله کمال و اتمام حج است^(۲) .»

سدیر نیز گوید :

در حالی که دست من در دست امام باقر (علیه السلام) بود ، حضرت رو به کعبه کرد و فرمود :

ای سدیر ؛ مردم مأمور شده اند تا نزد این سنگ ها

۱- کافی ، ج ۴ ، ص ۵۴۹

۲- علل الشرایع ، ص ۴۵۹

آمده ، آن را طواف کنند ، سپس پیش ما آمده و دوستی و پیوند خودشان را به ما اعلام دارند^(۱) .

دلیل این اقدام نیز در بیان امام باقر (علیه السلام) آمده است که فرمود :

«... وَأَنْ يَلْقُونَا حَيْثُ كُنَّا ، نَحْنُ الْأَدِلَّةُ عَلَى اللَّهِ^(۲) .»

«و اینکه هرکجا که هستیم نزد ما آیند ، (زیرا) ما راهنمایان به سوی خداوندیم » .

یعنی حاجی در حج ، از گناه پاک شده و از راه و رسم و اعمال غلط فاصله می گیرد و در نتیجه برای آنکه بار دیگر گرفتار خطا نشود نیازمند الگوی مناسب است ، این الگو همان امامان و پیشوایان دینی هستند که با مراجعه و تبعیت از آن ها ، انسان به خدا دست می یابد و به هدف اصلی از خلقت نائل می گردد .

۸۱- آداب زیارت

در روایات ، برای زیارت آدابی ذکر شده که برخی از آن ها مخصوص موارد خاصی است ، لیکن برخی از این آداب که تقریباً جنبه عمومی داشته و به نوعی ، به

۱- کافی ، ج ۱ ، ص ۳۹۲

۲- تفسیر عیاشی ، ج ۲ ، ص ۲۳۳

۲۰۰

همه اماکن مقدسه و مشاهد مشرفه ارتباط پیدا می کند عبارتند از :

۱- غسل کردن پیش از بیرون رفتن برای زیارت .

۲- ترک کلام بیهوده و لغو و مخاصمه و مجادله در راه .

۳- اگر چند امام را زیارت می کند ، برای زیارت هر امام یک غسل کند .

۴- خواندن دعای مأثور در وقت غسل کردن .

۵- طاهر بودن ، به این معنی که غسل واجبی به گردن نداشته و با وضو باشد .

۶- پوشیدن جامه های پاک و پاکیزه .

۷- جامه سفید پوشیدن .

۸- لباس نو پوشیدن .

۹- هنگام رفتن به زیارت گام ها را کوتاه برداشتن و به آرامی و با وقار حرکت کردن .

۱۰- عطر زدن و خود را خوشبو کردن (غیر از زیارت کربلا) .

۱۱- هنگام رفتن به زیارت ، ذکر « اللهُ أَكْبَرُ » ، « أَلْحَمْدُ لِلَّهِ » ، « سُبْحَانَ اللَّهِ » و « لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ » گفتن و صلوات فرستان بر پیغمبر و آل او .

۱۲- بر در حرم ایستادن و اذن دخول خواندن به کلمات مأثوره .

۱۳- تلاش درجهت تحصیل رَقَّت قلب ، سوزش دل و خضوع .

۱۴- سجده برای خداوند به منظور تشکر از این نعمت الهی .

۱۵- مقدّم داشتن پای راست هنگام ورود ، و پای چپ هنگام خروج .

۱۶- ایستادن در وقت زیارت ، اگر عذری ندارد .

۱۷- سر به زیر انداختن و به بالا و طرف راست و چپ توجه نکردن .

۱۸- خواندن زیارت های مأثوره و ترک زیارت های مخترعه .

۱۹- خواندن نماز زیارت که اقلّ آن دو رکعت است .

۲۰- خواندن دعاهاي وارده ، بعد از نماز و زیارت .

۲۱- خواندن مقداري از قرآن و هدیه کردن به روح مقدس صاحب آن مرقد شریف .

۲۲- نماز واجب را بر نماز زیارت مقدم داشتن و اگر مشغول زیارت بود و « قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ » را شنید ، زیارت را ترک و در نماز جماعت شرکت کند .

۲۳- زیارت کردن برای پدر و مادر و دوستان و نزدیکان و به نیابت ایشان سلام کردن و برای آن ها طلب مغفرت نمودن .

۲۰۲

۲۴- ترک سخنان ناشایست و کلمات لغو و بیهوده و صحبت های دنیایی که همیشه درهر جا مذموم و مانع رزق و جالب قساوت قلب است ، به خصوص در بقاع مقدس .

۲۵- بلند نکردن آواز و صدای خود در آن مشاهد شریفه برای هر علتی که باشد .

۲۶- وداع با صاحب آن مرقد شریف در وقت بیرون آمدن از آن شهر .

۲۷- قصد مراجعت داشتن به آن مکان مقدس هنگام وداع .

۲۸- بهتر کردن حال و کردار و گفتار خود ، نسبت به پیش از زیارت .

۲۹. انفاق و احسان بر فقرا و مساکین و مجاوران آن بقعه^(۱) .

۸۲. ادب بانوان در زیارت

مرحوم علامه امینی در فصل « ادب الزائرات » می نویسد :

پس بر زنان زائر است که :

۱. آداب زیارت علامه محدث نوری ، تحقیق و تصحیح : محمد حسین صفاخواه - عبدالحسین طالعی . (با کمی تغییر در عبارت)

۲۰۳

«چشم خود را از حرام بیوشند ، خود را از تبرج و شهوت بازدارند و لباس حیا به تن کنند ، و روبند عفت زنند ، در میان راه که تداخل با مردان دارد ، راه نروند ، از کنار دیوار بگذرند ، پوشیدن لباس نازک را ترک کنند ، از هر چه مایه شهرت آن ها می شود اجتناب کنند ، سرمه و عطر در معابر نزنند^(۱) » . . .

۸۳. رعایت وقار در زیارت

یکی از عاداتی که در حرمین شریفین به تدریج حالت رسمی به خود گرفته این است که هر کاروانی در کنار قبرستان بقیع ، به صورت دسته جمعی نشسته و یک نفر برای آن ها زیارت و مرثیه می خواند و چون جمعیت زیاد کاروان ها فراوانند در نتیجه صداهای این افراد درهم می پیچد و مناظر ناخوشایندی را به وجود می آورد ، شایسته است زائران عزیز خود خواندن زیارت را فراگرفته و هر کدام به صورت فردی و یا حداکثر چندنفره زیارت بخوانند .

مرحوم علامه امینی در « ادب الزائر » نقل کرده اند که :

مرحوم شیخ الطائفه شیخ محمد طه نجف ، در سامرا

۱. آداب زیارت ، ج ۲ ، ص ۲ - ادب الزائر ، صص ۴۷ - ۵۰

۲۰۴

به حرم حضرت عسکریین (**علیهما السلام**) وارد شد ، در حالی که صداها به اذان بلند بود ، [و هر کس در گوشه ای برای خود اذان می گفت آنگاه ایشان] آن ها را از آن کار نهی می کرد و این آیه شریفه را خواند :

{مَا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَارًا^(۱) } . و^(۲)

مرحوم محدث نوري در تحية الزائر ، پس از نقل حديثي كه مرحوم مجلسي در بحارالانوار آورده ، گويد :

مرحوم مجلسي در كتاب « بحار »^(۲) و « تحفه » از اين آيه و روايت استظهار فرموده كه :

« بلند نمودن آواز در حرم مطهر نبوي ومشاهد شريفه (صلوات الله عليهم اجمعين) چه در زيارت و چه در غير آن ، منهي و مذموم است » .

سپس محدث نوري مي گويد :

« و چه نيك فرموده و اين ادبي است خاص ، كه در مرحله احترام وتعظيم ، رسول خدا (صلي الله عليه وآله) و ذريه طاهره اش (عليهم السلام) را به آن امتياز اختصاص داده و پرده ناموس براي تكريم و توقيف

۱- نوح : ۱۳

۲- ادب الزائر ، ص ۳۶

۳- بحار الانوار ، ج ۱۰۰ ، ص ۱۳۵

۲۰۵

ايشان درميانشان گذاشته ، پس هر كه آواز را بلند كند ، هر چند در عبادتي باشد كه بلند نمودن آن صدا در آن ممدوح باشد ، پرده ناموس الهي را دريده است » . . .

و از اين جا معلوم مي شود قباح و شناخت آن چه متعارف و مرسوم شده در حرم مطهر علوي و بقعه منوره حسيني (عليهما السلام) كه در اوقات نماز ، خصوص در صبح و شام ، جماعت بسياري كه گاه عدد ايشان زياده باشد از عدد گوش كنندگان ، به غايت بلندي آواز ، برخيزند و اذان بگويند و دعا كنند و صداها درهم پيچد ، و فقرات اذان در يكدگر مخلوط شود ، عبّاد آن محل را ، از زائران و نمازگزاران و متضرعين و گريه كنندگان ، از كار خود باز دارند و داخل در زمره صادين عن سبيل الله شوند ، و پاس حرمت نبوت و امامت را از هم درند و حكايت اذان را كه از مستحبات اكيدة است ، از ميان برند ، چه سامع نداند كه کدام را حكايت كند .

با اين مفاسد و غير آن ، گمان دارد ثوابي برده و به فيض رسيده است و حال آن كه بايست از منكرات شرع شمرده شود ، نه عبادات و در مويقات داخل شود ، نه در قربات^(۱) !

۱- آداب زيارت ، ص ۱۸۶

۲۰۶

۸۴. زیارت رسول خدا (صَلَّي الله عليه وآله)

حاجیان در سفر حج ، علاوه بر دستیابی به منافع و برکات حج ، توفیق زیارت مرفد نورانی رسول خدا (صَلَّي الله عليه وآله) در مدینه را نیز یافته ، فیض حضور در محضر پیامبر را درک می کنند .

عظمت این حضور را زید شحام از زبان امام صادق (علیه السلام) چنین نقل کرده است :

به آن حضرت عرض کردم :

برای کسی که رسول خدا (صَلَّي الله عليه وآله) را زیارت کند چه پاداشی در نظر گرفته شده است ؟

حضرت فرمود :

«كَمَنْ زَارَ اللَّهَ فِي عَرْشِهِ^(۱) . »

«مانند کسی است که خدا را در عرش خود زیارت کند .»

و از سوی دیگر رسول خدا (صَلَّي الله عليه وآله) فرمود :

کسی که مرا در حیات و پس از مرگم زیارت کند ، روز قیامت در جوار من خواهد بود^(۲) . و من او را شفاعت خواهم کرد^(۳) .

۱- کافی ، ج ۴ ، ص ۵۸۵

۲- کامل الزیارات ، ص ۱۳

۳- کافی ، ج ۴ ، ص ۵۴۸

از این سخنان چنین نتیجه می گیریم که زائر

با حضورش در مدینه ، باید خود را در عرش خدا و در محضر پروردگار ببیند و آداب چنین زیارتی را رعایت کند و ادب حضور را گردن نهد و این حضور را به وصال متصل سازد تا در نتیجه ، شفاعت رسول خدا (صَلَّي الله عليه وآله) او را نصیب و همنشین آن حضرت در قیامت گردد .

برخی از آداب ذکر شده برای حضور در محضر رسول خدا (صَلَّي الله عليه وآله) عبارتند از :

۱- هنگام ورود به مدینه غسل کند .

۲- برای ورود به مسجد پیامبر (صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَآلِهِ) بار دیگر غسل کند .

۳- غسل سومی نیز به عنوان غسل زیارت آن حضرت انجام دهد .

۴- سپس حرکت کرده ، کنار یکی از درهای مسجد النبی (صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَآلِهِ) و بهتر از همه باب جبرائیل بایستد و این چنین بگوید :

«اللّٰهُمَّ إِنِّي وَقَفْتُ عَلَى بَابٍ مِنْ أَبْوَابِ بُيُوتِ نَبِيِّكَ عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمُ السَّلَامُ وَقَدْ مَنَعْتَ النَّاسَ الدُّخُولَ إِلَيَّ بُيُوتِهِ إِلَّا بِإِذْنِ نَبِيِّكَ فَقُلْتُ { يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ

۲۰۸

النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ^(۱) } اللَّهُمَّ إِنِّي أَعْتَقِدُ

حُرْمَةَ نَبِيِّكَ فِي غَيْبَتِهِ كَمَا أَعْتَقِدُهَا فِي حَضَرَتِهِ ، وَأَعْلَمُ أَنَّ رَسُولَكَ وَخُلَفَاءَكَ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ أَحْيَاءٌ عِنْدَكَ يُرْزَقُونَ ، يَرَوْنَ مَكَانِي فِي وَفْتِي هَذَا وَزَمَانِي ، وَيَسْمَعُونَ كَلَامِي فِي وَفْتِي هَذَا وَزَمَانِي ، وَيَرُدُّونَ عَلَيَّ سَلَامِي ، وَأَنَّكَ حَجَبْتَ عَنِّي سَمْعِي كَلَامَهُمْ وَقَتَحْتَ بَابَ فَهْمِي يَلْذِيذُ مُنَاجَاتِهِمْ فَإِنِّي أَسْتَأْذِنُكَ يَا رَبِّ أَوَّلًا وَأَسْتَأْذِنُ رَسُولَكَ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ ثَانِيًا ، وَأَسْتَأْذِنُ خَلِيفَتَكَ الْمَفْرُوضَ عَلَيَّ طَاعَتَهُ فِي الدُّخُولِ فِي سَاعَتِي هَذِهِ إِلَيَّ بَيْتِهِ وَأَسْتَأْذِنُ مَلَائِكَتَكَ الْمُوَكَّلِينَ يَهْدِيهِ الْبُقْعَةَ الْمُبَارَكَةَ الْمُطِيعَةَ لِلَّهِ السَّامِعَةِ ، السَّلَامَ عَلَيْكُمْ أَيُّهَا الْمَلَائِكَةُ الْمُوَكَّلُونَ يَهْدِيهِ الْمَوْضِعَ الْمُبَارَكَ وَرَحْمَةَ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ ، يَا ذَنْنِ اللَّهِ وَآذَنْ خُلَفَائِهِ وَآذِينَكُمْ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ أَجْمَعِينَ ، أَدْخُلْ هَذَا الْبَيْتَ

مُتَقَرَّبًا إِلَيَّ اللَّهُ وَرَسُولِهِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ ، فَكُونُوا مَلَائِكَةَ اللَّهِ أَعْوَانِي

۱- احزاب : ۵۳

۲۰۹

وَكُونُوا أَنْصَارِي حَتَّى أَدْخُلَ هَذَا الْبَيْتَ وَأَدْعُو اللَّهَ يَفْنُو الدَّعَوَاتِ وَأَعْتَرِفُ لِلَّهِ بِالْعُبُودِيَّةِ وَلِلرَّسُولِ بِالطَّاعَةِ^(۱) . »

نکات بسیار مهمی در عبارات فوق که اذن ورود به محضر رسول خدا (صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَآلِهِ) است وجود دارد که توجه به آن ، جان انسان را آتش زده و تحوّل بنیادین در روح آدمی ایجاد می کند ، به برخی از این نکات دقت کنید :

۱- خدایا ! همانا من بر درِ از درهای خانه های پیامبر تو ایستاده ام و تو خود منع کردی و فرمودی کسی بدون اذن رسول خدا (صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَآلِهِ) وارد این خانه نشود .

این فراز از اذن دخول ، به ما می فهماند که مسجد النبی (صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَآلِهِ) یک مسجد معمولی نیست که انسان بدون توجه و گستاخانه وارد آن شود ، اینجا توقف لازم دارد تا در این توقف کمی به خود آییم ، من

کیستم ؟ و پیغمبر (صَلَّی اللہ علیہ وآلہ) کیست ؟ به محضر چه کسی می خواهم وارد شوم ؟ آیا او مرا خواهد پذیرفت ؟ با او چه بگویم ؟ و . . .

۲- هنگام روبرو شدن ، با مرقد نورانی پیامبر (صَلَّی اللہ علیہ وآلہ) لازم است چنین احساسی در زائر وجود داشته باشد که او با مرده سخن نمی گوید ، لذا پیش از ورود به محضر رسول خدا (صَلَّی اللہ علیہ وآلہ) با صراحت اعتراف می کند که خداوندا !

۱- مصباح الزائر ، ص ۴۴

۲۱۰

باور من بر این است که رسول خدا و جانشینان تو ، زنده اند و در نزد تو روزی می خورند ، در این زمان مرا در جایی که ایستاده ام می بینند ، سخن مرا می شنوند و سلام مرا پاسخ می دهند لیکن خداوندا ! تو خود به گونه ای مقرر داشتی که گوش من کلام آن ها را نمی شنود .

۳- سپس از خداوند و پس از آن از رسول خدا (صَلَّی اللہ علیہ وآلہ) و آن گاه از جانشین آن حضرت و در مرحله چهارم از فرشتگانی که خداوند در کنار آن بقعه آن ها را گمارده است ، اجازه ورود می گیرد ! عجیب بقعه مبارکی است ، در سراسر این بقعه ، فرشتگان حضور دارند و زائر همدم فرشتگان می شود و خود را کنار آنان حس می کند .

۴- فراز دیگر مشخص نمودن هدف است ؛ که به چه منظوری زائر به اینجا آمده است ؟

هدف از ورود به این خانه ، نزدیک شدن به خدا و رسول خدا (صَلَّی اللہ علیہ وآلہ) است ؛ « مُتَقَرِّبًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ » . . . تاکنون از خدا رسول (صَلَّی اللہ علیہ وآلہ) دور مانده بودم ، آمده ام تا فاصله ها را کم کنم و خود را به آنان نزدیک سازم .

۵- این کار ساده نیست ، نیاز به پشتیبانی و حمایت دارد ؛ از این رو ، زائر فرشتگان را به کمک می گیرد و به آنان خطاب می کند :

۲۱۱

«فَكُونُوا مَلَائِكَةَ اللَّهِ أَعْوَانِي وَكُونُوا أَنْصَارِي حَتَّى أَدْخَلَ هَذَا الْبَيْتَ وَأَدْعُو اللَّهَ يَفْنُونَ الدَّعَوَاتِ وَأَعْتَرِفُ لِلَّهِ بِالْعُبُودِيَّةِ وَلِلرَّسُولِ بِالطَّاعَةِ .»

ای فرشتگان الهی ، مرا کمک دهید ، و یاری ام رسانید تا در این خانه وارد شوم و خدا را به فنون دعاها بخوانم و به بندگی خدا و پیروی از رسول خدا (صَلَّی اللہ علیہ وآلہ) اعتراف نمایم !

دراين بخش ، هدف از زيارت بيان شده است و آن اين است كه زائر دهها فرسنگ راه را طي كرده ، کنار مرقد نوراني رسول خدا (**صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ**) مي آيد تا به اين حقيقت اعتراف كند .

پس از خواندن اذن ورود ، پاي راست خود را مقدم داشته وارد مي شود و دعاي « يَسْمُ اللّٰهُ وَيَاللّٰهُ وَآلِي اللّٰهِ وَفِي سَبِيلِ اللّٰهِ » . . . را خوانده ، صد مرتبه « اَللّهُ اَكْبَرُ » گويد .

و پس از آن كه داخل شد ، دو ركعت نماز تحيت مسجد بخواند ، سپس به سوي حجره [كه قبر در آن قرار گرفته] حركت كند و آنجا بايستد و زيارت بخواند يعني سخن گفتن با پيامبر (**صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ**) را آغاز كند :

درود بر تو اي رسول خدا ، درود بر تو اي پيام آور

۲۱۲

خدا ، درود بر تو اي فرزند عبدالله ، درود بر تو اي خاتم پيامبران ، شهادت مي دهم كه تو رسالت را به خوبي به پايان بردي ، نماز را اقامه كردي ، زكات را پرداختي ، امر به معروف و نهی از منكر كردي ، خدا را پرستيدي تا مرگ تو را دركام خود گرفت ، پس درود و رحمت خداوند بر تو و اهل بيت پاك تو باد . . . ! و زيارت را ادامه مي دهد .

در فرازي از آن چنين مي گويد :

«الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي اسْتَنْقَذَنَا يَكْ مِنَ الشَّرْكِ وَالضَّلَالَةِ»^(۱) . . .

«سپاس خدايي را كه به وسيله شما ، اي رسول خدا ، ما را از شرک و گمراهي نجات داد » . . .

زيارت پيامبر (**صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ**) آداب ديگري نيز دارد كه علاقمندان مي توانند به كتب ادعيه مراجعه نمايند .

سالک عارف ، مرحوم ميرزا جواد آقا ملكي تبريزي (**رحمه الله**) درباره وظائف زائر حرم نبوي مي نويسد :

«سپس غسل كند و پاكيزه ترين لباس خود را بپوشد و به آنچه مي تواند ، خود را خوشبو سازد و با سكينه و

۱- كافي ، ج ۴ ، ص ۵۵۰

۲۱۳

وقار قصد حرم مبارك كند و در حال راه رفتن گام هاي كوچك بردارد و بين هر گام تسبيح ، تحميد ، تهليل و تكبير بگويد و چنين بداند كه آن حضرت او را مي بيند و به آنچه در نهاد او خطور مي كند ، داناست و مراتب شوق و حسرت دل و اندوه دروني را مشاهده مي كند و به تمام وجود او ، متوجه است . از اين رو اهتمام مي كند كه غير او ، به خاطرش خطور نكند و در راه زيارت او ، به احدي ننگرد و به چيزي كه مانع حضور قلب او مي شود ، متوجه نگردد .

و چون به در حرم رسیدی ، بدان که تو قصد ورود بر پادشاه بزرگی را کرده ای که در بارگاه او ، جز پاکان نزول نکنند و اجازه نیابند و همانا تو حرمی را اراده کرده ای که انبیا و مرسلین و ملائکه مقربین ، بدون اذن داخل آن نمی شوند .

پس به دل و زبانت از خدای - جلّ جلاله - اذن بخواه ، سپس از حضرت رسول (صلی الله علیه و آله) و پس از آن از جانشینان و اوصیای او ، بویژه باب شهر علم او و بقیه خلفای او ، استیذان کن . سپس از فرشتگان خدا - که موکل به حرم شریف او هستند - اذن بگیر . آن وقت به بساط خدمت او و حضور در مجالس او ، قدم بگذار ؛ زیرا اگر غفلت کنی ، در خطر عظیمی خواهی بود و بدان که او از جانب خدای - جلّ جلاله - قادر است ، بر

۲۱۴

آنچه بخواهد از عدل و فضل با تو رفتار کن . پس اگر به کرم و فضل خود ، به تو توجّه کند و تو را بپذیرد و زیارت تو را قبول کند و سلام تو را جواب گوید و سخن تو را گوش دهد ، خوشا به حال تو . باز خوشا به حال تو . در این صورت چنان است که به زیارت خدای - جلّ جلاله - نائل گشته ای و در این کار با فرشتگان مقرب و پیامبران مرسل ، شریک گشته ای و این جماعت بهترین رفقای تو خواهند بود .

و اگر به استحقاق او آنچه از صدق ، خلوص ، وفا ، ادب و صفا بر تو واجب است ، از تو مطالبه کند و تو محجوب باشی و تو را رد کند ، پس وای بر تو ! و باز هم وای بر تو ! و حقّاً که زیان برده ای ، زیان آشکاری . در این حال به عجز خویش و تقصیر و انکسار و فقر خودت در برابر او اعتراف کن ؛ زیرا تو برای زیارت و مؤانست با او ، توجّه کرده ای . پس حال خود را بر او عرضه بدار و راز خود را بر او فاش کن و از او همّت بخواه و به درگاه او توسّل بجوی و به باب فضل و کرم او ملتجی و پناهنده شو و عترت و ذریه او را شفیع قرار ده ؛ زیرا او یا علمی که خدا به او داده و اخباری که خدا به او می فرماید ، هر چه به خاطر تو بگذرد و هر چه به قلب تو در این باب خطور کند ، می داند .

و مانند پست ترین غلامان ، به درگاه او باش و بنگر

۲۱۵

از کدام دفتر نام تو بیرون می آید . پس اگر دلت رقت یافت و چشمانت گریان گشت و شوق تو را به هیجان آورد و در قلب خود شیرینی مناجات او ولذّت گفت و گوی با او را یافتی و از جام کرامت او ، نوشیدی ، حاکی از حسن اقبال او با تو و پذیرفتن تو است . بنابراین داخل شو که تو را اذن و امان داده اند و لطف و احسان کرده اند و الاّ توقّف کن ، توقّف کسی که چاره های او ناچار گشته و باب آرزوها بر او مسدود شده و در این حال به درگاه خدای - جلّ جلاله - ملتجی شو ، التجای کسانی که مضطرّ شده اند تا دل شریف او را نسبت به تو با عطوفت فرماید و لطف منیف او را به تو معطوف دارد ؛ چه اگر خداوند ، صحت اضطرار و صدق التجای تو را از دل تو بداند ، به چشم رحمت و دیده رأفت به تو نظر خواهد کرد و دل حبیب خود را به کرامت و عطوفت به تو معطوف خواهد ساخت و تو را به آنچه دوست داری و خشنود می شوی ، موفّق خواهد ساخت ؛ زیرا که او کریم است و کرامت نسبت به بندگان مضطرّ و بیچاره خود و پناهندگان به در خانه خود را ، برای طلب رضای خویش ، دوست می دارد و در کتاب خود نازل فرموده است که { : أَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوءَ } و عتبه شریفه را ببوسد و در حال ورود بگوید :

اللَّهُ . الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللَّهُ^(۱) . »

کریم سجایا جمیل الشیم * * * نبی البرایا شفیع الأمم

امام رسل پیشوای سبیل * * * امین خدا مهبط جبرئیل

شفیع الوری خواجه بعث و نشر * * * امام الهدی صدر دیوان حشر

شفیع مطاع نبی کریم * * * قسیم جسیم نسیم وسیم

(سعدی)

۸۵- برکات حج

حج خانه خدا اگر صحیح و با رعایت آداب آن انجام شود ، ثمرات و دستاوردهای بسیار مهم و شیرینی به همراه دارد که به برخی از آن ها اشاره می شود :

۱- پاکي از گناه

حاجي در حج بر گذشته نادرست خود خط بطلان می کشد و راه را برای داشتن یک زندگی سالم و درست دینی و الهی هموار می سازد .

۱- المراقبات ، ج ۲ ، ص ۲۳۲- ۲۳۷

رسول خدا (صلی الله علیه وآله) فرمود :

«هر مردی که برای حج یا عمره از منزل خود بیرون رود ، پس هر قدمی که برمی دارد و به زمین می گذارد ، گناهان از بدن او فرو می ریزد چونان ریختن برگ از درخت . پس آن گاه که وارد مدینه شده و به وسیله سلام با من مصافحه می کند ، و آن گاه که وارد ذوالحلیفه (مسجد شجره) گردیده ، غسل انجام می دهد ، خداوند وی را از گناهان پاک می گرداند^(۱) . . . »

امام صادق (علیه السلام) نیز فرمود :

«کسی که حج انجام دهد و خدا را اراده کند و قصد ریا و شهرت طلبی نداشته باشد ، به یقین خداوند او را خواهد بخشید (۲)» .

رسول خدا (صلی الله علیه وآله) فرمود :

«کسی که حج یا عمره انجام دهد و در آن گناه و فسقی مرتکب نگردد ، بر می گردد همانند روزی که از مادر متولد شده است (۲)» .

۱- الحج في الكتاب و السنة ، ص ۱۴۸ ، ح ۳۲۵

۲- وسایل الشیعه ، ج ۱۱ ، ص ۱۰۹

۳- الحج في الكتاب و السنة ، ص ۱۶۳ ، ح ۳۹۲

۲۱۸

و در حدیثی دیگر آن حضرت فرمودند :

«ای مردم ، هیچ مؤمنی در موقف (عرفات) وقوف نمی کند مگر آنکه گناهان گذشته او تا این زمان را ببخشد و آن گاه که حج وی پایان پذیرفت ، عملش از نو آغاز شود (۱)» .

از مجموع آنچه گذشت نتیجه می گیریم که انجام حج صحیح و مورد قبول خداوند ، اولین پاداشش آمرزش گناهان و ورود به یک زندگی جدید است .

۲- راهیابی به بهشت

خداوند پاداش حج مقبول و پذیرفته شده را بهشت قرار داده است و دلیل آن را شاید بتوان چنین برشمرد که هر کس به مهمانی می رود ، صاحب خانه معمولاً تلاش می کند تا بهترین غذا و امکاناتی را که دارد برای او فراهم سازد . درحج نیز حاجی میهمان خداوند است و یکی از ویژگی های حضرت حق ، کریم بودن و بخشندگی است و همیشه در دعاها به او خطاب می شود :

«يَا أَكْرَمَ الْأَكْرَمِينَ» ؛

۱- سنن دار قطنی ، ج ۲ ، ص ۲۸۴

۲۱۹

«ای کریم ترین کریمان !»

يکي از بهترين هداياي خداوند ، بهشتي است که به مؤمنان و نيکان و پاکان وعده داده است که در سفر حج آن را به ميهمانان خانه خود هديه مي دهد .

رسول خدا (ﷺ) عليه وآله (فرمود :

«براي حج مبرور پاداشي جز بهشت نيست»^(۱) .

۳- نورانيت

هر انساني به هنگام تولد از مادر ، فطرتي پاک و پاكيزه دارد . قلب کودک نوراني و فاقد هر نوع تيرگي است . ليکن پس از دوران بلوغ و ورود به جامعه و کم کم آلودگي به گناه و معصيت ، گرفتار تيرگي شده و گاهي نيز تا آنجا پيش مي رود که قلب دچار قساوت گرديده و ديگر اميدي به نجات او نيست .

افراڊي که هنوز در اين مرحله قرار نگرفته و توفيق انجام حج را پيدا مي کنند ، پس از آنکه روح و جان خود را در درياي شفاف و زلال حج شستشو داده و خود را پاک کردند ، باز به فطرت اوليه بازگشته ، نورانيت را از خداوند جايزه مي گيرند و مي توانند با عمل به اسلام آن را حفظ کنند ، ليکن آلودگي به گناه بار ديگر اين

۱- مستدرک الوسائل ، ج ۲ ، ص ۸

۲۲۰

نورانيت را کم مي کند و با ادامه آن ، به طور کلي از ميان مي رود .

امام صادق (عليه السلام) فرمود :

«حج گزار تا زماني که به گناه آلوده نشده ، نور حج را پيوسته دارا خواهد بود»^(۱) .

۴- دستيابي به خير دنيا و آخرت

رسول خدا (ﷺ) عليه وآله (فرمود :

«هرکس دنيا و آخرت را مي خواهد ، آهنگ اين خانه کند ، همانا بنده اي به آن جا نيامده و از خداوند دنيا را نخواست مگر آنکه بدان دست يافته و خداوند حاجت او را برآورده ساخته است و نيز از خداوند آخرت را طلب نکرده مگر آنکه پذيرش اين درخواست را براي وي ذخيره کرده است»^(۲) .

در حديث ديگري رسول خدا (ﷺ) عليه وآله (به عثمان بن ابي العاص فرمود :

«بدان ، عمره همان حج اصغر است و همانا يک عمره از دنيا و آنچه در آن است بهتر و بالاتر

۱- کافی ، ج ۴ ، ص ۲۵۵

۲- مسند الامام زید ، ص ۱۹۷

۲۲۱

است و نیز بدان که حج از عمره برتر و بهتر است^(۱) .

هـ. آرامش دل

یکی از فلسفه های تشریع حج ، اقامه یاد و ذکر خداوند است .

رسول خدا (صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم) در حدیثی فرمود :

«إِنَّمَا جُعِلَ الطَّوْفُ بِالْبَيْتِ وَبَيْنَ الصَّافَا وَالْمَرْوَةِ وَرَمِي الْجِمَارُ لِإِقَامَةِ ذِكْرِ اللّٰهِ^(۲) » .

«همانا طواف خانه خدا و سعی میان صفا

و مروه و رمی جمرات سه گانه ، فقط

برای اقامه یاد خدا قرار داده (و تشریع) شده است » .

قرآن کریم ، تأثیر یاد خدا در انسان را « آرامش قلب » ذکر می کند و می فرماید :

... «أَلَا يَذْكُرُ اللّٰهُ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ^(۳) »

«همانا با یاد خدا دل ها آرام می گیرد » .

حال باتوجه به این مقدمه و نیز فرموده امام باقر (علیه السلام)

۱- معجم الكبير طبراني ، ج ۹ ، ص ۴۴

۲- الحج في الكتاب و السنة ، ص ۱۳۳ ، ح ۲۸۰

۳- رعد : ۲۸

۲۲۲

که : « أَلْحَجُّ تَسْكِينُ الْقُلُوبِ^(۱) »

نتیجه می گیریم که یکی از ثمرات حج ، آرامش دل است ، چیزی که امروز بشریت شدیداً به آن نیازمند می باشند .

۶- همنشینین با پیامبران و صالحان

امام صادق (علیه السلام) فرمود :

هنگامی که موسی (علیه السلام) حج انجام داد ، جبرئیل به وی نازل شد . موسی به او گفت : ای جبرئیل ! برای کسی که حج این خانه را با نیتی صادق و هزینه ای پاک به جای آورد ، چه پاداشی مقرر شده است ؟

جبرئیل بدون پاسخ به سوی خداوند - عزوجل - بازگشت (و پاسخ آن را جویا شد) خداوند به او وحی کرد و فرمود :

به موسی بگو :

«او را در ملکوت اعلی همراه و همنشین با پیامبران و صدیقان و شهیدان و صالحان قرار خواهیم داد و این ها همراهان خوب و شایسته ای هستند»^(۲) .

۱- بحار الانوار ، ج ۷۵ ، ص ۱۸۳

۲- من لایحضره الفقیه ، ج ۲ ، ص ۲۳۵

۲۲۳

۷- درامان بودن از عذاب

امام باقر (علیه السلام) فرمود :

«هر کس داخل این خانه شود و نسبت به

همه آنچه خداوند بر او واجب فرموده ، آگاه

باشد ، از عذاب همیشگی روز قیامت ایمن خواهد بود»^(۱) .

در دنیا نیز اگر کسی به حرم پناه برد ، از خشم خدا در امان است»^(۲) .

امام صادق (علیه السلام) فرمود :

«بر شما باد به زیارت این خانه ، پس پیوسته حج این خانه کنید ، که با حج پیوسته ، گرفتاری های دنیا و هول و هراس های روز قیامت از شما دفع گردد»^(۳) .

۸- علو درجه در بهشت

رسول خدا (صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ) فرمود :

«حج گزار در رفتن به حج و بازگشتن از آن ، در ضمانت خداوند است ، پس اگر در سفر به

۱- عوالي اللآلي ، ج ۲ ، ص ۸۴ ، ح ۲۲۷

۲- كافي ، ج ۴ ، ص ۲۳۶

۳- امالي طوسي ، ص ۶۶۸

۲۲۴

او رنج و خستگی برسد ، خداوند گناهان او را به خاطر آن سختي مي بخشد و براي هر قدمي که برمي دارد ، هزار درجه در بهشت بالا مي رود^(۱) . . .

۹- استجابت دعا

يکي ديگر از ثمرات حج ، « پذيرش دعاي حاجي » است :

رسول خدا (صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ) فرمود :

«دعاي سه کس مستجاب است :

۱- دعاي حج گزار در مورد خانواده اش .

۲- دعاي بيمار ، . . .

۳- دعاي مظلوم^(۲) . »

در حديثي ديگر نيز فرمود :

«حاجيان و عمره گزاران ميهمانان خدايند ، خدا آن ها را دعوت کرده و اينها نيز پذيرفته اند ، اينها نيز دعا کرده و خداوند آن را اجابت کرده است^(۳) . »

۱- كنز العمال ، ح ۱۱۸۱۲ و ۱۱۸۴۰

۲- الحج في الكتاب و السنة ، ص ۱۶۲ ، ح ۳۸۶

۱۰- پیشگیری از تنگدستی

رسول خدا (صلی الله علیه وآله) فرمود :

«حج انجام دهید ، [تا] هرگز نیازمند نشوید»^(۱) .

امام علي (علیه السلام) نیز فرمود :

«همانا بالاترین چیزی که متوسلین به درگاه ربوبی به آن توسل جویند ، ایمان به خدا و رسول او و . . . حجّ خانه خدا و عمره است ، پس همانا این دو (یعنی حج و عمره) فقر را دور و گناه را می شویند»^(۲) .

۱۱- دستیابی به سلامتی

از امام صادق (علیه السلام) نقل شده که فرمودند :

«علي بن الحسين (علیهما السلام) فرمود :

حج و عمره به جا آوردن تا بدن های شما سالم ، روزی های شما افزون ، و هزینه های خانواده (و زندگی) شما تأمین گردد»^(۳) . . .

۱۲- پیشگیری از هلاکت

امام باقر (علیه السلام) فرمودند :

۱- الحج في الكتاب و السنة ، ص ۱۶۴ ، ح ۳۹۸

۲- همان ، ص ۴۰۲

۳- کافی ، ج ۴ ، ص ۲۵۲

در وصیت امیرمؤمنان علي (علیه السلام) آمده است :

«حجّ خانه پروردگارتان را ترک نکنید که هلاک خواهید شد»^(۱) .

امام صادق (علیه السلام) نیز فرمودند :

«اگر مردم حج را ترک کنند عذاب بر آنان نازل شود»^(۲) .

۱۲- شفاعت پیامبر (صَلَّی اللّٰه علیه وآله)

علاوه بر ثمراتی که در روایات برای حج ذکر شده است ، زیارت رسول خدا (صَلَّی اللّٰه علیه وآله) و ائمه بقیع و سایر اماکن مقدس مدینه منوره نیز ، هر یک دارای ثمرات ارزشمند و قابل توجهی است که از جمله آن ها دستیابی به شفاعت رسول خدا (صَلَّی اللّٰه علیه وآله) است .

رسول خدا (صَلَّی اللّٰه علیه وآله) فرمودند :

«هر کس به زیارت من بیاید و کاری جز زیارت من نداشته باشد ، سزاست بر من ، که روز قیامت شفیع او باشم»^(۲) .

۱- محاسن ، ج ۱ ، ص ۱۷۰

۲- کافی ، ج ۴ ، ص ۲۷۱

۳- معجم الکبیر طبرانی ، ج ۱۲ ، ص ۲۲۵

و در حدیث دیگری فرمودند :

«هر کس به زیارت من بیاید ، شفاعت او بر من واجب می شود و شفاعت هر کس بر من واجب گردد ، بهشت بر او واجب می شود»^(۱) .

۸۶- هدیه سفر

مستحب است مسافر هنگام بازگشت به خانه ، هدیه ای برای خانواده اش بیاورد .

ابن سنان از امام صادق (علیه السلام) نقل کرده که آن حضرت فرمود :

«هنگامی که یکی از شما به مسافرت برود ، موقع برگشتن به هر مقدار که برای او امکان دارد هر چند یک سنگ ، برای خانواده خود هدیه بیاورد»^(۲) . . .

امام صادق (علیه السلام) نیز فرمودند :

«هَدِيَّةُ الْحَجِّ مِنَ الْحَجِّ»^(۲) .

«هدیه حج جزو حج است» .

۱- کافی ، ج ۴ ، ص ۵۴۸

۲- وسائل الشیعه ، ج ۱۱ ، ص ۴۵۹ ، ح ۱۵۲۵۹

۳- من لایحضره الفقیه ، ج ۲ ، ص ۲۲۵ ، ح ۲۲۵۰

۲۲۸

لیکن باید توجه داشت که تهیه سوغات نباید حاجیان را از وظایف حساس و خطیرشان بازدارد و به جای حضور در حرمین شریفین ، بیشترین وقت خود را در خیابانها و بازارها سپری کنند و به دلیل خستگی از توفیق عبادت محروم شوند .

از این رو باید برای خرید هدایا ، برنامه ریزی نموده ، وقت خاصی را برای آن در نظر بگیرند و کالاهای مورد نیاز خود را بخرند ، و دیگر سراغ بازار نروند .

شیطان نیز در این گونه موارد درکمین حاجیان است . تنوع کالاها و بازارها که بخشی از آن در مسیر حاجیان قرار دارد ، موجب می شود تا در میان راه ، مسیر خود را تغییر داده ، به جای حضور در محضر نبی اکرم (**صلي الله عليه وآله**) و ائمه بقیع (**عليهم السلام**) و یا در مسجد الحرام ، از این مغازه به آن مغازه رفته و در پایان خسته و مانده خود را به محل اقامت می رسانند و به استراحت می پردازند .

آیا لحظه ای اندیشیده ایم که در شبهای قدر و در ماه مبارک رمضان پیوسته با التماس و خواهش این دعا را

می خواندیم : **اَللّٰهُمَّ ارْزُقْنِيْ حَجَّ بَيْتِكَ الْحَرَامِ وَزِيَارَةَ**

قَبْرِ نَبِيِّكَ » و از خدا حج را طلب کرده ایم و حال که این توفیق رفیقمان شده ، آیا شایسته است که منافع آن را به راحتی از دست بدهیم ؟

نکته دیگر این که باید توقّعات دیگران را نسبت به

۲۲۹

میزان هدایا کاهش داد ؛ زیرا همان گونه که زائران عتبات عالیات ، جز یک مهر و تسبیح معمولی توقّعی از زائر ندارند ، در سفر حج نیز نباید به دنبال هدایای متنوع و رنگارنگ برویم ، و چه بسا با خرید برخی کالاها بازار مشرکان و کفار را تقویت کنیم ، بلکه باید با خرید هدایای مختصر ، ضمن عمل به این وظیفه اخلاقی زمینه را برای بهره برداری هر چه بیشتر فراهم ساخت .

۸۷- نشانه قبولی حج

حج تمرین عبودیت و بندگی است و حاجی در این دوره آموزشی ، باید تلاش کند تا گناهانی را که به آن مبتلا بوده ، ترک کند و هنگام مراجعت ، زندگی جدیدی را آغاز نماید .

رسول خدا (صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ) فرمودند :

«از نشانه های قبولی حج آن است که بنده ، گناهانی را که مرتکب می شده ترک کند و اگر پس از بازگشت ، همچنان گرفتار گناه باشد و در لجن زار زنا ، خیانت و یا معصیت فرو رود ، حج او به وی بازگردانده می شود»^(۱) .

فلسفه هر زیارتی آن است که زائر باگذشته غلط

۱- الحج في الكتاب و السنة ، صص ۷۴۱ و ۷۴۲

۲۳۰

خود فاصله بگیرد و اصلاح شود .

مرحوم شهید در درس گوید :

... «و ثاني عشرها أن يكون الزائر بعد الزيارة خيراً منه قبلها فإنها تحطُّ الأوزار إذا صادفت القبول^(۱) . »

دوازدهمین ادب از آداب زیارت آن است که زائر پس از زیارت ، از وضعیتی که پیش از آمدن به زیارت داشته بهتر شود .

در آستانه ورود به حرم ، کنار در ایستادن و اذن دخول خواندن و تلاش در جهت ریزش اشک و رقت قلب پیدا کردن ، یکی دیگر از وظایف زائران است . زائر در حالی اذن دخول می خواند که احساس می کند هم اکنون صاحب آن مرقد او را می بیند ، کلامش را می شنود و به او پاسخ می دهد و درست در همان حال لطف و محبت صاحب آن مرقد نسبت به مردم و به خصوص پیروانشان را یاد کند و لحظه ای نیز به درون خود می نگرد که با کوله باری از گناه و نافرمانی به در خانه این عزیز آمده است که اگر کسانی به صورت حقیقی به درون خود نگرسته و سابقه اعمال خود را به

۱- الدروس ، ج ۲ ، ص ۲۴ ؛ آداب زیارت ، ص ۱۹۶

۲۳۱

یاد آورند چه بسا از راه رفتن بازمانند و از خجلت و شرمساری عقب نشینی کنند !

اگر چنین حالتی بر زائر عارض شد تا حدودی توانسته است به اهداف زیارت دست یابد از این رو مرحوم شهید اول در این باره می گوید :

... «و ثانيها : الوقوف علي بابہ و الدعاء و الاستئذان بالمأثور ، فإن وجد خشوعاً و رقّة دخل و إلّا فالأفضل له تحرّي زمان الرقّة لأنّ الغرض الأهم حضور القلب ليلقي الرحمة النازلة من الرّبّ^(۱) . »

... «دوم : ایستادن بر در آن حرم شریف ،

و دعا و اذن دخول بخواند ؛ آن گونه که

در روایات وارد شده ، پس اگر در خود

رقت و خشوعی یافت داخل شود و گرنه افضل آن است که در صدد تحصیل زمانی برآید که در قلب او رقت و خشوعی

حاصل گردد (و در آن حال به زیارت بیاید) زیرا هدف مهم تر ، حضور قلب است برای دستیابی به رحمتی که از ناحیه پروردگار نازل گردد . »

۱- الدروس الشرعیة ، ج ۲ ، ص ۲۳

۸۸. دعا در بازگشت

در احوالات رسول خدا (صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَآلِهِ) این چنین نوشته اند که آن حضرت هرگاه از سفر حج یا جنگ و یا سفری دیگر بازمی گشت ، به هر بلندی می رسید سه مرتبه الله اکبر می گفت و می فرمود :

... «لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ ، يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ، أَتُوبُونَ تَائِبُونَ عَائِدُونَ سَاجِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ ، صَدَقَ اللَّهُ وَعْدَهُ وَنَصَرَ عَبْدَهُ وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ^(۱) . » ...

سپس به مسجد می رفت و دو رکعت نماز می گزارد و آن گاه وارد خانه می شد^(۲) .

۸۹. آگاه کردن از زمان بازگشت

شایسته است مسافر پیش از ورود به خانه ، زمان آمدنش را به خانواده خود اطلاع دهد تا آن ها برای استقبال آمادگی پیدا کنند .

در حدیثی از رسول خدا (صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَآلِهِ) نقل شده که آن

۱- محجة البيضاء ، ج ۴ ، ص ۷۶

۲- همان .

۲۳۳

حضرت ، از این که کسی پس از مدتی غیبت ، شبانه بر اهل خود وارد شود نهی فرموده ، مگر آن که پیش از ورود ، آنان را باخبر سازد ^(۱) .

در محجة البيضاء آمده است :

مسافر چون نزدیک شهر خود رسید باید بگوید :

«اللَّهُمَّ اجْعَلْ لَنَا بِهَا قَرَارًا وَرِزْقًا حَسَنًا .»

سپس کسی را نزد خانواده اش بفرستد تا زمان ورودش را به آن ها اطلاع دهد و در نتیجه ناگهانی بر آن ها وارد نشود تا به چیزی که مطابق میلش نیست برخورد کند ^(۲) .

رسول خدا (صلی الله علیه وآله) هر گاه از مسافرت بازمی گشت ، ابتدا به مسجد می رفت و دو رکعت نماز می خواند و سپس به خانه می آمد و هنگام وارد شدن به خانه می فرمود :

«تَوْبًا تَوْبًا لِرَبِّنَا أَوْبًا ، لَا يُغَادِرُ عَلَيْنَا حَوْبًا ^(۳) .»

همچنین در روایت آمده است که آن حضرت هنگام بازگشت از خیبر فرمود :

«أَيُّونَ تَأْتِيُونَ ، إِنْ شَاءَ اللَّهُ عَايِدُونَ ، رَاكِعُونَ

۱- من لايحضره الفقيه ، ج ۲ ، ص ۱۹۷

۲- محجة البيضاء ، ج ۴ ، ص ۷۶

۳- همان .

۲۳۴

ساجِدُونَ ، لِرَبَّنَا حَامِدُونَ ، اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ عَلَيَّ حِفْظِكَ إِيَّايَ فِي سَفَرِي وَحَضْرِي ، اللَّهُمَّ اجْعَلْ أَوْتِي هَذِهِ مُبَارَكَةً مَيْمُونَةً مَقْرُونَةً تَتَوْبَةُ نَصُوحٍ تُوجِبُ لِي بِهَا السَّعَادَةَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ ^(۱) .»

۹۰- خوش آمد گویی به حاجیان

امام صادق (علیه السلام) فرمود :

رسول خدا (صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَآلِهِ) به آن کس که از مکه باز می گشت می فرمود :

«قِيلَ لِلّٰهِ مِنْكَ وَأُخْلِفَ عَلَيْكَ نَفَقَتَكَ وَغَفَرَ ذَنْبَكَ»^(۲) .

«خداوند از تو ببذیرد و هزینه های سفر را جبران نماید و گناهت را ببخشد .»

در حدیث دیگری امام صادق (علیه السلام) فرمود :

«کسی که با حاجی هنگام بازگشت از سفر حج ملاقات نموده ، با وی دست دهد و مصافحه کند ، مانند کسی است که حجرالأسود را لمس

۱- محجّة البیضاء ، ج ۴ ، ص ۷۶

۲- من لایحضره الفقیه ، ج ۲/ ۱۹۶

۲۳۵

کرده باشد^(۱) .»

امام صادق (علیه السلام) فرمودند :

امام علی بن الحسین (علیهما السلام) پیوسته می فرمودند :

«ای کسانی که به حج نرفته اید ، به استقبال حاجیان بشتابید و با آنان دست دهید و آنان را بزرگ بشمارید که این کار بر شما لازم است و در پاداش آنان شریک خواهید شد^(۲) .»

باز در حدیث دیگری امام صادق (علیه السلام) ثواب معانقه با حاجی غبار سفر بر چهره نشسته را ، همچون ثواب استلام حجر الأسود برشمرده است^(۳) .

امام باقر (علیه السلام) نیز فرمودند :

«حاجیان و عمره گزاران را گرامی بدارید که این کار بر شما لازم است^(۴) .»

امام علی بن ابی طالب (علیه السلام) شیوه خاصی را برای استقبال از حاجی بیان فرموده اند :

«هنگامی که برادر شما از مکه بازگشت ، میان

۱- ثواب الاعمال ، ص ۱۱۶

۲- کافی ، ج ۴ ، ص ۲۶۴ ، ح ۴۸

۳- من لایحضره الفقیه ، ج ۲ ، ص ۱۴۷

۴- من لایحضره الفقیه ، ج ۲ ، ص ۱۴۷

۲۳۶

دو چشم و لبان وی را ببوسید که با آن حجرالأسود را بوسیده است ؛ حَجَرِي که پیامبر (صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَآلِهِ) بر آن بوسه زد . و چشمانش را که با آن به خانه خدا نگریسته و جایگاه سجده و صورتش را ببوسید و هنگامی که به او خوش آمد می گوئید چنین اظهار کنید :

خداوند حج تو را قبول کند و سعی و کوشش تو را بر تو ببخشد و آن چه هزینه کردی به تو عوض دهد و این حج را نیز آخرین حج تو قرار ندهد ^(۱) . »

هدف از تمامی این توصیه ها برای بزرگداشت حاجی ، بهره گیری از معنویت سفر حج است ؛ زیرا به فرموده امام صادق (عَلَیْهِ السَّلَام) حج گزار تا زمانی که به گناه آلوده نشده ، نور حج را پیوسته دارا خواهد بود ^(۲) .

یعنی حاجی در این سفر رنگ و بوی الهی به خود گرفته و می تواند آن را به دیگران منتقل نماید .

توصیه امام سجاد (عَلَیْهِ السَّلَام) نیز این است که :

«پیش از آن که حاجی و عمره گزار آلوده به گناه شود (به دیدار او رفته) سلامش کنید و با

۱- وسائل الشیعه ، ج ۱۱ ، ص ۴۴۷ ، ح ۱۵۲۳۴

۲- کافی ، ج ۴ ، ص ۲۵۵ ، ح ۱۱

۲۳۷

وی دست دهید ^(۱) . »

و پیامبر (صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَآلِهِ) نیز فرمودند :

«پیش از آن که حاجی وارد خانه اش شود او را ملاقات کرده ، به وی سلام گوئید و با او دست دهید و از او بخواهید که برای شما طلب آمرزش کند ؛ زیرا او خود آمرزیده شده است ^(۲) . »

۹۱- گوارایتان باد !

آنان که با بصیرت و معرفت ، سفر عاشقانه حج را آغاز و با محبت و عشق به رسول خدا (**صَلَّى الله عليه وآله**)
(و خاندان گرامی او ، به دور از هر گناه و معصیتی آن را به پایان می برند به سودی بزرگ دست یازیده اند و
فردای قیامت حج مقبول و مبرور ، آنان را از هول و هراس قیامت رهایی خواهد بخشید .

عبدالرحمان بن سَمْرَه گوید :

روزی در نزد رسول خدا (**صَلَّى الله عليه وآله**) بودم . آن حضرت فرمود : من دیشب شگفتی ها و عجایبی را
دیدم !

گفتم : ای رسول خدا ، جان و خانواده و اولادمان

۱- وسائل الشیعة ، ج ۱۱ ، ص ۲۴۵ ، ح ۱۵۲۱۸

۲- مسند احمد حنبل ، ج ۲ ، ص ۲۵۱ ، ح ۵۳۱۷

۲۳۸

فدایت باد ! چه دیدید ؟ برای ما بازگو کنید .

حضرت فرمودند :

«مردی از امت خود را دیدم ، که از روبرو و پشت سر و از سوی راست و چپ و از زیر پا ، تاریکی وی را فراگرفته
و غرق در ظلمت بود . در این حال حج و عمره او مجسم و ظاهر شدند و او را از ظلمت و تاریکی رها ساختند و
در نور وارد کردند^(۱) . »

محمد بن مسلم نیز گوید :

امام باقر یا امام صادق (**علیهما السلام**) (تردید از راوی است) فرمودند :

«وَدَّ مَنْ فِي الْقُبُورِ لَوْ أَنَّ لَهُ حَجَّةً يَالدُّنْيَا وَمَا فِيهَا^(۲) . »

«مردگان در گورهایشان آرزو می کنند ، کاش دنیا و آنچه در آن هست را می دادند و به جای آن پاداش یک حج
به آن ها داده می شد . »

حجاج عزیز کشور ما ، علاوه بر میهمان خدا و رسول (**صَلَّى الله عليه وآله**) بودن ، ویژگی بسیار مهم و
ارزشمند دیگری

۱- مستدرک الوسائل ، ج ۸ ، ص ۳۹

دارند و آن شیعه بودن و پیروی از اهل بیت عصمت و طهارت است .

یحیی بن یسار می گوید :

حج گزاردم و سپس به امام صادق (علیه السلام) برخورد کردیم ، آن حضرت فرمودند :

«حاجی خانه خدا و زائر قبر پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله) و شیعه آل محمد (صلی الله علیه وآله)
گوارایتان باد (۱)» .

بنابراین ، حج و معنویت آن گوارای وجود شیعیانی باد که با رعایت تمامی این آداب و اخلاق ، حجی شکوهمند و مقبول را به جای آورده و با روحی سرشار از معنویت و عشق به خدا و اهل بیت به ایران اسلامی باز می گردند .

حج گوارایشان و ایام به کامشان باد !